

ŠAPAT ČITATELJU

Ne postoji lik, kolikogod on bio dobar i valjan, koji ne može biti uništen porugom, kolikogod ona bila jedna i nerazumna. Na primjer, pogledajte magarca: njegov je karakter gotovo savršen, a ipak vidite na stoga je svela žrnaga. Umjesto da budemo polaskani kad nas zovu magarcima, osjećamo nesigurnost.

Kalendar Zvekana IVilsona

Osoba koja se ne razumije u pravne stvari uvijek je sklona pogreškama kad prizor u sudnici pokušava opisati svojim perom; zato nisam htio dopustiti da poglavlja ove knjige koja se bave pravosuđem odu u tisak, a da ih najprije ne podvrgnem strogoj i iscrpnoj ispitu i ispravljanju od strane izučenog odvjetnika - ako se oni tako zovu. Ova su poglavlja sada ispravna u svakoj pojedinosti, jer su ponovno napisana pod nadzorom Williama Hicksa, koji je studirao pravo u jugozapadnom Missouriju prije trideset pet godina, a onda je zbog zdravlja došao ovamo u Firencu i još uvijek pomaže radi vježbe i prehrane u šupi s konjskom hranom Macaronija Vermicellija, koja je u stražnjoj uličici kad zađete iza ugla Piazze del Duomo baš iza kuće gdje je ugrađen u zid onaj kamen na kojem je Dante običavao sjediti prije šest stotina godina kad se pretvarao da gleda građenje Giottovog zvonika, a ipak se uvijek zamorio od gledanja čim je Beatrice prošla uputivši se kupiti komad kolača od kestena kako bi se branila u slučaju da Ghibellini dignu

pobunu prije negoli stigne u školu, na istom mjestu gdje do dana današnjeg prodaju taj isti stari kolač, a on je još uvijek isto toliko lagan i dobar kao stoje onda bio, i to nije laskanje, daleko od toga. Bio je malo zahrđao glede zakona, ali obnovio gaje za ovu knjigu pa su ta dva ili tri pravna poglavlja sada u redu i ispravna. Sam mi je to rekao.

Napisano vlastitom rukom ovog drugog dana siječnja 1893. u Villi Viviani, u selu Settignano, pet kilometara iza Firence, u brdima - dotična svakako nude najljepši vidik koji se može vidjeti na ovom planetu i ujedno najsnenije i najčarobnije zalaze Sunca koji se mogu naći na bilo kojem planetu ili čak u bilo kojem sunčevom sustavu - i napisano, k tome, u otmjenoj sobi kuće, s poprsjima senatora Cerretanija i drugih velikaša ove obitelji koji me gledaju s odobravanjem kao što su nekoć gledali Dantea, i nijemo me mole da ih posvojim u svoju obitelj, što rado činim, jer moji su najdalji preci tek mladunčad u usporedbi s tim dostojanstvenim drevnim ljudima u dugim odorama i za mene će to biti veliko i zadovoljavajuće uzdizanje, tih šest stotina godina.

Mark Twain

Prvo poglavlje

ZVEKAN DOBIVA IME

Reci istinu ili baci najjaču kartu - ali dobij igru.

Kalendar Zivkana IVilsona

PrizoriŠte ove pripovijesti grad je Dawson's Landing, na miso-urijskoj strani rijeke Mississippi, pola dana putovanja parobrodom nizvodno od St. Louisa.

Dawson's Landing je 1830. bio zgodna mala skupina skromnih drvenih prizemnica i jednokatnica, čija su bijelo obojena pročelja gotovo skrivale guste ruže penjačice, kozja krv i vrtni slak. Svaka od ovih lijepih kuća imala je sprijeda vrt ograđen bijelom drvenom ogradom i bogato zasađen vrtnim sljezovima, nevenima, nedircima, amarantima i drugim staromodnim cvijećem, dok su na prozorskim daskama stajali drveni sandučići s ružama u mahovini i lonci od terakote u kojima je rasla vrsta geranija čiji su jarkocrveni cvjetovi poput vatrene eksplozije naglašavali pretežito ružičastu boju pročelja pokrivenih ružama. Kad je na dasci pokraj sandučića i lonaca bilo mjesta za mačku, mačka je ondje i bila — za sunčana vremena — potpuno ispružena, u blaženom snu, s dlakavim trbuhom okrenutim prema Suncu i šapom savinutom preko njuške. Tada je

7

ta kuća bila potpuna, a njezino zadovoljstvo i mir svijetu su objavljeni tim simbolom, čije je svjedočanstvo nepogrešivo. Dom bez mačke - i k tome dobro uhranjene, dobro njegovane i dolično poštovane mačke - može biti savršen dom, moguće je, ali kako to dokazati?

S obje strane ulica, na vanjskom rubu pločnika od opeke, rasla su stabla akacija s deblima zaštićenim drvenom ogradom. Ona su tijekom ljeta bacala sjenu a u proljeće, kad su nicali grozdovi pupoljaka, širila opojan miris. Glavna ulica koja se pružala duž rijeke, a od nje je bila odvojena blokom kuća, bila je jedina poslovna ulica. Dugačka je bila šest blokova, a u svakom su se bloku nad umetnutim skupinama malenih drvenih trgovina izdizale dvije ili tri dvokatnice izgrađene od cigli. Obješeni su cimeri škripali na vjetru uzduž cijele ulice. Stup s bijelim i crvenim prugama, koji pokazuje ponosno i starodrevno plemstvo uzduž kanala obrubljenih palačama u Veneciji, pokazivao je samo skromnog brijacha u glavnoj ulici Dawson's Landinga. Na glavnom je uglu stajao visok neobojeni stup na-kićen od gore do dolje limenim loncima i tavama i šalicama. Tom je bučnom obaviješću glavni trgovac limene robe davao na znanje svijetu (kad je puhao vjetar) daje njegov dućan otvoren za poslovanje na tom uglu.

Prednju su stranu gradića oplakivale bistre vode velike rijeke; njegov se glavni dio dizao prema natrag u blagoj kosini; njegov je stražnji kraj bio rascjepkan i ondje su kuće bile raspršene oko podnožja bregova; bregovi su se dizali u visinu, zatvarajući gradić u polumjesečastoj krivulji i bili su obrasli šumama od podnožja do vrhova.

Parobrodi su prolazili u oba smjera otprilike svaki sat. Oni koji su pripadali maloj brodskoj liniji iz Caira i

drugoj iz Mem-phisa uvijek su pristajali; veliki parobrodi iz Orleansa pristajali su samo na poziv ili da iskrcaju putnike ili teret; i to je također

8

bio slučaj s velikom flotilom "prolaznika". Oni su stizali s desetak rijeka - Illinoisa, Missourija, Gornjeg Mississippija, Ohi-ja, Monongahela, Tennesseeja, Crvene Rijeke, Bijele Rijeke i tako dalje - i putovali su u sva odredišta i bili opremljeni svim zamislivim udobnostima ili potrepnostima koje su zajednice u Mississippiju mogle poželjati, od ledenog Fališ of St. Anthony kroz devet klimatskih područja do vrućeg New Orleansa.

Dawson's Landing bio je robovlasnički grad, u čijoj su pozadini bila bogata polja pšenice i uzgajališta svinja na kojima su radili robovi. Grad je bio snen i udoban i zadovoljan. Bio je pedeset godina star i polako je rastao - zapravo, vrlo polako, ali ipak je rastao.

Glavni je građanin bio York Leicester Driscoll, oko četrdeset godina star, sudac pokrajinskog suda. Bio je vrlo ponosan na svoje porijeklo iz stare Virginije i održavao je njenu tradiciju svojim gostoprimstvom i svojim prilično ukočenim i dostojanstvenim držanjem. Bio je otmjen i pravedan i velikodušan. Biti gospodin - gospodin bez ljage ili mane - bila je njegova jedina religija i uvijek joj je bio vjeran. Cijela zajednica gaje poštovala, cijenila i voljela. Bio je imućan i postupno je dodavao svom vlasništvu. On i njegova žena bili su gotovo sretni, ali ipak ne posve, jer nisu imali djece. Čežnja za blagom koje predstavlja dijete postajala je sve jača kako su godine prolazile, ali nikad se nije ispunila - niti se imala ispuniti u godinama koje su dolazile.

S ovim bračnim parom živjela je sučeva obudovjela sestra, gospoda Rachel Pratt. I ona je bila bez djece - i tužna zbog toga nije se mogla utješiti. Žene su bile dobra, obična čeljad i obavljale su svoje dužnosti i bile nagrađene mimom savješću i odobrenjem zajednice. Bile su prezbiterijankc, dok je sudac bio slobodoumnik.

Pembroke Howard, odvjetnik i neženja, oko četrdeset godina star, bio je drugi dostojanstvenik rodom iz stare Virginije, koji je mogao dokazati daje porijeklom iz Prvih Porodica. Bio je otmjeno, hrabro, veličanstveno stvorenje, gospodin po naj-sitničavijim zahtjevima virdžinijskih zakona ponašanja, pobožan prezbiterijanac, autoritet za "pravila," i čovjek koji je uvijek bio uljudno spreman da stane pred vas na otvorenom polju ako vam bilo koji njegov čin ili izraz bude dvojben ili sumnjiv, i to objasni bilo kojim oružjem po vašem izboru, od sedlarskog šila do artiljerije. Bio je vrlo popularan kod gradskog stanovništva i sučev najbolji prijatelj.

Onda je tu bio i pukovnik Cecil Burleigh Essex, još jedan od P R V, čovjek opasnog kalibra - međutim, s njime nemamo ništa.

Percy Northumberland Driscoll, sučev brat, pet godina mlađi od njega, bio je oženjen i nekad je imao djece oko svog ognjišta; ali protiv njih su ratovali ospice, krup i šarlah, i to je dalo liječniku priliku da upotrijebi svoje učinkovite prepotopne metode; stoga su kolijevke bile prazne. Bio je uspješan čovjek s darom za špekuliranje i njegov je imetak rastao. Prvi veljače 1830. u njegovoj se kući rodilo dvoje muške djece: jedno njemu i drugo jednoj od njegovih robinja po imenu Roxana. Roxana je imala dvadeset godina. Istog je dana ustala iz kreveta i imala pune ruke posla, jer se brinula za oba novorođenčeta. Gospođa Percvja Driscolla umrla je tog istog tjedna. Roxy se i dalje po dužnosti brinula za djecu. Nitko je nije nadzirao, jer se gospodin Driscoll uskoro udubio u svoje špekulacije i ostavio je da se snalazi kako zna i umije.

Te iste veljače Dawson's Landing dobio je novog građanina. Bio je to gospodin David Wilson, mladić škotskog porijekla. Dolutao je truhom za kruhom u ovaj daleki kraj iz svog rodnog mjesta u unutrašnjosti države New York. Bio je dvadeset pet godina star, fakultetski obrazovan, i prije nekoliko godina

10

bio je završio postdiplomski studij u jednoj visokoj pravnoj školi na Istoku.

Bio je ružan, pjegav, crvenokos mladić s pametnim modrim očima u kojima je bilo iskrenosti i drugarstva i koje su mogle tajnovito zasvijetlucati na simpatični način. Da nije bilo jedne njegove zlosretne primjedbe, bez sumnje bi smjesta bio otpočeo uspješnu karijeru u Dawson's Landingu. Ali napravio je tu fatalnu primjedbu prvi dan koji je proveo u gradiću, i ona je "dala njegovu mjeru". Upravo se upoznao sa skupinom građana kad je nevidljiv pas počeo lajati i režati i zavijati i praviti se vrlo opsežno neugodnim, na što je mladi Wilson rekao, kao netko tko misli naglas:

"Želio bih imati polovicu tog psa."

"Zašto?" upitao je netko.

"Zato što bih tu svoju polovicu ubio."

Ljudi su radoznalo, čak zabrinuto, promatrali njegovo lice, ali nisu na njemu našli nikakvo prosvjetljenje, nikakav izraz koji su mogli protumačiti. Udaljili su se od njega kao od nečeg čudnovatog i povukli se u osamu da raspravljaju o njemu. Jedan je rekao:

"Čin' se daj' budala."

"Čin' se?" rekao je drugi. "Jest, mislim da bi treb'o reći."

"Rek'oje da želi imati polovicu psa, idiot," rekao je treći. "A što je mislio da bi bilo od druge polovice kad bi ubio svoju? Biste li rekli daje mislio da bi preživjela?"

"Pa, morao je to misliti, inače ijest najstrašnija budala na svijetu; jer ako to nije mislio, bio bi želio imati

cijelog psa, znajući da, ako ubije svoju polovicu i druga polovica umre, bio bi odgovoran za tu polovicu baš kao daje ubio tu polovicu umjesto svoje. Vam ne izgleda daj' tako, gospodo?"

"Da, izgleda. Kad bi imao polovicu nekog psa, bilo bi tako; kad bi imao jedan kraj psa i druga bi osoba imala drugi kraj.

11

opet bi bilo tako; osobito u prvom slučaju, jer ak' ubiješ polovicu nekog psa, nitko ne mož' reći čija je to polovica bila; ali kad bi imao jedan kraj psa, možda bi mog'o ubiti svoj kraj i - "

"Ne, ipak ne bi; ne bi to mog'o i ne biti odgovoran ako bi drugi kraj umro, šta i bi. Po mom mišljenju taj čovjek nij' pri pameti."

"Po mom mišljenju on nema pameti."

Broj tri je rekao: "Pa, taj je zvekan, nema što."

"Baš je to," rekao je broj četiri. "On je blesan - najčistiji blesan, ako je ikad bilo blesana."

"Da, gospodine, on je prokleta budala, lb je moj sud o njemu," rekao je broj pet. "Svatko tko želi može drugačije misliti, ali to je moje mišljenje."

"Slažem se s vama, gospodo," rekao je broj šest. "Savršen magarac - da, i nij' previše reći daje zvekan. Ako taj nij' zvekan, ja ne znam štaj' šta, toj' sve."

Gospodin je Wilson bio izglasan. Cijeli je grad čuo za taj događaj, i svatko je ozbiljno raspravljao o njemu. Nakon tjedan dana gospodin je Wilson izgubio vlastito ime, koje je nadomjestio "Zvekan." Nakon nekog vremena počeo se sviđati građanima, i to veoma sviđati; ali onda se nadimak već dobro zalijepio za njega i ostao je. Prvi su dan prosudili daje budala pa prosudbu nije mogao ukloniti ili je, barem, ublažiti. Ubrzo nadimak više nije budio bilo kakve grube ili neprijateljske osjećaje, ali ostao je na mjestu i imao je ostati na mjestu još dvadeset dugih godina.

12

Drugo poglavje

DRISCOLL POŠTEĐUJE SVOJE ROBOVE

Adam je bio samo čovjek — to objašnjava sve. On nije želio jabuku zbog nje same, želio ju je samo zato stoje bila zabranjena. Bila je pogreška što mu nije bila zabranjena zmija; n tom slučaju bio bi pojeo zmiju.

Kalendar Zvekana Wilsona

Zvekan Wilson imao je nešto novaca kad se doselio pa je kupio malu kuću sasvim na zapadnom kraju grada. Između nje i kuće suca Driscolla bio je samo travnjak u čijoj je sredini drvena ograda dijelila posjede. Unajmio je malen ured u gradu i objesio limeni cimer s ovim riječima:

DAVID WILSON

Odvjetnik i pravni savjetnik

Geodetsko mjerenje, prijenos nekretnina itd.

Ali ona je ubilačka primjedba sve upropastila - barem kad se radilo o pravnim poslovima. Nijedan klijent nije došao. Nakon nekog vremena skinuo je cimer i stavio ga na vlastitu kuću uklonivši riječi o pravnim uslugama. Cimer je sada nudio njegove usluge u skromnom kapacitetu geodeta i izučnog računovođe. Ponekad je dobio zadatak da izmjeri zemlju i ponekad je kakav trgovac zatražio da dovede u red njegove poslovne knjige. Sa škotskim strpljenjem i odvažnošću odlučio je nad-

13

vladati svoju reputaciju i ipak se probiti u polje zakona. Jadnik, nije mogao predvidjeti da će za to trebati tako dugo vrijeme.

Imao je bogato obilje slobodnog vremena, ali nikad se nije dosađivao, jer se zanimao za svaku novu stvar koja se rodila u svijetu ideja, proučavao ju je i pravio pokuse na njoj u svojoj kući. Jedna od njegovih omiljenih razbibriga bilo je čitanje iz dlanova. Drugoj nije dao imena, niti je htio bilo kome objasniti njenu svrhu, nego je samo rekao daje zabavna. Zapravo, otkrio je da njegove razbibrige povećavaju njegovu reputaciju zvekana; stoga je pazio da previše ne govori o njima. Razbibriga bez imena bavila se otiscima prstiju. U džepu kaputa nosio je plitku kutiju s brazdama, i u njoj su bile staklene pločice pet palaca duge i tri palca široke. Na donjem kraju svake pločice bio je prilijepljen komad bijelog papira. Zamolio bi ljude da provuku ruke kroz kosu (od toga bi na njima ostalo malo prirodnog ulja) i onda pritisnu palac na staklo, i onda jagodicu svakog prsta jednu za drugom. Pod tim nizom slabo vidljivih masnih otisaka napravio bi zapis na traci bijelog papira - ovako:

JOHN SMITH, desna nika -

i dodao dan, mjesec i godinu, i onda uzeo otiske Smithove lijeve ruke na drugi komad stakla i dodao ime i datum i riječi "lijeva ruka". Onda bi vratio pločice u kutiju sa brazdama i one bi zauzele mjesto među "zapisima," kako ih je Wilson zvao.

Često je proučavao svoje zapise, pregledavajući ih i zurći u njih s najvećim zanimanjem sve do kasno u noć; ali ono stoje u njima našao - ako je išta našao - nikom nije otkrio. Ponekad je precrtao na papir zamršen i nježan uzorak koji je ostavila jagodica prsta i onda ga mnogo puta uvećao pantografom* kako bi mogao lako proučiti njenu mrežu zakrivljenih crta kad god mu to bude po volji.

* Pantograf - mehanička naprava za uvećavanje ilismanjivanje crteža

14

Jednog vrućeg popodneva - bio je prvi srpnja 1830. - radio je na zamršenim poslovnim knjigama u svojoj

radnoj sobi koja je gledala na zapad preko praznog zemljišta za izgradnju, kad ga je zasmetao razgovor izvana. Razgovaralo se u povicima, stoje pokazivalo da sugovornici nisu blizu jedan drugome.

"Čuj, Roxy, kak'je tvoja beba?" To je bio glas izdaleka.

"Ne mož' bit bolje. A kak' si ti, Jasper?" Ovo je poviknuo netko u blizini.

"Oh, srednje; nemam niš' da s' tužim. Skoro ti ću doć udvarat, Roxy."

"Ti ćeš doć, ti crni some! Ja-ja-ja! Imam nešt' bolje za radit neg' se družit s crmčinama crnim kak' ti. Je l' ti Nancy stare gospo'ice Cooper dala rukavcu?" Roxy je popratila ovu šalu još jednom salvom bezbrižnog smijeha.

"Ti s' ljub'morna, Roxy, toj' s tobom, ti djevojčuro -ja-ja-ja! Ov' put te sam uhvat'o!"

"Oh, da, ti me s' uhvat'o, kak' ne. Bok zna, Jasper, ak' te tvoja umišljenost udri, ubit te će, i to j' sigurno.

Kad bi men' pripado, ja bi' te prodala nizvodno* prije neg' sasvim odeš k vragu. Prv' put šta naletim na tvog gospodara, to ć' mu reć."

Ovo besposleno i besciljno brbljanje nastavilo se u nedo-gled, dok su oba sugovornika uživala u prijateljskom dvoboju i svaki je bio zadovoljan svojim udjelom u duhovitosti -jer su to smatrali duhovitošću. Wilson je koraknuo prema prozoru pogledati borce; nije mogao raditi dok su brbljali. Prijeko na praznom zemljištu bio je Jasper, mlad, crn poput ugljena i veličanstveno građen, sjedeći na tačkama pod zažarenim suncem - navodno na poslu, premda se zapravo samo pripremao za posao time što sije uzeo odmor od jednog sata prije nego što započne. Ispred Wilsono-ve verande stajala je Roxy, s dječjim kolicima mjesne izrade, u

* "biti prodan nizvodno" gdje bi crnci vrlo teško radili na velikim plantažama

15

kojima je sjedilo dvoje djece koja su joj bila povjerena -jedno na svakom kraju i sučelice drugom. Po Roxynom govoru, stranac bi bio očekivao ženu crne kože, ali ona to nije bila. Samo je jedna njena šesnaestina bila crna, i ta se šesnaestina nije vidjela. Bila je divne tjelesne građe i stasa, držala se impozantno poput kipa, i njeni su se pokreti isticali plemenitom i dostojanstvenom skladnošću. Njena je put bila vrlo svijetla, njeni su obrazi imali ružičasti sjaj krepkog zdravlja, njeno je lice bilo puno karaktera i izražajnosti, njene su oči bile smeđe i sjajne, i imala je tešku grivu lijepe meke kose koja je također bila smeđa, ali to nije bilo uočljivo jer joj je glava bila umotana u karirani rubac koji joj je pokrivao kosu. Njeno je lice bilo skladno, inteligentno i zgodno - čak i lijepo. Kretala se lagodno i samosvjesno - kad je bila među ljudima vlastite kaste - i k tome je njeno ponašanje bilo smjelo i "jezičavo"; ali, naravno, bila je sasvim krotka i ponizna prema bijelcima.

Roxy je po svemu bila bijela, ali ona crna šesnaestina nadglasala je ostalih petnaest dijelova i učinila je crnkinjom. Bila je robinja i po tome se mogla prodati. Njeno je dijete bilo bijelo u trideset ijednom od trideset i dva dijela, i on je također bio rob, i po izmišljotini zakona i običaja crnac. Imao je modre oči i lane-noplave kovrče kao njegov bijeli drug, ali čak i otac bijelog djeteta mogao ih je razlikovati - koliko god se malo njima bavio -po odjeći: jer je bijelo djetete nosilo mekani muslin ukrašen na-borima i koraljnu ogrlicu, dok je drugo nosilo samo grubu košulju od kudjelje koja je jedva dosezala do koljena, i nikakav nakit.

Ime bijelog djeteta bilo je Thomas a Becket Driscoll, ime drugoga bilo je Valet de Chambre: bez prezimena - robovi nisu uživali tu povlasticu. Roxana je negdje bila čula taj izraz, njegov je otmjen zvuk godio njenom uhu, i, kako je mislila daje to ime, njime je opteretila svog sina. Naravno, ono je ubrzo bilo skraćeno u "Chambers".

16

Wilson je znao Roxy po izgledu, i kad se dvoboj duhovitosti počeo primicati kraju, izašao je iz kuće da dobije koji zapis. Jasper se smjesta energično bacio na posao, uvidjevši daje njegova besposlenost primijećena. Wilson je pogledao djecu i upitao:

"Koliko su stari, Roxy?"

"Oba s' iste dob', gospon - pet mjesec'. Rod'li se prve veljače."

"To su zgodni mališani. K tome nijedan nije zgodniji od drugog."

Radostan je osmijeh pokazao djevojčine bijele zube, i ona je rekla:

"Blagoslov na vašu dušu, gospon Wilson, strašnoj' ljepo od vas to reć, jer je'n od nji' nij' neg' crmčim.

Strašno krasan mali crmčina, /đ uvijek rečem, al' naravno toj' zato štaj' on moj."

"Kako ih možeš razlikovati, Roxy, kad nemaju odjeću na sebi?"

Roxy se nasmijala smijehom primjerenim njenoj veličini i odgovorila:

"Ohjđ ih možem 'zlikovat, gospon Wilson, al' se kladim da gospon Percy ne bi mog'o, ni po c'jenu života."

Wilson je još neko vrijeme čavrljao i zatim je dobio Roxyne otiske prstiju za svoju zbirku - desnu i lijevu ruku - na paru staklenih pločica; onda je na njih stavio naljepnice i zabilježio datum pa je uzeo "zapise" oboje djece i također stavio naljepnice i zabilježio datum.

Nakon dva mjeseca, trećeg rujna, opet je uzeo ovaj trio otisaka prstiju. Volio je imati "seriju," dva ili tri povremena "uzimanja" tijekom djetinjstva, a njih bi slijedila druga u razmacima od nekoliko godina.

Idući dan - to jest, četvrti rujna - dogodilo se nešto stoje ostavilo dubok dojam na Roxanu. Gospodinu Driscollu nesta-

17

la je još jedna mala svota — čime se želi reći da ovo nije bilo nešto novo, nego se već bilo dogodilo. Po istini, bilo se dogodilo tri puta. Driscoll je izgubio strpljenje. Bio je prilično čovječan prema robovima i drugim životinjama; bio je krajnje čovječan prema prestupnicima njegove vlastite rase. Nije mogao podnijeti krađu, a očito je u njegovoj kući bio lopov. Lopov je neizbježno morao biti jedan od njegovih crnaca. Trebalo je poduzeti oštre mjere. Pozvao je svoje sluge. Bilo ih je tri osim Roxy; muškarac, žena i dvanaestogodišnji dječak. Nisu bili u rodu. Gospodin je Driscoll rekao:

"Već sam vas upozorio. To nije imalo učinka. Ovaj ćete put dobiti lekciju. Prodat ću lopova. Koji od vas je krivac?"

Svi su se stresli na tu prijetnju, jer tu su imali dobar dom i novi bi vjerojatno bio promjena na gore. Svi su porekli krivnju. Nitko nije ništa ukrao - barem ne novac - malo šećera, ili kolača, ili meda ili nešto slično za što "gospon Percy ne bi mario nit' bi mu nedostajalo," ali ne novac - ni centa. Rječito su se branili, ali to nije dirnulo gospodina Driscolla. Svakome po redu strogo je odgovorio: "Reci tko je lopov!"

Po istini, svi su bili krivi osim Roxane; ona je sumnjala da su drugi krivi, ali to nije znala. Bila je užasnuta na pomisao koliko je bila blizu tome da i sama bude kriva; u zadnji trenu-takju je spasio vjerski zbor u metodističkoj crkvi za crnce, prije dva tjedna, gdje i kad je "dobila vjeru". Baš dan nakon tog događaja punog milosti, dok je njen promijenjeni život još bio svjež i bila je tašta na svoje očišćeno stanje, njen je gospodar ostavio nekoliko dolara da nezaštićeno leže na njegovom pisaćem stolu pa je i ona naletjela na to iskušenje kad je krpom laš-tila pokušstvo. Nekoje vrijeme gledala novac s gnjevom koji je rastao i onda prasnula:

"Bok prokl'o taj zbor, željela bi' da s' ga odgod'li do sutra!"

Tada je prekrila iskušivača knjigom i dokopao ga se drugi

18

član kuhinjskog kabineta. Prinijela je tu žrtvu kao stvar vjerske etikete; kao nešto potrebno u tom trenu, ali to nikako nije smio postati presedan; ne, tjedan ili dva će razgibati njenu pobož-nost, onda će opet biti razumna, i druga dva dolara koja se nađu ostavljena na cjedilu naći će tješitelja - i ona bi mogla imenovati tog tješitelja.

Je li bila loša? Je li bila gora nego članovi njene rase općenito? Ne. Prema njima nije bilo pravde u životnoj bici, i nisu mislili daje grijeh iskoristiti stečenu prednost nad ratnim neprijateljem - u malenim stvarima: u malenim stvarima, ali ne u velikim. Oni bi zdipili namirnice iz smočnice kad god im se pružila prilika: ili brončani naprstak, ili komad voska, ili vrećicu smirka, ili zamotuljak igala, ili srebrnu žlicu, ili novčanicu od jednog dolara, ili nešto odjeće, ili bilo koju drugu stvar male vrijednosti; i toliko su malo smatrali takve odmazde grešnim da bi išli u crkvu i vikali i molili najglasnije i najiskrenije s grabežom u džepu. Pušnica na farmi morala se zatvarati teškim lokotom, jer čak i sam crni đakon ne bi mogao odoljeti šunki koju mu je Providnost pokazala u snu, ili opet kad je takva stvar visjela u samoći i čeznula za nečijom ljubavlju. Ali kad bi i jedna stotina visjela pred njim, đakon ne bi uzeo dvije - to jest, ne u istoj noći. Tijekom mraznih noći čovječan crni potukač zagrijao bijedan kraj daske i podmetnuo ga pod hladne pandže peradi koja se gnijezdila na stablu; snena bi kokoš stupila na udobnu dasku, tiho kokodačući u znak zahvalnosti, i potukač bi je strpao u torbu, i kasnije u želudac, savršeno siguran da uzevši ovu sitnicu od čovjeka koji mu je svaki dan otimao neprocjenjivo blago - njegovu slobodu - nije počinio nikakav grijeh kojeg bi Bog spomenuo protiv njega na Zadnji Veliki Dan.

"Reci tko je lopov!"

Gospodin je Driscoll to rekao četvrti put, i uvijek istim tvrdim tonom. I sada je dodao ove riječi strahovitog značenja:

19

"Dajem vam jednu minutu." Izvukao je sat iz džepa. "Ako ne priznate na isteku tog vremena, ne samo da ću prodati svu četvoricu, nego - prodat ću vas NIZVODNO!"

Bilo je to kao da ih osuđuje na pakao! Nijedan missourijski crnac nije sumnjao u to. Roxy je zateturala i problijedjela; drugi su pali na koljena kao da ih je pogodio metak; suze su im potekle iz očiju, njihove su se ruke digle u znak molbe, i začula su se tri odgovora u istom trenu:

"Ja sam!"

"Ja sam!"

"Ja sam! — Smilujte s', gospodaru — Gospod se smilovo nama jadnim crnčinama!"

"Vrlo dobro," odgovorio je gospodar, spremajući sat u džep, "prodat ću vas ovdje premda to ne zaslužujete. Trebao bih vas prodati nizvodno."

Krivci su se bacili ničice na zemlju u ekstatičnoj zahvalnosti, i poljubili njegove noge, izjavljujući da nikad neće zaboraviti njegovu dobrotu tako dugo dok su živi. Bili su iskreni, jer je kao Bog ispružio svoju svesilnu ruku i zatvorio vrata pakla pred njima. On sam je znao da je učinio nešto plemenito i milostivo i u sebi je bio zadovoljan svojom velikodušnošću; i te je noći zapisao događaj u svoj dnevnik, tako da ga njegov sin može čitati u budućim godinama pa time i sam bude potaknut na plemenita i čovječna djela.

20

Treće poglavlje

ROXY LUKAVO VARA

Tko je god živio dosta dugo da uvidi stoje život, zna koliko zahvalnosti dugujemo Adamu, prvom velikom

dobročinitelju naše vrste. On je donio smrt n svijet.

Kalendar Zvekana Wilsona

Percy Driscoll dobro je spavao u noći kad je spasio svoje kućne robove od puta nizvodno, ali Roxy nije ni oka sklopila. Preplavila ju je duboka strava. Njeno bi dijete moglo odrasti i biti prodano nizvodno! Užas te pomisli ju je dovodio u ludilo. Ako bi u jednom trenutku zadrijemala i sve zaboravila, u drugom bi trenutku skočila na noge i jurula do kolijevke svog djeteta da vidi je li još unutra. Tada bi ga privla na srce i strastveno ga obasula mahnitim poljupcima, uzdišući, plačući i govoreći, "Neće, oh, neće - tvoja jedna mam'ca će t' prije ubiti!"

Jedanput, kad gaje opet stavljala u kolijevku, drugo se dijete pomaknulo u snu i privuklo njenu pozornost. Otišla je k njemu i dugo stajala ondje govoreći sama sa sobom.

"Sta j' moje jadno d'jete učin'lo, da nij' mogo imati tvoju sreću? Učin'lo je ništ'. Bok ti j' bio dobar; zašt' nij' bio dobar njemu? Tebe ne mogu prodat nizvodno. Mrzim tvoga taticu; on nema srca - nema za crnčine, barem. Mrzim ga i mogla bi' ga ubit'!" Zastala je i razmišljala, potom je ponovno počela

21

strašno jecati, okrenula se i rekla, "Oh, moram ubiti svoje d'je-te, nema drugog načina - ubiti njega neć' spasiti d'jete od putovanja nizvodno. Oh, moram to učiniti, sirota te mam'ca mora ubiti da te spasi, srce." Sad je privla dijete na njedra i gušila ga milovanjem. "Mam'ca te mora ubiti - kak' to možem učiniti! AT tvoja mam'ca te neće ostavit - ne, ne; no, ne plači - ona ide zajedno s tobom, ona će i sebe ubiti. Dođi, srce, dođi s mam'-com; mi ćemo skočiti u rijeku i onda j' gotovo s nevoljama ovog svjeta - ondje ne prodaju jadne crnčine nizvodno."

Krenula je prema vratima, gukajući djetetu da ne bi puštalo glasa; na pola se puta naglo zaustavila.

Opazila je svoju novu nedjeljnu haljinu -jeftinu stvar od lošeg kretona koja je buk-tala od kričavih boja i fantastičnih likova. Gledala ju je sjetno i čeznutljivo.

"Još je nikad nis' nosila," rekla je, "i baš je l'jepa." Tad je kimnula jer joj je ugodna pomisao pala na um, i dodala, "Ne, neću da me 'zvuku iz vode, i da svi pilje u mene, a na meni j' ov'jadna stara krpa."

Odložila je dijete i presvukla se. Pogledala se u zrcalo i zaprepastila vlastitoj ljepoti. Odlučila je da će se za smrt savršeno dotjerati. Skinula je rubac-turban i počeshljala svoju sjajnu, bujnu kosu "kak' to radi bjela čeljad"; dodala je neke sitnice, kao prilično kričavu vrpcu za kosu i grančicu groznog umjetnog cvijeća; napokon je prebacila preko ramena pahuljastu stvar jarkocrvene boje koju su u to doba zvali "oblak".

Tada je bila spremna za grob.

Još je jednom uzela na ruke dijete; ali kad je uočila njegovu bijedno kratku košulju od sive kudjelje i primijetila opreku između njene sirotinjske otrcanosti i vlastite vulkanske erupcije paklenske raskoši, njeno je majčinsko srce bilo dimuto i posramila se.

"Ne, lutkicu, mam'ca neć' postupit tak' s tobom. Anđeli će

22

t' se divit kol'ko i tvojoj mam'ci. Neć' da rukama pokriju oči i kažu Davidu i Goljatu i drugim prorčima, 'To d'jete nij' dost' fino obučeno za ov' mjesto'".

Već mu je bila skinula košulju. Sada je obukla golo djetete u jednu od snježnobijelih dugih haljinica Thomasa a Becketa, sa svijetloplavim vrpcama i ljupkim ukrasnim naborima.

"Evo - sad s' gotov." Posjela je dijete na stolicu i odmakla se da ga pogleda. Njene su se oči smjesta raširile od zaprepaštenja i divjenja, i pljesnula je rukama i uzviknula, "Pa, tom nij' premca! Ja s' nikad znala da s' tak' lijep. Gospod'čić Tommy nij' ništ' zgodnij' - baš ništ'."

Približila se i pogledala drugo dojenče; opet je zirnula na vlastito; i još jednom na nasljednika kuće. Sada je čudno svjetlo zablistale u njenim očima, i na trenutak je duboko razmišljala. Činilo se daje u transu; kad je došla k sebi, promrmljala je, "Kad s' ih prala u bačvi, jučer, njegov vlastiti tat'ca mej' pit'o koji j'" od njih njegov."

Počela se kretati kao u snu. Razodjenula je Thomasa a Becketa, svukla sve s njega i obukla ga u košulju od kudjelje. Stavila je njegovu koraljnu ogrlicu na vrat vlastitog djeteta. Tada ih je stavila jedno do drugog i nakon dugog motrenja promrmljala:

"No, tko bi mog'o vjerovat' da odjeća muž' učiniti nešta takvoga? Pas na moje mačke ak'j'a muž' reć tko je jedan a tko nij', a kud bi njegov tat'ca."

Stavila je svoje mladunče u Tommjevju elegantnu kolijevku i rekla:

"Odsad ti s' mlad gospod'čić Toni, i moram vježbat i navić se da se sjetim tak' te zvati, srce, U' ću je'nput pogriješit i dovest nas oba u nevolju. No - sad mirmo leži i ne plači, gospod'čić Tom. Oh, fala dobrom Gospodu na nebes'ma, ti spašen, ti spašen! Ni'ko sad ne muž' prodat nizvodno mam'čino jadno malo srce!"

23

Stavila je nasljednika kuće u neobjenu kolijevku od borovine svog vlastitog djeteta i rekla, nelagodno gledajući uspavanu malu pojavu:

"Za' mi te, srce; za' mi te, Bok to zna - al' šta možein učiniti, šta bi' mogla učiniti? Tvoj ga bi tat'ca prod'o nekom, je'n dan, i onda bi otiš'o nizvodno, zasigurno, a ja ne bi', ne bi', ne bi mogla to podnijet."

Bacila se na krevet i počela misliti i okretati se, okretati se i misliti. Nakon nekog vremena naglo se uspravila, jer je kroz njen zabrinuti um proletjela utješna misao:

"To nij' grijeh - b'jeli ljudi s'to učin'li! To nij' grijeh; slava Božjoj dobroti, to nij' grijeh! Oni s'to učin'li - da, i oni s'k tom bili najveći od sveg' - kraljei'il"

Počela je razmišljati; nejasno se sjećala neke priče koju je u svoje doba bila čula. Napokon je rekla:

"Sad imam; sad se sjećam. Onaj star crn prop'vjednik je isprič'o, on' put kad je doš'o ovam' iz Ill'noisa i propovijed'o u crnačkoj crkvi. Rek'o je da ni'ko ne mož' sebe spasit - ne mož' vjerom, ne mož' djel'ma, ne mož' bilo kak' uopće. Milost dana na dar je jedini način, i to ne dolaz' od ikog neg' sam' Gospoda; i On je mož' darovat' bilo kome, svecu iF grešniku - Njemu nij' stalo. On k'o daj' svećenik. On iz'bcrc bilo koga tko muj' po volji, i stavi drugoga na njegovo mjesto, i prvoga usreći zavijek' i ostavi drugog da gori sa Sotonom. Prop'vjednik je rek'o daje to baš kak' su je'nput napravli u Angleskoj, u davna vremena. Kralj'ca je je'n dan ostavla svoje djetē da leži i otišla u posjetu; ijedna od crmčim tu koja j' bila gotov' bjela, onaj' došla i vid'la djetē kak' leži, i stavla odjeću svog djeteta na kralj'čino d'je-te, i stavla odjeću kralj'činog djeteta na svoje djetē, i onda ostavla svoje djetē da tu leži, i od n jela kralj'čino d'jete kući u četvrt crmčina, i ni'ko to nikad nij' otkrio, i njenoj' djetē postalo kralj, i prodalo je kralj'čino djetē nizvodno je'nput kad su

24

trebali sredit račune. No, eto - sam je propovjednik to rek'o, i to nij' grijeh, jer s' b'jeli ljudi to učin'li. Oni s' to učin'li - da, oni s' to učin'li; i to ne obični b'jeli ljudi, neg' najveći od sveg' staje. Oh, tak' mije drago da s' tog se sjet'la!"

Ustala je laka srca i sretno, i otišla do kolijevki i provela ostatak noći "vježbajući". Potapkala bi vlastito dijete i ponizno rekla, "Bud'te mimi, gospod'čić Tom," i onda bi malo udarila pravog Toma i strogo rekla, "Bud' miran, Chambers! Os' dobit svoje?"

Dokje vježbala, iznenadila se kad je vidjela kako se postojano i sigurno strahopoštovanje zbog kojeg je ponizno govorila i ponašala se prema svom mladom gospodaru prenosi na njen govor i ponašanje prema uzurpatoru, i kako je započela jednako vješto prenositi svoj majčinski kratak govor i odsječno ponašanje na zlosretnog nasljednika starodrevne kuće Driscoll.

Katkad je počinula i udubila se u proračunavanje svojih izgleda.

"Danas će prodat one crmčine zbog krađe, onda će kupit druge koj' neć' znat djecu - toj' u redu. Kad odvedem djecu u šetnju, čim zađem iza ugla namazat im ću usta svud okol' džemom, onda njih nitko neć' moć prim'jetit da su s' izm'jeni-li. Da, to ću radit sve dok nis' mima, makar i god'nu dana.

"Strah me j' samo jednog čovjeka, a toj' onaj Zvekan Wil-son. Zovu ga zvekanom i kažu daj' budala. Al' taj čovjek nij' vis' budala neg' s'ja! On je najpametniji čovjek u ovom gradu, osim ak' to nij' sudac Driscoll il' možebit Pem Howard. Proklet bio, straši m' onim svojim nesretnim staklima; ja vjerujem daj' vještac. Al' nij' važno, je'n dan ću k'o slučajno otić onamo i reć mu da mislim da želi opet otisnut dječje prste; i ak' on ne prim'jeti da su izm'jenjeni, kladam s' da nitko neć' prim'jetit, i onda s' nemam čeg' bojat, zasigurno. Al' mislim da ću nosit sa sobom konjsku potkovu da s' zaštitim od vradžbma."

25

Naravno, Roxy nije imala poteškoća s novim crmcima. Nije ih imala ni s gospodarom, jer je jedna od njegovih špekulacija bila u opasnosti i toliko je mislio na nju da je jedva vidio djecu kad ih je pogledao pa ih je Roxy samo trebala navesti da se grohotom smiju kad je naišao; onda su njihova lica bila većinom šupljine s vidljivim desnama, i on je otišao prije nego što je napad prošao i mališani opet zadobili ljudski izgled.

Nakon nekoliko dana sudbina je špekulacije postala tako nesigurna da je gospodin Percy otputovao s bratom sucem da vidi što bi se moglo poduzeti. Kao i obično, bila je to špekulacija sa zemljom; jedna ju je panica zamrsila. Muškarci su bili odsutni sedam tjedana. Prije nego su se vratili Roxy je posjetila Wilsona i sve je dobro prošlo. Wilson je uzeo otiske, zapisao imena i datum - prvi listopada - na naljepnice, pažljivo ih spremio, i nastavio čavrljati s Roxy kojoj je naoko bilo vrlo stalo da se on divi tome koliko su dojenčad napredovala u težini i ljepoti otkad je bio uzeo njihove otiske prošlog mjeseca. Bila je zadovoljna njegovim pohvalama; i, kako su djeca bila bez ikakve krinke džema ili kakve druge mrlje, cijelo je vrijeme drhtala i očajno se bojala da idući trenutak on -

Ali on nije. Ništa nije primijetio; radosno je otišla kući i od tada na dalje više nije osjećala zabrinutost zbog toga.

26

Četvrto poglavje

ODRASTANJE ZAMIJENJENE DJECE

U Adama i Eve bje mnogo dobroga, ali najvažnije je bilo što su izbjegli nicanje zublju.

Kalendar Zvekana IVilsona

Ovo je nezdoga s posebnim darovima Providnosti - naime, često nije jasno koja je strana trebala uživati blagodat. U slučaju djece, medvjeda i proroka, medvjedi su dobili više prai>og zadovoljstva iz te epizode nego prorok, jer sn oni dobili djecu.

Kalendar Zvekana Wilsona

Ova se pripovijest odsad mora prilagoditi promjeni koju je Ro-xana izvršila i zvati pravog nasljednika 'Chambers', a malog roba uzurpatora Thomas a Becket' - skrativši drugo ime u "lom1 za svakodnevnu uporabu, kao što su radili njegovi ukućani.

"Tom" je bio zločesto dijete od samog početka svoje uzurpacije. Plakao bi nizašto; bez upozorenja bi se

vraški raspalio i ispuštao krik za krikom i urlik za urlikom, i onda dao vrhunac svemu "zadržavajući dah" - ta strašna specijalnost dojenčeta kojem niču zubi tijekom koje stvorenje isprazni pluća i onda se grči u nijemom meškolenju i savijanju i ritanju nastojeći doći do daha, dok usnice postaju modre i usta su široko otvorena i ukočena, nudeći na pregled jedan sitni zubčić u donjem rubu obruča crvenih desni; i kad je strašna nepomičnost potrajala dok ne izgleda sigurno da se izgubljen dah nikad neće vratiti, dadilja dojuri i baca vodu u djetetovo lice, i - hop! pluća se napune zrakom i smjesta ispuštaju krik ili uzvik ili urlik od kojeg puca uho koje sluša i od iznenađenja njegov vlasnik izgo-

27

vara riječi koje ne bi bile u skladu sa svetačkom aureolom kad bi je kojom srećom imao. Maleni Tom bi grebao svakoga na dohvat svojih noktiju i tukao svakoga koga bi mogao dosegnuti zvečkom. Vrištao bi za vodom dok je ne bi dobio i onda bacio šalicu zajedno s vodom na pod i vrištao u znak da hoće još. Ugađali su svim njegovim hirovima, koliko god oni bili neugodni i nemogući; dopuštali su mu da jede što god želi, osobito hranu od koje gaje bolio želudac.

Kad je dovoljno narastao da se gega naokolo i tepa i pojmi čemu služe ruke, bio je savšenija pošast nego ikad. Roxy nije imala mira kad je bio budan. Zatražio bi svaku stvar koju je vidio, jednostavno rekavši, "Oć to!", stoje bila zapovijed. Kad ju je dobio, rekao je mahnito, odbijajući je rukama, "Neć to! Neć to!" i u trenutku kad je više nije bilo, divlje je zavrištao, "Oć to! Oć to! Oć to!" i Roxy je trebala dati petama vjetra da mu je vrati prije nego uspije uhvatiti vremena i ispuni svoju namjeru da zbog nje dobije grčeve. Mašice je volio više od svih drugih stvari. To je bilo zato što mu je "otac" zabranio da ih uzme kako njima ne bi razbijao prozore i pokućstvo. Istog časa kad je Roxy okrenula leđa dogegao bi se do mašica i rekao "Voli to!" i zirnulo da vidi gleda li ga Roxy; onda, "Oć to!" i opet zirnulo; onda, "Ima to!" uz još jedan skrović pogled; i napokon, "Uzme to!" — i nagrada je bila njegova. U idućem je trenu visoko dignuo teško oruđe; u idućem se začuo tresak i jauk, i mačka je na tri noge šmugnula na sastanak; Roxy bi dotrčala baš kad je Tom neopozivo razbio svjetiljku ili prozor.

Toma je zapadalo sve milovanje, Chambersa nikakvo. Tom je dobivao sve slastice, Chambers je dobivao pšeničnu kašu s mlijekom i kajmak bez šećera. Zato je Tom bio boležljivo dijete, a Chambers nije. Tom je bio "svadljiv," kako je Roxy to zvala, i nabusit; Chambers je bio krotak i poslušan.

28

Uza sav svoj divan zdrav razum i smisao za praktičnost Roxyje bila luđački odana majka, loje bila prema svom djetetu - a bila je i više od toga: njenom vlastitom izmišljotinom on je postao njen gospodar; budući da je javno morala biti u trte-vom položaju i usavršiti se u odgovarajućem ponašanju, tako je marljivo i ustrajno uvježbavala to ponašanje da je ta vježba uskoro prešla u naviku; postala je automatska i nesvjesna; onda je uslijedila prirodna posljedica: varkom namijenjenom jedino drugima postepeno je zavarala i samu sebe; hinjeno poštovanje postalo je pravo poštovanje, hinjena poniznost prava poniznost, hinjeno poklonstvo pravo poklonstvo; malen umjetni procijep između lažne robinje i lažnog gospodara širio se sve više i više, i postao ponor, i to vrlo stvaran ponor - i na jednoj je strani stajala Roxy, žrtva vlastite prijevare, a na drugoj njeno dijete, u njenim očima više ne uzurpator, nego njen prihvaćen i priznati gospodar. On je istodobno bio njeno mezimče, njen gospodar i njeno božanstvo, i dok gaje obožavala zaboravila je tko je ona i stoje on nekoć bio.

U ranom je djetinjstvu Tom čuškao i udarao i grebao Chambersa do mile volje, i Chambers je rano naučio da je bolje da to krotko podnese nego da se opire. Onih nekoliko puta kad je zbog nasilja izgubio strpljenje i uzvratilo istom mjerom skupo su ga stajali u glavnom stožeru; ne zbog Roxy, jer ako je ona ikad učinila više nego da ga oštro prekori zato stoje "zaboravo tkoj" njegov mlad gospodar, ona barem nije nikad dodijelila goru Kaznu od čuške. Ne, bilo je to zbog Percvja Driscolla. On je rekao Chambersu da, kakva god bila provokacija, ovaj nema pravo dignuti ruku na svog malog gospodara. Chambers je prekršio pravilo tri puta, i za to je dobio tri tako uvjerljiva šibanja od čovjeka koji je bio njegov otac, a da to nije znao, da je nakon toga najponiznije podnosio Tomovo okrutno vladanje i više nije pravio pokuse.

29

Dječaci su izvan kuće bili zajedno tijekom cijelog njihovog dječastva. Chambers je bio neuobičajeno jak za svoje godine, i dobar borac; jak zato stoje dobivao grubu hranu i teško radio u kući, i dobar borac zato što mu je Tom dao mnogo vježbe -na bijelim dječacima koje je mrzio i kojih se bojao. Chambers je bio njegov stalni tjelohranitelj na putu u školu i iz škole; bio je prisutan na igralištu tijekom školskih odmora kako bi štito svoga gospodara. Napokon je tučnjavom stekao tako opasnu reputaciju daje Tom mogao izmijeniti odjeću s njim i "jahati u miru," kao Sir Kay u Lancelotovom oklopu.

Bio je dobar i u igrama koje su tražile vještinu. Tom mu je davao špekule kako bi se igrao njima, i onda mu oduzima sve špekule koje je dobio u igri. Zimi je Chambers nosio Tomovu istrošenu odjeću, s "rupastim" crvenim rukavicama, i "rupas-tim" cipelama i hlačama "rupastim" na koljenima i stražnjem dijelu i wukao sanjke uzbrdo kako bi se Tom, toplo obučen, sanjkao nizbrdo; ali on sam nikada se nije sanjkao. Gradio je snjegoviće i snježne utvrde prema Tomovim uputama. Bio je strpljiva meta kad se Tom htio grudati, ali meta nije mogla uzvratiti vatru. Chambers je nosio Tomove klizaljke do rijeke i vezao ih je na Tomove noge, i onda hodao iza njega po ledu da bude pri ruci ako ga Tom ustreba; ali Tom mu nikad nije ponudio da i sam iskuša klizaljke.

Ljeti je omiljena zabava dječaka Dawson's Landinga bila krasti jabuke, breskve i dinje iz farmerskih kola -

većinom zato što su se izlagali opasnosti da ih farmeri ne osinu bičem po glavi. Tom je bio priznat stručnjak u tim krađama - po zastupniku. Chambers je krao i kao svoj dio dobivao koštice breskvi i kore jabuka i dinja.

Tom je uvijek zapovijedao Chambersu da pliva s njim i bude uz njega radi zaštite. Kad je Tomu bilo dosta, izašao bi iz vode, zavezao čvorove na Chambersovoj košulji i umočio

30

čvorove u vodu, od čega su se teško mogli razriješiti. Onda bi se obukao i sjedio smijući se dok bi kraj njega goli dječak dršćući zubima potezao tvrde čvorove.

Tom je tako postupao prema svom poniznom drugu dijelom iz urođene zlobe, a dijelom zato jer gaje mrzio zbog njegove veće snage i hrabrosti i zbog njegove mnogostruke nadarenosti. Tom nije mogao roniti, jer je od toga dobivao jake glavobolje. Chambers je ronio bez posljedica i u tome je uživao.

Jednoga dana, kad je skakao u vodu s krme kanua prebacujući se preko glave, skupina bijelih dječaka toliko mu se divila daje to dojadilo Tomu i na kraju je gurnuo kanu ispod Chambersa dok je ovaj bio u zraku - i tako se Chambers strmogladio na dno kanua; i dok je ležao u nesvijesti, nekoliko je Tomovih starijih neprijatelja vidjelo daje svanula dugo žudena prilika pa su tako premlatili lažnog nasljednika da se poslije toga uz najusrdniju Chambersovu pomoć jedva mogao dovući do kuće.

Kad su dječaci navršili petnaestu godinu, jednog se dana Tom "pravio važan" u rijeci, kad gaje uhvatio grč i pozvao je u pomoć. Bio je uobičajen trik - osobito kad je bio prisutan kakav stranac - da se dječak pretvara da gaje uhvatio grč i urla da mu dođu u pomoć; onda, kad bi stranac plivao iz sve snage da ga spasi, urlator bi nastavio koprcati se i urlati sve dok se ovaj ne bi približio, i onda bi zamijenio urlik sarkastičnim osmijehom i vedro otplivao, dok bi gradski dječaci osuli žrtvu prijekama paljbom poruga i smijeha. Tom se još nikad nije bio pokušao tako našaliti, ali dječaci su pretpostavljali da sada pokušava, stoga su se oprezno držali podalje; ali Chambers je vjerovao da njegov gospodar ozbiljno misli; stoga je otplivao do njega i na nesreću stigao na vrijeme i spasio mu život.

Bila je to zadnja kap u čaši. Tom je uspio podnijeti sve drugo, ali kad je morao javno i za sva vremena biti toliko obvezan jednom crnčini, i to od svih crnčina baš ovom crnčini - to je

31

bilo previše. Obasuo je Chambersa uvredama zato jer se ovaj "pretvarao" da misli da on ozbiljno zove u pomoć, i rekao da bi bilo tko osim blesavog crnčine znao da samo zbija šalu i bio bi ga ostavio na miru. Ovdje su Tomovi neprijatelji bili u jakoj prevlasti pa su potpuno otvoreno rekli što misle. Smijali su mu se i zvali ga kukavicom, lažljivcem, podmuklicom i drugim imenima od milja, i izjavili da odsad namjeravaju dati Chambersu novo ime i to ime razglasiti u gradu - "cmčina tat'ča Toma Driscolla," - u znak da se Tom drugi put rodio, i da Chambersu duguje svoje daljnje postojanje. Tom se razbjesnio na te podsmijehe i po-
vi kao:

"Razbij im glave, Chambers! Razbij im glave! Zašto samo stojiš s rukama u džepu?"

Tom se usprotivio i rekao, "AF, gospon Tom, njih ima previše - oni -"

"Jesi li me čuo?"

"Mol' vas, gospon Tom, ne traž'te to! Njih ima tol'ko da -"

Tom se bacio na Chambersa i dva-tri puta zario u njega svoj džepni nožić prije nego što su ga dječaci mogli odvući i pružiti ranjenom dječaku prigodu da pobjegne. Chambers je bio prilično ranjen, ali ne ozbiljno. Daje oštrica bila malo duža, njegov bi život bio ondje došao kraju.

Tom je bio naučio Roxy "gdje joj je mjesto" prije dugo vremena. Već se dugo nije usuđivala pogladiti ga ili potepati mu. Takve su stvari sa strane jedne "crnčine" njemu bile odvratne, i bio ju je upozorio da se drži daleko od njega i ne zaboravlja stoje ona. Vidjela je da njeno mezimče postepeno prestaje biti njen sin, taj je pojedinost potpuno iščezla; ostao je samo gospodar—čisto i jednostavno gospodar, niti je njegovo gospodarenje bilo nježno. Vidjela je da se obrušila s neizrecive visine majčinstva do sumornih dubina neograničenog ropstva. Ponor izme-

32

du nje i njenog dječaka bio je nepregledan. Sada je bila samo njegovo služinče, njegovo vlasništvo, njegovo pseto, njegova puzava i bespomoćna robinja, ponizna i krotka žrtva njegove hirovite ćudi i zlobne naravi.

Ponekad čak nije mogla spavati, premda je bila sasvim iscrpljena od umora, jer je u njoj žestoko kipio bijes zbog dječako-vog ponašanja prema njoj toga dana. Gunđala bi i mrmljala samoj sebi:

"On me udar'o, i nis' niš' bila kriva - udar'o me u lice, i to pred čeljadi. I uvijek me zove cmčina, i djevojčura, i sve takve pogrde, kad se trudim šta bolj' mož'. Oh, Gospode, ja s' učin'la tol'ko za njega -ja s' ga 'zdigla do ovoga staje - i za to s' dobila ovo."

Ponekad, kad bi neko osobito uvredljivo zlostavljanje za-peklo njeno srce, snovala bi osvetu i uživala kad bi ga u mašti razotkrila pred svijetom kao varalicu i roba; ali usred tog užitka osjetila bi strah: učinila gaje prejakim; ništa nije mogla dokazati, i - nebesa, zbog toga nije mogli prodati nizvodno! Tako se njene nakane nisu ostvarile, i odricala ih se bespomoćno bjesneći protiv sudbine, i protiv sebe, jer je onog sudbonosnog rujanskog dana bila takva budala da nije našla svjedoka koji bi joj dobro došao u danu kad bi uz njegovu pomoć umirila srce koje je gorjelo od želje za osvetom.

A ipak, istog trena kad bi Tom slučajno bio dobar i blag prema njoj - i to bi se koji put dogodilo - sve su

rane na njenom srcu bile izliječene, i bila je sretna; sretna i ponosna, jer to je bio njen sin, njen sin crnčina, koji je bio velika osoba među bijelcima i u sigurnosti se osvećivao za njihove zločine protiv njene rase.

Te su jeseni -jeseni godine 1845. - bila dva velika sprovoda u Dawson's Landing. Jedan je bio pukovnika Cecila Bur-leigha Essexa i drugi Percija Driscolla.

33

Na smrtnoj je postelji Percy oslobodio Roxy i svečano povjerio svog navodnog sina svome bratu sucu i njegovoj ženi. Ovaj par bez djece bio je sretan što su ga dobili. Nije teško ugoditi ljudima bez djece. Mjesec dana prije toga sudac Driscoll bio je skrovito otišao k bratu i kupio Chambersa. Bio je čuo da Tom nagovara oca da proda dječaka nizvodno, i želio je spriječiti skandal -jer javno mišljenje nije odobravalo da se tako postupa s porodičnim robovima iz slabog razloga ili bez ikakvog razloga.

Percy Driscoll se iscrpio pokušavajući spasiti svoje veliko imanje koje je uvukao u špekulacije i umro je ne uspjevši. Jedvaje bio u grobu prije negoli se tržište dionica urušilo i njegov nasljednik, kojem su dotad svi zavidjeli, ostao je siromah. Ali to nije bilo ništa; njegov stric mu je rekao da će biti njegov nasljednik i dobiti sve njegovo bogatstvo nakon njegove smrti; zato se Tom utješio.

Roxy sad nije imala doma; zato je odlučila obići grad i oprostiti se od svojih prijatelja, a onda otići i vidjeti svijet - to jest, postati sobarica na parobrodu, stoje bila najveća ambicija žena njene rase.

Njena je posljednja posjeta bila crnom divu Jasperu. Našla gaje dok je cijepao zalihu drva za zimu Zvekana Wilsona.

Wilsonje čavrljao s njime kad je Roxy stigla. Upitao ju je kako može podnijeti da ode u sobarice i ostavi svoje dječake; i u šali joj je ponudio kopiju serije njihovih otisaka prstiju sve do dvanaeste godine starosti, da ima uspomenu na njih; ali ona se smjesta uozbiljila, pitajući se sumnja li on u nešto; onda je rekla da misli da ne želi otiske. Wilson je rekao sam sebi: "Onaj kap crne krvi u njoj je praznovjerman; ona misli daje u mojim zagonetnim staklenim pločicama neki vrag, da su to vještičja posla; obično je dolazila ovamo sa starom konjskom potkovom u ruci; to je mogao biti slučaj, ali ne bih rekao."

34

Peto poglavje

BLIZANCI ODUŠEVLJAVAJU DAWSON'S LANDING

Obrazovanje je sve. Breskvaje nekoć bila gorki badem; cvjetača nije ništa drugo nego kupus fakultetskog obrazovanja.

Kalendar Zvkana Wilsona

Primjedba doktora Baldii'na o skorojevićima: ini ne bismo htjeli jesti otrovne gljive koje misle da su tartufi.

Kalendar Zvekana Wilsona

Gospođa Yorka Driscolla imala je dvije godine blaženstva s tim blagom, Tomom - blaženstva koje je doduše ponekad bilo pomučeno, ali ipak blaženstva; onda je umrla pa su njen muž i njegova sestra bez djece, gospođa Pratt, nastavili uživati u blaženstvu na već uvriježen način. Toma su milovali i udovoljavali mu i mazili ga do mile volje. To se nastavilo dok nije navršio devetnaest godina, i onda su ga poslali na Vale. Otišao je dobro potkožen, ali inače se ondje nije isticao. Ostao je na Ya-leu dvije godine i onda odustao. Vratio se kući s mnogo boljim ponašanjem; više nije bio mrzovoljan i otrešit pa je sada bio prilično ugodno blag i ugladen; govorio je s potajnom, katkad i otvorenom, ironijom, i običavao je neupadljivo dirati ljude u bolna mjesta, ali je to radio na dobroćudni polubezazleni način koji je bio uspješan i koji gaje čuvao od nepravilnosti. Bio je indolentan kao i prije i nije pokazivao nikakvu vatrenu želju da si pronađe posao. Po tome su ljudi sudili da mu je draže da ga uzdržava stric dok stričevu mjesto ne postane prazno. Sa sobom

35

je donio nekoliko novih navika. Jednom od njih bavio se prilično otvoreno — pijuckanjem — ali skrivao je drugu, a ta je druga bilo kartanje. Bilo je bolje da se ne karta ondje gdje bi njegov stric mogao dočuti za to; dobro je to znao.

Tomova istočnjačka ugladenost nije bila popularna među mladim ljudima. Možda nije bili mogli izdržati daje Tom stao kod toga; ali nosio je rukavice, a to nisu mogli podnositi niti su htjeli; zato je većinom bio bez društva. Donio je sa sobom odijelo tako izuzetnog stila i kroja i mode - istočnjačka moda, velegradska moda - da su svi pali u očaj i smatrali to naročito drskom uvredom. Tom je uživao u njihovom gnjevu i cijeli je dan vedro i sretno šetao gradom; ali mladi su momci te noći dali krojaču posla, i kad je Tom idućeg jutra počeo šetati, vidio je da stari izobličeni crni zvonar široko korača iza njega nakićen u kričavu kretonsku karikaturu njegove otmjenosti i oponaša njegov profinjeni istočnjački hod što bolje može. Tom se predao i nakon toga se oblačio po mjesnoj modi. Ali miran pokrajinski gradić bio mu je dosadan otkad se bio upoznao sa živim krajevima, i svakim je danom bio sve dosadniji. Počeo je odlaziti na mala putovanja u St. Louis radi osveženja. Ondje je našao društvo koje mu je odgovaralo i užitaka po vlastitom ukusu, zajedno s više slobode u nekim stvarima nego što bi imao kod kuće. Zato su tijekom slijedeće dvije godine njegove posjete gradu postale sve češće i ondje se zadržavao sve dulje.

Počeo je gubiti tlo pod nogama. Potajno je radio stvari koje bi ga jednog dana mogle dovesti u nepravilnosti - zapravo, dovele su ga u nepravilnosti.

Godine 1850. sudac Driscoll bio se povukao sa sudačkog mjesta i prestao je poslovať pa je sada

provodio već tri godine u udobnoj dokolici. Bio je predsjednik Društva slobodoumnika, a Zvekan Wilson bio je preostali član. Tjedne rasprave u

36

Društvu sada su bile jedino životno zanimanje starog odvjetnika. Zvekan je još uvijek marljivo radio u zabiti na dnu ljestvice, pod kobnim utjecajem one zlosretne primjedbe o psu koju je izustio prije dvadeset tri godine.

Sudac Driscoll bio je njegov prijatelj i tvrdio je daje Wilson natprosječno pametan, ali to su smatrali jednim od sučevih hirova pa se javno mišljenje nije promijenilo zbog toga. Bolje rečeno, to je bio jedan od razloga zašto se mišljenje nije promijenilo, ali tu je bio još jedan i bolji razlog. Daje sudac to samo ustvrdio, to bi imalo mnogo učinka; ali pogriješio je time stoje pokušao dokazati svoju tvrdnju. Nekoliko je godina Wilson iz zabave skrovito radio na šaljivom almanahu - kalendaru s nekom tobože filozofskom primjedbom, obično ironičnom, dodanom svakom datumu; i sudac je mislio da su Wilsonove šale i dosjetke dobro napisane i zgodne; zato je jednog dana prepisao malen broj i pročitao ih nekima od glavnih građana. Ali za te ljude to nije bila ironija; njihovi umovi nisu bili sposobni za nju. Pročitali su te šaljive sitnice s najvećom ozbiljnošću, i bez oklijevanja prosudili da, ako je ikad bilo sumnje da je Dave Wilson zvekan - a nije - taje stvar uklonila sumnju za sva vremena. Baš se tako događa na ovome svijetu; neprijatelj može dijelom upropastiti čovjeka, ali potreban je dobroćudan i nepromišljen prijatelj da propast privede kraju i savršenstvu. Nakon toga sudac je osjećao više topline prema Wilsonu nego ikad i bio je sigurniji nego ikad da u njegovom kalendaru ima vrijednosti.

Sudac Driscoll mogao je biti slobodoumnik i zadržati mjesto u društvu jer je bio najvažnija osoba u gradu, i stoga se mogao usuditi ići kamo god hoće i postupati po vlastitom uvjerenju. Drugi član njegove omiljene organizacije mogao je uživati u istoj slobodi zato jer je u očima građanstva bio ništica, i nikome nije bilo važno što misli ili radi. Ljudima se sviđao, i

37

svugdje su ga prilično rado primali, ali on jednostavno nije ništa značio.

Udovica Cooper - koju su od milja svi zvali "teta Patsy" - živjela je u zgodnoj i udobnoj kućici sa svojom kćerkom Rowenom, koja je imala devetnaest godina, i bila romantična, ljubazna i vrlo zgodna, ali inače ni od kakve važnosti. Rowena je imala dva mlađa brata - također ni od kakve važnosti.

Udovica je imala veliku gostinjsku sobu, koju je, kad je mogla, iznajmljivala stanaru, kome je i pripremala hranu, ali ova je soba na njenu žalost bila prazna već godinu dana. Njen je dohodak jedva bio dovoljan za osnovne potrebe njene obitelji i trebala je stanarinu za male raskoši. Ali napokon sada, jednog zažarenog lipanjskog dana, bila je puna sreće; njeno je zamorno čekanje bilo pri kraju; njen oglas od godine dana dobio je odgovor; i nije se prijavio netko iz gradića, oh, ne! -ovo je pismo došlo izdaleka, iz slabo poznatog svijeta na sjeveru: bilo je iz St. Louisa. Sjedila je na verandi nesvjesno gledajući sjajne zavoje veličanstvene rijeke Mississippi, dok su njene misli bile preplavljene njenom dobrom srećom. Uistinu, bila je to osobito dobra sreća, jer je trebala dobiti dva stanara umjesto jednog.

Bila je pročitala pismo obitelji, Rowena je otplesala da se pobrine da robinja Nancy očisti i prozračí sobe, a dječaci su odjurili u gradić da razglase veliku novost, jer to je bila stvar javnog zanimanja i javnost bi se čudila i bila nezadovoljna ako je ne bi obavijestili. Rowena se smjesta vratila, rumena od radosnog uzbuđenja, i zamolila da još jednom pročita pismo. U njemu je bilo napisano ovo:

POŠTOVANA GOSPOĐO: Moj brat i ja smo slučajno vidjeli vaš oglas i molimo vas da nas primite u sobu koju nudite. Imamo dvadeset četiri godine i blizanci smo. Po

38

rođenju smo Talijani i dugo smo živjeli u raznim zemljama Europe i nekoliko godina u Sjedinjenim Državama. Naša su imena Luigi i Angelo Capello. Vi želite samo jednog gosta; ali, draga gospodo, ako nam dopustite da platimo za dvojicu, nećemo vam biti na teret. Dopusovot ćemo u četvrtak.

"Talijani! Kako romantično! Samo pomisli, mama - u ovom gradu nikad nije bilo nijednoga, i svatko će umirati od želje da ih vidi, i oni su naši! Samo pomisli!"

"Da, mislim da će biti velikog uzbuđenja."

"Oh, svakako hoće. Cijeli će se grad uskomešati! Pomisli -bili su u Europi i svugdje! U ovaj grad nikad prije nije došao svjetski putnik. Mama, ne bi me čudilo da su vidjeli kraljeve!"

"No, to ne možemo znati; ali bit će dosta uzbuđenja i bez toga."

"Da, naravno. Luigi - Angelo. To su dražesna imena; i tako veličanstvena i strana - ne kao Jones i Robinson i slično. Dolaze u četvrtak, i tek je utorak; strašno ćemo dugo čekati. Evo suca Driscolla na dvorišnim vratima. Čuo je za to. Idem mu otvoriti vrata."

Sudac im je srdačno čestitao i bio vrlo znatiželjan. Čitali su i raspravljali o pismu. Uskoro je došao sudac Robinson s više čestitaka, i opet su čitali i raspravljali o pismu. To je bio početak. Slijedio je susjed za susjedom oba spola, i procesija je dolazila i odlazila cijeli dan i večer i cijelu srijedu i četvrtak. Toliko su čitali pismo da su ga skoro izbrisali; svatko se divio njegovom aristokratskom i otmjenom tonu, i glatkom i izučenom stilu, svatko je bio suosjećajan i uzbuđen pa su Cooperovi cijelo vrijeme plivali u sreći.

U tim primitivnim vremenima brodovi su plovili vrlo nepouzdana tijekom niskih vodostaja. Ovaj put brod od četvrtka

39

nije stigao ni u deset navečer - stoga su ljudi cijeli dan čekali na pristaništu nizašto; jaka ih je oluja potjerala kućama a da nisu ni vidjeli ugledne strance.

Otkucalo je jedanaest sati; i kuća obitelji Cooper bila je jedina u gradu koja je još bila osvijetljena. Još je padala kiša i čula se grmljavina, i zabrinuta je obitelj još čekala, još se nadala. Napokon se začulo kucanje na vratima, i obitelj je skočila na noge da ih otvori. Ušla su dva crnca, svaki s kovčegom, i popela se uz stepenice prema gostinjskoj sobi. Onda su ušli blizanci - najljepši, najbolje odjeveni, najotmjeniji par mladića ikada viđen na Zapadu. Jedan je bio nešto svjetlije kose i puti od drugog, ali inače su bili identični.

40

Šesto poglavlje

PLIVANJE U SLAVI

Nastojim živjeti tako da, kad iiiircnio, čak i ukopniku bude žao.

Kalendar Zvekana IVilsona

Navika je navika i nijedan je čovjek ne može baciti kroz prozor, već je niora nagovoriti da side niz stube korak po korak.

Kalendar Zvekana IVilsona

Ilijekom doručka idućegjutra, šarmantno, lagodno i uglađeno ponašanje blizanaca brzo je steklo naklonost obitelji. Nakon kratkog vremena svaka je usiljenost i ukočenost nestala i uslijedili su najprijateljskiji osjećaji. Teta Patsy ih je zvala po imenu gotovo od početka. Osjećala je najveću znatiželju o njima, i to je pokazivala; uzvratili su govoreći o sebi, što joj je bilo vrlo drago. Uskoro se saznalo da su u ranoj mladosti znali za siromaštvo i patnje. Tijekom razgovora, stara je dama pazila na pravi trenutak da ih upita o tome, i kad je on nastupio, rekla je plavokosom blizancu, koji je sada bio na redu da iznese njihove biografije, dok se tamnokosi odmarao:

"Ako vas ne pitam nešto što ne bih smjela, gospodin Ange-lo, zašto ste bili toliko bez prijatelja i u takvoj nevolji kad ste bili mali? Biste li nam htjeli reći? Ali nemojte, ako vam nije po volji."

"Oh, rado ćemo vam reći, gospođo; u našem se slučaju radilo o lošoj sreći, a ne o nečijoj krivnji. Naši su roditelji bili

41

imućni, ondje u Italiji, i mi smo bili njihova jedina djeca. Bili smo rodnom od starog firentinskog plemstva" - Rowenino je srce brže zakucalo, nosnice su joj se raširile i oči zasvijetlile - "i onda je izbio rat, moj je otac bio na poraženoj strani i morao je bježati da spasi život. Njegova su imanja bila konfiscirana, njegovo privatno vlasništvo otuđeno, i bili smo se našli u Njemačkoj, stranci, bez prijatelja i zapravo siromasi. Moj brat i ja imali smo deset godina i bili smo dobro obrazovani za tu dob, vrlo marljivi učenici, vrlo smo voljeli knjige i dobro smo znali njemački, francuski, španjolski i engleski. Također smo kao glazbenici bili čuda od djece - ne zamjerite mi što to kažem, jer to je čista istina.

"Naš je otac preživio svoju nesreću samo mjesec dana, naša mu se majka ubrzo pridružila u smrti, i ostali smo sami na svijetu. Naši su roditelji mogli steći dobar imetak da su nas dali u javne zabavljače, i dobivali su mnogo ponuda, i to unosnih; ali zbog ponosa to im je bilo mrsko pa su rekli da će radije umrijeti od gladi. Ali ono na što oni nisu htjeli pristati mi smo morali raditi bez pristanka. Budući da su zbog bolesti i sprovoda ostavili dugove, zaslužnili su nas i stavili među atrakcije jeftinog muzeja u Berlinu kako bismo zarađenim novcem otplatili dugove. Prošle su dvije godine prije nego što smo se izvukli iz tog ropstva. Putovali smo preko cijele Njemačke, ne primajući nikakvu nadnicu, čak ni za goli život. Morali smo dopustiti da nas izlažu bez ikakve plaće i prositi.

"Dakle, gospođo, ostatak priče nije baš zanimljiv. Kad smo se izbacili iz tog ropstva u dobi od dvanaest godina, po mnogo čemu smo bili muškarci. Iskustvo nas je naučilo nekim vrijednim stvarima; između ostalog kako da se brinemo za sebe, kako da izbjegnemo i nadmudrimo nitkove i varalice i kako da se bavimo našim zanatom za vlastitu korist i bez tuđe pomoći. Svuda smo putovali - godinama i godinama - pomalo učeći

42

strane jezike, upoznavajući se sa stranim zemljama i stranim običajima, stječući široko i raznovrsno i zanimljivo obrazovanje. Bio je to ugodan život. Bili smo u Veneciji - Londonu, Parizu, Rusiji, Kini, Japanu -

"

U tom je trenutku robinja Nancy pomolila glavu kroz vrata i uzviknula:

"Stara gospo, kucaj' puna čeljadi, i baš 'miraju od želje da vide gospone!" Glavom je pokazala blizance i zatim je opet nestala s vidika.

Za udovicu je to bila zgoda kojom se mogla ponositi pa si je obećala priuštiti slatko zadovoljstvo da pokazuje svoje otmjene strane ptice susjedima i prijateljima -jednostavnim ljudima koji su jedva ikad vidjeli bilo kakvog stranca, a nikada uglednog i uglađenog stranca. Ipak je njen ponos bio još umjeren u usporedbi s Roweninim. Rowena je bila u oblacima, hodala je po zraku; ovo je trebao biti najveći dan, najromantičnija epizoda u bezbojnoj povijesti tog nezanimljivog pokrajinskog gradića. Mogla se nalaziti u prisnoj blizini izvora njegove slave i osjećala je da se njegova bujica prelijeva preko nje i oko nje; druge su djevojke mogle samo gledati i zavidjeti, ali ne i sudjelovati.

Udovica je bila spremna, Rowena je bila spremna, a to su bili i stranci.

Krenuli su niz hodnik s blizancima na čelu i ušli kroz otvorena vrata dnevne sobe, odakle je dopirao lagani šum razgovora. Blizanci su se postavili blizu vrata, udovica je bila pokraj Luigija, Rowena pokraj Angela i započeo je marš upoznavanja. Udovica je bila puna osmijeha i zadovoljstva. Primala je procesiju i upućivala je prema Roweni.

"Brojuto, sestro Cooper" - stisnuvši joj ruku.

"Dobro jutro, brate Higgins - grof Luigi Capello, gospodin Higgins" - Higgins je stisnuo Luigijevu ruku gutajući ga

43

pogledom i rekao "Drago mi je," i grof Luigije uljudno kim-nuo glavom i ljubazno rekao "Vrlo sam sretan!"

"Brojuto, Roweny" - stisnuvši joj ruku.

"Dobro jutro, gospodine Higgins - predstavljam vam grofa Angela Capella." Stisak ruke, zadivljen pogled, "Drago mi je" - uljudno kimanje, nasmiješeno "Vrlo sam sretan!" i Higgins se udaljio.

Nijedan posjetitelj nije bio opušten, ali kao pošteni ljudi nisu se pretvarali da jesu. Nijedan od njih nije u prošlosti vidio osobu s plemićkom titulom i nijedan je onda nije očekivao, stoga se titula namjerila na njih kao dodatno iznenađenje i zatekla ih nespremnim. Nekoliko se pokušalo snaći i protisnuli su kakvo nespretno "Visokorođeni gospodine," ili "Vaše gospodstvo," ili nešto slično, ali je velika većina bila nadmudana neuobičajenom riječju i njenim nejasnim i strahovitim asocijacijama s pozlaćenim dvorovima i dostojanstvenim ceremonijama i pomazanim kraljevima pa su samo nespretno stiskali ruke i bez riječi odlazili. Kao što se događa na svim primanjima, katkad bi neka izuzetno prijateljska duša zaustavila procesiju i prisilila je da čeka dok je pitao kako se braći sviđa gradić i koliko dugo će ostati, i da lije njihova obitelj dobro, i dodala je vrijeme, i nadala se da će uskoro biti manje vruće, i sve tako, kako bi mogao na povratku kući reći: "Baš sam dugo razgovarao s njima"; ali nitko nije učinio ili rekao ništa nedolično i zato je veliki događaj bio priveden kraju na besprijekoran i zadovoljavajući način.

Usljedio je opći razgovor i blizanci su išli od jedne skupine do druge, govoreći lagodno i tečno, stječući odobravanje, pobuđujući divljenje i zadobivajući opću naklonost. Udovica je ponosno gledala njihov pobjednički marš, a Rowena je nekoliko puta rekla u sebi s dubokim zadovoljstvom: "I kad pomislim da su naši - samo naši!"

44

Za majku i kćerku nije bilo besposlenih trenutaka. Njihove su očarane uši stalno čule gorljiva pitanja u svezi s blizancima; ijedna i druga je bila stalno središte skupine napetih slušatelja; ijedna i druga je shvatila da sada po prvi put zna pravo značenje te velike riječi Slava, i uvidjela njenu čudesnu vrijednost, i shvatila zašto su ljudi u svim vjekovima bili voljni odbaciti užitke nižeg reda, bogatstvo, čak i sam život, kako bi okusili njenu veličanstvenu i vrhunsku slast. Napoleon i njegov soj našli su shvaćanje - i opravdanje.

Kad je Rowena napokon obavila dužnost prema ljudima u dnevnoj sobi, uputila se na prvi kat da utaži žudnju viška posjetitelja, jer je dnevna soba bila premala za sve koji su došli. Opet su je obasuli gorljivim pitanjima, i opet je plivala u osunčanim morima slave. Kad je prijepodne bilo pri kraju, zaboljela ju je misao daje najdivnija epizoda njenog života gotovo završila, da je ništa ne može produžiti i daje ništa ovakvo neće opet dopasti. Ali svejedno, taj je doživljaj bio dostatan samom sebi, veliki događaj je od početka išao na bolje i bio je to divan i nezaboravan uspjeh. Kad bi samo blizanci na kraju učinili nešto što bi bila kruna svemu, nešto neobično, nešto začuđujuće, nešto što bi pobudilo najveće divljenje u društvu, nešto poput električnog šoka —

Tada su se u prizemlju prolomili čudesni i žestoki tonovi i svatko je jurio dolje da vidi. Bili su to blizanci, koji su u velikom stilu svirali na klaviru klasičnu četveroručnu skladbu. Rowena je bila zadovoljna - zadovoljna do dna duše.

Mlade su strance dugo držali za klavir. Građani su bili začuđeni i očarani njihovom prekrasnom izvedbom i nisu mogli podnijeti da oni prestanu svirati. Sva glazba koju su ikada prije čuli činila se slabašnim početničkim radom bez sklada ili šarma u usporedbi s tim opojnim bujicama melodije. Znali su da jednom u životu čuju virtuoze.

45

Sedmo poglavlje

NEPOZNATA DJEVA

Jedna od najupadljivijih razlika između mačke i laži je da mačka ima samo det'et života.

Kalendar Zivkana Wilsona

Društvo se nerado razišlo i zaputilo kućama, živahno čavrljajući i slažući se da Dawson's Landingjoš dugo neće doživjeti dan ravan ovome. Blizanci su tijekom primanja prihvatili nekoliko poziva i također su se dobrovoljno ponudili odsvirati nekoliko dueta na amaterskoj predstavi u korist mjesnog dobrotvornog društva. Zajednica je žudjela privinuti ih na srce. Suca je Driscolla zapala sreća da su se odmah provozali s njime i da bude prvi koji ih je pokazao u javnosti. Popeli su se na njegovu kočiju pa je sudac paradirao s njima niz glavnu ulicu, dok su svi nahrupili na prozore i pločnike da ih vide.

Sudac je pokazao strancima novo groblje, i zatvor, i kuću najbogatijeg mještanina, i dom slobodnih zidara, i metodistič-ku crkvu, i prezbiterijsku crkvu, i gdje je trebala biti baptistička crkva kad dobiju nešto novca za njenu izgradnju, i pokazao im je gradsku vijećnicu i klaonicu, i dao je da nezavisna

vatrogasna četa odjčne odore i ugasi zamišljenu vatru; onda im je ponudio da razgledaju muškete odreda policije, i izlio je ne-

46

presušnu bujicu entuzijazma na sve te krasote; i činio se vrlo zadovoljan njihovim odgovorima, jer su se blizanci divili njegovom divljenju i uzvrćali mu što su bolje mogli, premda bi to bolje izveli da već nisu imali petnaest ili šesnaest stotinati-suća prijašnjih iskustava te vrste u raznim zemljama.

Sudac je gostoprimiteljivo nastojao da se dobro zabavljaju, i ako je igdje bilo kakvog nedostatka, to nije bila njegova krivnja. Rekao im je mnogo smiješnih anegdota, i uvijek zaboravio srž svake od njih, ali oni su je uvijek mogli dodati, jer su ove priče bile prilično zastarjele i oni su ih čuli već mnogo puta. Sudac im je pričao o svojim titulama i kako je držao ovo i ono i još jedno počasno ili plaćeno mjesto; jednom je bio član legislatu-re, a sada je predsjednik Društva slobodoumnika. Rekao je da Društvo postoji Četiri godine, već ima dva člana i čvrsto se uvriježilo. Te bi večeri došao po braću, ako bi htjeli prisustvovati sastanku Društva.

I tako je došao po njih i usput im je rekao sve o Zvekanu Wilsonu, kako bi unaprijed dobili povoljan dojam o njemu i bili pripravniji da im se on sviđa. Ova je namjera uspjela -Wilson je ostavio dobar dojam na njih.

Kasnije se dojam potvrdio i očvrstnuo kad je Wilson predložio da članovi Društva iz uljudnosti prema strancima ne vode uobičajene rasprave i da posvete sat običnim predmetima razgovora i njegovanju prijateljskih odnosa i drugarstva - prijedlog koji je bio izglasan.

Sat je brzo prošao u živom razgovoru, a na njegovom kraju osamljeni i zanemareni Wilson imao dva prijatelja više nego na početku. Odmah je pozvao blizance da svrate u njegovu nastambu, nakon što u međuvremenu obave neku već ugovorenu posjetu i oni su rado prihvatili poziv.

Sredinom večeri našli su se na putu prema njegovoj kući. Zvekan je bio kod kuće očekujući ih i provodio je vrijeme razmišljajući o nečemu što mu je tog jutra zapelo za oko. Dogo-

47.

dilo se ovo: slučajno se vrlo rano probudio - zapravo, u čik zore - i prešao je hodnik koji je prolazio kroz sredinu njegove kućice i ušao u jednu sobu da uzme nešto iz nje. Prozor te sobe nije imao zavjesa, jer ta strana kuće već dugo nije bila nastanjena, i kroz prozor je opazio nešto što gaje iznenadilo i zanimalo.

Bila je to mlada žena - mlada žena ondje gdje nikako nije smjelo biti mladih žena; jer bila je u kući suca Driscolla, u spavaćoj sobi iznad sučeve osobne radne sobe. Bila je to spavaća soba Toma Driscolla. On i sudac, sučeva obudovjela sestra gospoda Pratt i tri crne sluge bili su jedini ljudi koji su živjeli u toj kući.

Tko je, dakle, mogla biti ta mlada dama? Dvije su kuće bile odvojene običnim dvorištem, u čijoj je sredini niska drvena ograda išla od ulice sprijeda do putića straga. Udaljenost nije bila velika i Wilson je mogao vrlo dobro vidjeti djevojku, jer su žaluzine na prozoru sobe u kojoj se nalazila bile dignute, kao i prozor.

Djevojka je nosila urednu i lijepu ljetnu haljinu sa širokim ružičastim i bijelim prugama, a njen je šešir imao ružičasti veo. Činilo se da vježba korake, hod i držanje; radila je to skladno i sasvim se udubila u vježbu. Tko je ona mogla biti, i kako se našla u sobi mladog Toma Driscolla?

Wilson je brzo našao mjesto s kojeg je mogao gledati djevojku, a da ga ona rie vidi, i ostao je ondje nadajući se da će ona dignuti veo i otkriti lice. Ali razočarala gaje. Nakon otprilike dvadeset minuta nestala je, i premda je ostao čekati još pola sata, nije se više pojavila.

Okol podneva je posjetio suca i govorio s gospođom Pratt o velikom događaju tog dana, svečanom primanju uglednih stranaca kod tete Patsy Cooper. Upitao ja za njenog nećaka Toma, pa mu je rekla da je na putu kući i da ga očekuje te večeri, i dodala da su ona i sudac zadovoljni jer su vidjeli po njegovim pismima da se vrlo lijepo i pristojno ponaša - na što si je

48

Wilson potajno namignuo. Wilson nije upitao ima li neke nove osobe u kući, ali postavio je pitanja koja bi razjasnila tu stvar da je to bilo u moći gospode Pratt; zato je otišao siguran da zna za neke stvari koje se događaju u njenoj kući za koje ona sama ne zna.

Sada je čekao blizance, i još uvijekje razmišljao o problemu tko je mogla biti ta djevojka, i kako se našla u sobi tog momka u čik zore toga dana.

49

Osmo poglavlje

GOSPON TOM UPROPAŠTAVA SVOJE IZGLEDE

Sveta strast Prijateljstva tako je slatke i postojane i lojalne i izdržljive naravi da će trajati cijeli ljudski vijek, ako prijatelja ne zamolite da vam posudi novac.

Kalendar Živkana Wilsona

Dobro razmislite o proporcijama. Bolje je biti mladi hništ nego stara rajaska ptica.

Kalendar Zvekana Wilsona

Sada je potrebno pronaći Roxy. U vrijeme kad je postala slobodna i otišla u sobarice imala je trideset pet godina. Dobila je posao kao druga sobarica na Velikom Mogtilu, brodu iz Cin-cinnatija koji je redovito plovio u New Orleans. Nakon nekoliko putovanja radila je dobro i lako, i zaljubila se u vrevu i pustolovine i nezavisnost života na parobrodu. Tada su je unaprijedili na mjesto glavne sobarice. Bila je vrlo omiljena među časnicima i neograničeno ponosna na njihovo šaljivo i prijateljsko vladanje prema njoj.

Osam godina radilaje po tri četvrtine godine na tom brodu, a tijekom zime na poštanskom brodu iz

Vicksburga. Ali već je dva mjeseca patila od reumatizma u rukama, i morala se ostaviti pranja rublja. Zato je dala ostavku. Ali bila je dobro opskrbljena novcem - bogata, ona bi to rekla; jer je živjela urednim životom, i svaki je mjesec stavila četiri dolara u banku u New Orleansu kao zalihu za svoju starost. Na početku je rekla daje bila "stavla cipele na bosc noge jednog crncine kak' bi on njim'

50

gaz'o po njoj," i jedna je takva pogreška bila dovoljna; nikad više neće zavisiti o ljudskom rodu ako je težak rad i štednja mogu poštediti toga. Kad je brod pristao u New Orleansu, pozdravila se sa starim prijateljima na Velikom Mogulu i odnijela svoje stvari na kopno.

Ali za jedan sat se vratila. Banka je doživjela slom u kojem je propalo njenih četiri stotine dolara. Bila je siromašna i bez kuće i kućišta. Također onespobljena, barem zasad. Časnici su bili puni sućuti za njene nevolje i sakupili su malenu svotu novca za nju. Odlučila se vratiti u svoje rodno mjesto; jer ondje je imala crnih prijatelja, a nesretni uvijek pomažu nesretnima, to je znala; ti skromni prijatelji iz mladosti neće dopustiti da ona gladuje.

Putovala je malenim mjesnim brodom iz Cairu, i sada je bila u rodnom kraju. S vremenom se njeno ogorčenje na sina ugasilo, i mogla je vedro misliti na njega. Smetnula je s uma njegove podle osobine i prizivala u sjećanje samo njegova povremena ljubazna djela. Pozlačivala ih je i ukrašavala dok joj nije bilo vrlo ugodno misliti o njima. Počela je čeznuti da ga vidi. Otići će i ulagivati mu se, na način robinje - jer, naravno, morat će se tako držati - i možda će uvidjeti da gaje vrijeme promijenilo i da će mu biti drago da vidi svoju zaboravljenu staru dadilju i blago postupati s njom. To bi bilo divno; zbog toga bi zaboravila svoje jade i svoje siromaštvo.

Svoje siromaštvo! Ta ju je misao nadahnula da izgradi još višu kulu u zraku: možda će joj katkad darovati kakvu neznatnu svotu - možda, recimo, dolar na mjesec; takva bi sitnica bila od pomoći, oh, i te kako. Kad je stigla do Dawson's Landinga bila je opet ona stara; više nije tugovala, bila je dobro raspoložena. Sigurno će se snaći; bilo je mnogo kuhinja gdje će sluge dijeliti svoje obroke s njom, i također krasti šećer i jabuke i druge slastice da ih ona odnese kući - ili joj pružiti prigodu da ih sama ukrade, što bi

51

bilo isto tako dobro. A tu je bila i crkva. Bila je strastvenija i odanija metodistica nego ikad, a njena pobožnost nije bila lažna, bila je jaka i iskrena. Da, kad obilno zadovolji svoje tjelesne potrebe i opet nađe svoje staro mjesto u bogomoljskom kutu, bit će savršeno sretna i otad pomirena sa svijetom.

Prvo je otišla u kuhinju suca Driscolla. Ondje su je primili vrlo svečano i s golemim entuzijazmom. Njena divna putovanja, i strane zemlje koje je vidjela, i pustolovine koje je doživjela učinile su od nje čudo i romantičnu junakinju. Crnci su očarano slušali veliku pripovijest njenih doživljaja, stalno je prekidajući gorljivim pitanjima, smijući se, kličući od užitka i odobravajući joj; i morala sije priznati da, ako na ovom svijetu ima nešto bolje od života na parobrodu, to je slava koja se stječe kad se govori o njemu. Slušateljstvo je prepunilo njen želudac svojom večerom, i onda je okralo smočnicu do zadnje mrvice da napuni njenu košaru.

Tom je bio u St. Louisu. Sluge su rekly daje tijekom prošle dvije godine živio većinom ondje. Roxy je dolazila svaki dan i vodila je mnoge razgovore o porodici i njenim poslovima. Jednom je upitala zastoje Tom toliko odsutan. Tobožnji "Cham-bers" je rekao:

"To j' na stvari, da star gospodar bolj' živi kad je mlad gospodar na putu neg' kad j' u gradu; da, i vis' ga voli; stog' mu daje pe'set dolara na mjesec -"

"Ne, stvarno? Chambers, ti s' ne šališ, ne?"

"Bok mi pomog'o, mam'ce, ne; gospon Tom mi j' sam to rek'o. AT to ipak nij' dost."

"Sveg1 mi, zašt' nij' dost?"

"Pa, reć' ću ti, mam'ce, ak' mi daš pril'ku. Nij' dost'jerbo gospon Tom se karta."

Roxy je u zaprepaštenju digla ruke prema nebu, i Chambers je nastavio:

52

"Star gospodar to j' otkr'o, jer je mor'o platit' dvij' stotin' dolara za kartaške dugove gospona Toma, i to j' istina, mam'ce, baš tak' istina k'o i da s' ti živa."

"Dvij' - stotin' - dolara! Ma šta si rek'o? Dvij' - stotin' - dolara. Živjenja mi, to j' gotov' dost' da s' tim kupi prilično dobar crncina iz druge ruke. Da l' mi lažeš, srce? Ti ne bi lag'o svojoj staroj mam'ci?"

"Toj1 božja istina, baš kak' sam ti rek'o - dvij' stotin' dolara - nek' se sruš'o na mjest' mrtav ak' nij' tak'. I, oh, duše mi, star gospodar je bi' kak' ma'nit! On je kip'o od bjesa, ti to kažem! On je ga rabaštin'o."

Oblizao je usne od užitka nakon te veličanstvene riječi. Roxy se trenutak naprezala daje shvati, a onda se predala i rekla:

"Raba... &>?"

"Rabaštin'o."

"Šta j' to? Šta to znači?"

"Znači daj' razder'o oporuku."

"Raz-der'o oporuku! On nikad bi to m' učin'o! Poreč' to, ti b'jedna im'tac'jo od crncine koj' s' rod'la u tuzi i jadu."

Roxyina omiljena kula u zraku - povremeni dolar iz Tomo-vog džepa - rušila se pred njenim očima. Takvu katastrofu nije mogla podnijeti; nije mogla ni misliti na nju. Njena je primjedba Chambersu bila smiješna.

"Ja-ja! Sam' to slušajte! Ak' s'ja im'tac'ja, šta s' ti? Oba nas s' im'tac'je b'jelaca — to šta smo — i bogme strašno dobre im'tac'je. Ja-ja-ja! Mi nis' baš mnogo k'o im'tac'je crnčina; a šta s' tiče -"
"Prestan' s tim glupostim', jerbo ću t' lupit po glavi, i kaž' mi o oporuci. Kaž' mi da nij' razderana - daj, srce, i nikad te neć' zaboravit'."

"Pa, nij' —jerbo su napravli novu, i gospon Tom opet dobro staje. Ali zašt'je tebi tol'ko stalo do tog, mam'ce? To nij' tvoj pos'o, ne bi' rek'o."

53

"Nij' moj pos'o? A onda čij' je to pos'o, da te pitam? Jes'ja bila njeg'va mam'ca sve dok nij' im'o petnajst godin', il' nis' bila? Kaž' mi to. I ti misliš da bi'ja ga mogla vidjet daj' ost'o siromašan i jadan i ništ' marit za to? Rekla bi', da s' ti ikad bio majka, Valet de Chambers, ne bi blebet'o takve gluposti."

"Dobro onda, star gospodar je mu oprost'o i opet napis'o oporuku - jes' sad zadovoljna?"

Da, sad je bila zadovoljna, i posve sretna i sentimentalna zbog toga. Dolazila je svaki dan, i napokon su joj rekli da se Tom vratio kući. Počela je drhtati od uzbuđenja, i odmah poslala Chambersa da zamoli od Toma dopuštenje da ga "njeg'va jadona stara crnčina mam'ca sam' još je'nput vidi i umre s veselja".

Tom se lijeno odmarao opružen na sofi kad je Chambers podnio molbu. Vrijeme nije ublažilo njegovu staru mržnju prema poniznom sluzi i zaštitniku njegovog djetinjstva; ona je još uvijek bila gorka i neumoljiva. Uspravio se i strogo pogledao u svijetloputo lice mladića čije je ime nesvjesno nosio i čija je porodična prava uživao. Gledao je dok žrtva nije zadovoljavajuće problijedjela od straha, i onda rekao:

"A što ta baba hoće od mene?"

Chambers je krotko ponovio molbu.

"Tko ti je dopustio da me uznemiruješ zato što mi crnčine žele ukazivati pažnju?"

Tom je ustao. Drugi je mladić sada vidno drhtao. Znao je što će se dogoditi, i naklonio glavu na stranu i podignuo lijevu ruku daje zaštititi. Tom je bez riječi zapljuštao udarcima po glavi i njenom štitu; žrtva je primila svaki udarac s molećivim "Nemojte, gospon Tom! - Oh, nemojte, gospon Tom!" Sedam udaraca - onda je Tom rekao: "Nosi se odavde - marš!" To je popratio jednim, drugim, trećim valjanim udarcem noge. Posljednji je udarac gumuo bijelog roba preko praga i on je odše-

54

pao brišući oči starini, poderanim rukavom. Tom je poviknuo za njim: "Pošalji je k meni!"

Onda se daščući bacio na sofu, i rekao hrapavim glasom: "Stigao je baš u pravi trenutak; bio sam do vrha pun gorčine i na nikom se nisam mogao iskaliti. Koliko me to osvježilo! Sada mi je bolje."

Sada je ušla Tomova majka, zatvarajući vrata iza sebe, i približila se sinu sa svom ulagivačkom i molećivom puzavošću koju strah i vlastiti interes mogu dati riječima i ponašanju rođenog roba. Stala je na korak od svog dječaka i dva-tri puta zadivljeno uzviknula zbog njegovog muževnog stasa i općenite ljepote, a Tom je prebacio ruku preko glave i nogu preko sofe kako bi izgledao dolično ravnodušan.

"Sveg' mi, kak' ste 'zrasli, srce! Bogibome, ne bi' vas znala, gospon Tom! Zazbilj' ne bi! Dobro me glednite; da l' se sjećate stare Roxy? Znate l' vašu staru cmčinu mam'cu, srce? No, sad mož' umr'jet na miru, jer s' vas vid'la -"

"Skrati to, k vragu, skрати to! Što hoćeš?"

"Čujete to? Baš isti star gospon Tom, uvijek se tak' veselo šalio sa starom mam'com. Ja s' bila tak' sigurna -"

"Skrati to, kad ti kažem, i na stvar! Što hoćeš?"

To je bilo duboko razočaranje. Roxyje toliko dana njegovala i gladila i mazila svoju misao da će Tom rado vidjeti svoju staru dadilju, i da će je do učiniti do srži ponosnom i sretnom s dvije-tri srdačne riječi, daje trebalo dva odbijanja dok se nije uvjerila da se on ne šali, i daje njen lijepi san bio odana i isprazna taština, kukavna i žaljenja vrijedna pogreška. Bila je ranjena do dna srca i tako posramljena da na trenutak nije znala što bi učinila. Tada su se njena prsa uzbibala, navrle su joj suze na oči i u očaju je pokušala provesti svoju drugu zamisao - prizvati se na milosrđe svojeg dječaka; i tako, bez razmišljanja se prepus-tivši trenutačnom porivu, zamolilaje: "Oh, gospon Tom, jadona

55

stara mam'ca ima tak' lošu sreću ovih dana; i ona je nekak' uzeta u rukama i ne mož' radit, i ak' bi mi dali dolar - sam'jedan mali dol -"

Tom je tako naglo skočio na noge daje moliteljica i sama poskočila.

"Jedan dolar! - Da ti dam jedan dolar! Volio bih te zadaviti! Jesi li zato došla? Gubi se! I to brzo!"

Roxyje polagano uzmakla prema vratima. Na pola je puta zastala i žalosno rekla:

"Gospon Tornja s' vas dojila kad ste bili mala beba i podigla s' vas posve sama sve dok ste bili mladić; i sad ste mlad i bogat, ja s' pak siromašna i starim, i došla s' tu vjerujuć da bi vi pomogli staroj mam'ci u ono malo v'jeme staje joj preostalo dok legne u grob i -"

Tomu se ovaj ton sviđao manje nego ikoji prijašnji, jer je počeo buditi jeku u njegovoj savjesti; stogaju je prekinuo i rekao odlučno, iako bez oštine, da joj on ne može pomoći, i neće.

"Neć'te mi ikad pomoć, gospon Tom?"

"Ne! A sad odlazi i ne dosađuj mi više."

Roxy je ponizno spustila glavu. Ali sada je vatra njenih starih nepravdi buknila u njenim grudima i počela žestoko gorje-ti. Polagano je digla glavu koliko je god mogla, i u isto je vrijeme njeno veliko tijelo

nesvjesno zauzelo uspravan i zapovjednički stav, koji je imao sve veličanstvo i sklad njene iščezle mladosti. Podigla je prst i njime naglašavala svoje riječi.

"Re'ko si svoje. Im'o si svoju prigodu, i pogaz'o sij' nogom. Kad dobiš drugu, past ćeš na koljena i molit za nju!"

Tomovo se srce sledilo, premda nije znao zašto; jer nije pomišljao da takve riječi, tako neprimjerene osobi koja ih je rekla, i tako ozbiljno izgovorene, nisu lako mogle ostati bez učinka. Međutim, učinio je ono stoje bilo prirodno: odgovorio je razmetljivo i podrugljivo.

56

"77 ćeš mi dati prigodu - (r! Možda bih odmah trebao pasti na koljena! Ali ako ne padnem - pitam to iz čiste znatiželje - molim te, što će se dogoditi?"

"Ov' će s' dogodit. Idem s ovih stopa tvom stricu, i reć' mu ću sve šta znam o tebi."

Tomovje obraz problijedio, i ona je to vidjela. Uznemirene su se misli rojile u njegovoj glavi. "Kako ona može znati? Pa ipak morala je otkriti - njen izgled je takav. Napisali su oporuku tek prije tri mjeseca, i opet sam zadužen do grla, i činim sve i sva da se spasim od razotkrivanja i propasti, i imam poprilično dobru nadu da ću sve prikriti ako me puste na miru, i sada je ovaj vrag nekako saznao sve o meni. Pitam se koliko ona zna? Oh, oh, oh, to je dovoljno da bilo kome slomi srce! Ali moram joj ugađati - nema druge." Tada je s mukom prasnuo u prilično slabašan smijeh i rekao s hinjenom veselošću:

"No, no, Roxy draga, stari prijatelji kao ti i ja ne smiju se svađati. Evo ti tvog dolara - sada mi reci što znaš."

Pružio joj je novčanicu sumnjive legalnosti; ona je nepomično stajala i nije ispružila ruku. Sada je na njoj bio red da prezre šaljivo nagovaranje. Rekla je, s mrkom nepomirljivošću glasa i držanja zbog koje je Tom gotovo shvatio da čak i bivša robinja može deset minuta držati na pameti da su joj pohvale i laske bile uzraćene uvredama i nepravednošću, i da i ona može uživati u osveti kad dobije prigodu:

"Šta znam? Reć' ću ti šta znam. Znam dost' da ta oporuka bud' razderana u sto komad'ća - i više, to s' pamti, više!"

Tom je bio užasnut.

"Više?" rekao je. "Što tim misliš? Kako toga može biti više?"

Roxy se podrugljivo nasmijala i prezrivo rekla, zabacivši glavu i podbočivši se:

"Da! - Oh, bi' rekla! Naravno da bi' 'tio znat - s tvojim jad-

57

nim poderanim dolarom. Sta misliš, zaš' bi' ti rekla? - Ti ne-madeš novca. Reć' ću tvom stricu - i to ove minut' - on mi će dat pet dolara za tu novost, i to itekak' rado."

Prezrivo se okrenula i pošla. Tom je osjetio paniku. Zgrabio ju je za suknju i zamolio da pričeka. Okrenula se i dostojanstveno rekla:

"Čuj, šta s' ti relka?"

"Ti - ti - ničeg se ne sjećam. Što si mi rekla?"

"Rekla s' ti da idući put kad ti dam prigodu past ćeš na koljena i molit za nju."

Tom se na trenutak skamenio. Dahtao je od uzbuđenja. Onda je rekao:

"Oh, Roxy, ne bi tražila da tvoj mladi gospodar učini nešto tako užasno. Ne možeš to misliti."

"Odma' ćeš znat da P to mislim il' ne! Ti me psuješ i gotov' pljuješ na me kad dolazim Vamo, siromašna i žalosna i ponizna, da te hvalim kak' si odra'so tak' fin i Pjep, i kažem ti kak' s' te negda došla i brinula se za te i pazila kad s' bio bolestan i nis' im'o kakvu majku 'sim mene na c'jelom svjetu, i molim te da daš jednoj staroj crmčini dolar kak' bi s' kupila nešt' za jest, i ti me psuješ -psuješ, Bok te prok'l'o! Da, moj gospon, ja ti dam sam'još jednu prigodu, i to sad, i ona će trajat sam' pol' sekunde - me čuješ?"

Tom se skljkao na koljena i počeo moliti, govoreći:

"Vidiš da molim, i to od sveg srca! Sad mi kaži, Roxy, kaži mi!"

Nasljednica dviju stoljeća neosvećenih uvreda i nepravdi ga je gledala i činilo se da pije zadovoljstvo u velikim gutljajima. Tada je rekla:

"Fin I jep mlad b'jel gospon koj' kleči pred crmčinom! To s' htjela vidjet sam' je'nput prij' neg' umrem. Sad, Gabrjel, trubi u rog, spremna s'... U stan!"

58

Tom je ustao. Ponizno je rekao:

"Roxy, nemoj me više kažnjavati. To sam i zaslužio, ali budi dobra i neka ti to bude dosta. Ne idi stricu. Reci mi - dat ću ti pet dolara."

"Da, kladim se da 'os; nit' će to bit sve. AF neć' ti reć' tu -"

"Milostivi bože, ne!"

"Je F se bojiš uklete kuće?"

"N-ne."

"Dobro onda, dođ' u ukletu kuću snočas oko deset il'jeda-najst, i popni se ljestvama, jerbo su stepen'ce slomljene, i nać' ćeš me. Ja s' gn'jezdim u ukletoj kući jerbo nemam novca za išta drugo." Krenula je prema vratima, ali se zaustavila i rekla: "Daj mi on' dolar!" Dao joj je. Pregledala gaje i rekla: "Hm -bit će da j' banka propala." Opet je krenula, ali je opet stala. "Imaš nešt' viskija?"

"Da, malo."

"Dones1 ga!"

Potrčao je u sobu na katu i donio bocu koja je bila dvije trećine puna. Nagnula ju je i pila. Oči su joj zaiskrile od zadovoljstva i spremila je bocu pod rubac, rekavši: "Prva klasa. Uzet ga ću."

Tom joj je ponizno otvorio vrata, i odmarširala je mrko i uspravno poput grenadira.

59

Deveto poglavlje

TOM VJEŽBA DODVORAVANJE

Zašto se veselimo kod rođenja i žalimo na sprovodu? Zato jer nismo osoba u pitanju.

Kalendar Zvekana IVilsona

Lako je nalaziti mane, ako ste tome naklonjeni. Jedan čovjek, budući da nije mogao naći drugu manu svom ugljenu, žalio se da u njemu ima previše pretpovijesnih žaba.

Kalendar Zvekana IVilsona

Tom se bacio na sofu i zario svoju bolnu glavu u ruke, stavivši laktove na koljena. Njihao se naprijed-natrag i stenjao.

"Kleknuo sam pred crmčinom!" mrmljao je. "Prije sam mislio da moja sramota ne može biti gora, ali oh, bože, nije to bilo ništa prema ovome... No, tu ipak ima neke utjehe - ovaj put sam se spustio do samog dna, ne mogu pasti još niže."

Ali bio je to prenegao zaključak.

U deset sati te noći popeo se na ljestve u ukletoj kući, blijed, slab i utučen. Roxyje stajala na vratima majedne sobe, čekajući, jer gaje čula.

Bila je to brvnara jednokatnica o kojoj se prije nekoliko godina pronio glas daje puna duhova pa je to bio kraj njene korisnosti. Nakon toga nitko nije htio živjeti u njoj, ili prolaziti kraj nje noću, a većina ljudi je se klonila čak tijekom dana. Kako nije imala konkurencije, zvali su je jednostavno "ukleta kuća". Sada je postajala rasklimana i ruševna od dugog zapuštanja. Stajala je sto pedeset metara iza kuće Zvekana Wilsona, a izme-

60

đu njih nije bilo ničega. Bila je to posljednja kuća na tom kraju grada.

Tom je slijedio Roxy u sobu. U jednom je kutu imala hrpu čiste slame kao krevet, nešto jeftine ali dobro održavane odjeće visjelo je na zidu; limeni je fenjer bacalo male mrlje svjetlosti na pod, a različiti porazbacani sanduci sapuna i svijeća služili su kao stolci. Njih dvoje su sjeli. Roxy je rekla:

"No dobro, reć ti ću odma', i posije ć' pokupit novac; ne žur' mi se. Šta s' misl'o da ć' ti reć?"

"Pa, da - da - oh, Roxy, nemoj me mučiti! Otvoreno mi reci da si nekako otkrila u kakvoj sam nevolji zbog rasipnosti i nerazuma."

"Rasutosti i nerazuma! Ne, gospon, nij' to. To j' baš ništ' prem' onom staja znajem."

Tom se zapiljio u nju, i rekao:

"Ta, Roxy, što to znači?"

Ustala je i nadvila se nad njim kao Sudenica.

"OV želim reć - i to j' Božja istina. Ti nis' rod starom gospon Driscollu vis' neg'ja! Toj' šta želim reć!" i njene su oči pobjedonosno sijevnule.

"Što!"

"Da, gospon, i to nij' sve! Ti s' crneinal -Rođen crmčim i robi - I u ov' času s' crmčina i rob; i ak' ja kažem starom gospon Driscollu on će t' prodat nizvodno prij' neg' si dva dana starij' neg' šta si sad!"

"To je nečuvena laž, ti bijedna stara blebetušo!"

"Nij' to laž, nikak'. Toj' istina, i ništ' neg' istina, Bok mi po-mog'o. Da, gospon, ti s' moj sin -"

"Ti vraže!"

"I taj jadan dečko kog s' danas onak' udar'o nogom i ćuš'k'o j' sin Percy Driscolla i tvoj gospodar —"

"Ti zvijeri!"

61

"I njegovo ime j' Tom Driscoll, i tvoje ime j' Valet de Cham-bers, i ti nemaš ikakvo prez'ime, jer crmčine njih nemadu!"

Tom je skočio na noge i zgrabio komad drveta i podigao ga, ali njegova majka mu se nasmijala u lice, i rekla:

"Sjed', štene! Da l' misliš da me mo'sh preplašit? Nij' to u tebi, ni u tvom soju. Rekla bi' da mi bi puc'o u leda, možebit, kad bi naš'o prigodu, jer toj' baš tvoj stil -ja te znajem,još i kak' znajem - aP mi nij' stalo ak' me ubiš, jerbo sve j' ovo zapisano i u sigurnim rukama, i on' tko to ima zna kog će potražit kad ja umrim. Oh, Bok i duša, ak' misliš daj' tvoja majka takva budala kak' si ti, jako s' varaš, da znaš! I sada sjed' na miru i ponašaj se kak' valja; i ne ustajaj dok ti kažem!"

Tom se neko vrijeme grizao i izjedao u vohoru zbrkanih osjećaja i strahova i napokon reče s nečim nalik na postojano uvjerenjem: "Sve je to budalaština; dobro, izvoli, radi što hoćeš; ja sam završio s tobom."

Roxy nije odgovorila. Uzela je fenjer i krenula prema vratima. Tom se u trenutku sledio od panike.

"Vrati se, vrati se!" zajecao je. "Nisam to mislio, Roxy; povlačim sve što sam rekao, i nikad to neću opet reći! Molim te, Roxy, vrati se!"

Žena je zastala na trenutak i onda ozbiljno rekla:

"Moraš prestat s jednom stvarju, Valet de Chambers. Ne sm'ješ me zvat Roxy, k'o da mi s' ravan. Djeca tak' ne govoru svojom mam'cama. Ti ć' me zvat mama ili mam'ca, baš to - bar kad nij' i'ko da nas čuje. Rec' to!"

Tom se morao napregnuti, ali protisnuo je to kroz zube.

"Dobro. Da to nis' ikad opet zaboravo, ak' znaš šta j' dobro za te. A sad, rek'o si da to neć' zvat laži i budalaštine ikad više. Kažem ti ovo, k'o 'pozorenje: ak' to mi ikad opet kažeš, to j' zadnji put da to kažeš; s tih stopa ć' otić' sucu i reć' mu tko si, i dokazat to. Da P mi vjeruješ kad to kažem?"

62

"Oh," zastenjao je Tom, "više nego vjerujem; znam."

Roxy je znala da je njena pobjeda potpuna. Nikome nije ništa mogla dokazati, i njena prijetnja o zapisanoj poruci bila je laž; ali znala je osobu s kojom je imala posla i izjavila je ijedno i drugo ne sumnjajući kakav će učinak postići.

Otišla je i sjela na svoj sanduk svijeća, a ponos njenog pobjedničkog držanja učinio gaje prijestoljem.

Rekla je:

"A sad, Chambers, govorit ćem' o poslima, i vis' neć' bit gluposti s tvoj' strane. Prvo, ti dobivaš pešet dolara na mjesec; ti ć' dat polovcu tvoj' mami. 'Vamo s njima!"

Ali Tom je imao samo šest dolara. Dao joj ih je, i obećao da će idući mjesec pošteno podijeliti s njom svoj dohodak.

"Chambers, kol'ko si dužan?"

Tom se stresao i rekao:

"Gotovo tri stotine dolara."

"Kak' ć' ih platit?"

Tom je zastenjao: "Oh, ne znam; ne pitaj me tako strašne stvari."

Ali ustrajala je dok nije izvukla priznanje iz njega: bio se ski-tao prerušen, kradeći stvari male vrijednosti iz privatnih kuća; zapravo, prije dva tjedna napravio je unosan pohod na svoje sugrađane, kad je tobože bio u St. Louisu; ali sumnjao je daje ukrao dovoljno robe za pribavu potrebne svote i bojao se opet ići u krađu tijekom sadašnjeg uzbuđenja u gradu. Njegova je majka odobravala njegovo vladanje i ponudila je pomoć, ali to gaje prestrašilo. Drhtavo se usudio reći da, kad bi se ona povukla iz grada, osjećao bi se bolje i sigurnije i mogao bi hodati uzdignute glave - i namjeravao ju je nagovarati, ali ona ga je prekinula i ugodno iznenadila rekavši da pristaje; bilo joj je svejedno gdje živi tako dugo dok redovito dobiva svoj dio njegovog dohotka. Rekla je da neće otići daleko i sračat će u ukletu kuću jednom na mjesec da uzme novac. Onda je rekla:

63

"Sad te ne mrz'jem tol'ko, al' s' te mrzjela mnogo godina -k'o šta bi svak'. Nis' li te izm'jen'la, i dala ti dobru porodicu i dobro ime, i učin'la te b'jelim gosponom i bogatim, s odjećom iz dućana - i šta s' dob'la za to? Uvijek me s' prezir'o, i uvijek govor'o loše krute r'ječi o meni pred čeljadi, i nis' mi ikad d'o zaboravit da s' crnčina - i - i -"

Zajecala je slomivši se. Tom je rekao: "Ali ti znaš da nisam znao da si mi majka; i k tome -"

"No, sad to nij' važno; pust'mo to. Zaboravit ću." Onda je žestoko dodala: "I nemoj me ikad navest da s' tog sjetim, iP ti će bit za'Ja ti kažem."

Kad su se rastajali, Tom ju je upitao stoje usrdnije mogao:

"Mama, bi li mi htjela reći tko je bio moj otac?"

Mislio je da će joj to pitanje biti neugodno. Varao se. Roxy se uspravila, ponosno zabacila glavu, i rekla: "Bi' l' ti 'tjela reć? Još i kak' bi'! Ti s' nemaš zašt' stidit svog oca, ja ti mož' reć. On je bio najbolji u ovom c'jelom gradu -soj stare Virdžin'je. Prve Porodice, toj' bio. Baš isto tak' dobar soj k'o Driscoll i Howardi, koj' god od njih." Njen je ponos porastao, ako je to bilo moguće, i važno je dodala: "Je P se sjećaš puko'nika Cecil Burleigh Essex, tko j' umro istu godinu kad i tat'ca tvog mladog gospodara Tom Driscolla, a svi Zidari i Čudni svati i Crkve mu su dali najveći 'provod šta j' ikad bio u ovom gradu? Evo tko."

Pod utjecajem njenog samozadovoljstva vratilo se iščezlo držanje njene mladosti, i na njoj se vidjelo dostojanstvo i uzvi-šenost zbog kojih bi bila sličila kraljici da je njen okoliš bio malo više u skladu s njima.

"U ovom gradu nij' crnčine tko j' tak' visok' rođen k'o ti. A sad, odlaz'! I drž' glavu visoko, visoko šta vis' moš, - imaš prav' na to, ja se mož' zaklet."

64

Deseto poglavje

OTKRIVENA DJEVA

Sf' kažu: "Kako je žalosno što si'i ini moramo umrijeti" - čudna žalba iz ustijn ljudi koji su morali živjeti.

Kalendar Zvekana Wilsona

Kad ste bijesni, brojite do četiri; kad ste i'rh bijesni, prokunite.

Kalendar Zivkana IVilsona

Nakon stoje Tom legao na počinak, više se puta naglo probudio, a njegova je prva misao bila: "Kakva sreća, sve je to bio san!" Onda je opet sumorno legao, stenjući i mrmljajući: "Crnčina! Ja sam crnčina! Oh, kad bih bio mrtav!"

U zoru se probudio još jednom iskusi taj užas i onda je odlučio ne prizivati više taj izdajnički san.

Počeo je razmišljati. Bile su to vrlo gorke misli. Bile su otprilike ovakve:

"Zašto su stvoreni crmčine i bijelci? Kakav je zločin nestvo-reni prvi crmčina počinio daje na njegovo rođenje pala kletva? I zašto postoji ta strašna razlika između bijelih i crnih ljudi? ... Kako mi se ovog jutra čini tegobna sudbina jednog crmčine! -A ipak do prošle noći ta mi misao nikad nije pala na pamet." Barem je jedan sat uzdisao i stenjao. Onda je "Chambers" ponizno ušao da mu kaže daje doručak skoro gotov. "Tom" se zajapurio kad je vidio da se ovaj aristokratski bijeli mladić šćućurio pred njim, crmčinom, i da ga zove "mladi gospodar". Grubo je rekao:

65

"Gubi mi se s očiju!" I kad je mladić otišao, prommljao je: "Taj bijednik mi nije ništa našao učinio, ali sad ga ne mogu vidjeti, jer on je Driscoll, mladi gospodin, i ja sam - oh, kad bih bio mrtav!"

Divovska erupcija, kao erupcija Krakataua od prije nekoliko godina, zajedno s potresima, plimnim valovima i oblacima vulkanske prašine mijenja krajobraz u blizini do neprepoznatljivosti, rušeći visoka područja, uzdižući niska, praveći lijepa jezera gdje su nekoć bile pustinje i pustinje gdje se nekoć bile zelene prerije. Strahovita katastrofa koja se oborila na Toma promijenilaje njegov moralni krajobraz na isti način. Uvidio je da su se neka njegova niska mjesta podigla do ideala, neki od njegovih ideala su se spustili do dolina i ondje ležali s kostrije-ti i pepelom kamena plovućca i sumpora na njihovim porušanim vrhuncima.

Danima je lutao po pustim mjestima, misleći, misleći, misleći - pokušavao se snaći. Bila je to nova djelatnost. Ako je sreo prijatelja, uvidio je daje navika cijelog života na neki zagonetni način iščezla - ruka mu je mlitavo visjela, umjesto da se nehotice ispružila kako bi se rukovao. To je "crmčina" u njemu pokazivao svoju poniznost i pocrvenio je i zbunio se. I "crmčina" u njemu se iznenadio kad je bijeli prijatelj pružio ruku da se rukuje s njim. Uvidio je da "crmčina" u njemu nehotice na pločniku ustupa mjesto bijelom izgredniku i skitnici. Kad gaje Ro-wena, koja je bila stvorenje najdraže njegovom srcu, pozvala da ude, "crmčina" u njemu je posramljeno našao neku izliku i bojao se ući i sjediti sa strašnim bijelim ljudima kao da im je ravan. "Crmčina" u njemu je plašljivo i tajnovito lutao unaokolo i zamišljao da vidi sumnju i možda otkriće istine u svim licima, tonovima i pokretima. Tomove je ponašanje bilo tako čudno i nckarakteristično da su to ljudi primijetili i obazirali se za njim kad bi prošao; i kad je zimuo unatrag — a nije se mogao svladati

66

da to ne učini koliko god se tome opirao - i uhvatio taj začuđen izraz na licu prolaznika, osjetio je mučninu i maknuo se s vidika stoje brže mogao. Ubrzo je poprimio osjećaje i poglede gonjene životinje i onda je pobjegao do vrhova brda gdje je bio u samoći. Rekao je sam sebi daje pod Hamovom kletvom*.

Osjećao je užas tijekom obroka; "crmčina" u njemu se sramio sjediti za stolom bijelih ljudi i stalno se bojao da će ga razotkriti; ijednom, kad je sudac Driscoll rekao: "Sto ti je? Izgledaš krotko kao crmčina," osjećao se kako se govori da se osjećaju tajni ubojice kad tužitelj kaže: "Ti si taj čovjek!" Tom je rekao da se loše osjeća i dignuo se od stola.

Zabrinutost i milovanje njegove tobožnje "tete" ulijevali su mu užas i klonio ih se.

I sve to vrijeme u njegovom je srcu postojano rasla mržnja prema njegovom tobožnjem "stricu", jer si je govorio: "On je bijel; i ja sam njegov rob, njegovo vlasništvo, njegova imovina, i može me prodati, baš kako bi mogao prodati svoga psa."

Čak tjedan dana poslije ovoga, Tom je zamišljao da se njegov karakter iz korijena promijenio. Ali to je bilo zato jer se nije poznavao.

U nekim su se stvarima njegovi nazori potpuno promijenili i nikad nisu ponovno postali što su prije bili, ali glavni ustroj njegovog karaktera nije se promijenio, niti je to mogao. Jedna ili dvije važne osobine su bile drukčije i s vremenom bi se pokazale posljedice toga, kad bi se pojavila prilika - i to ozbiljne posljedice. Pod utjecajem velikog mentalnog i moralnog potresa njegov karakter i navike činili su se potpuno promijenjenim, ali nakon nekog vremena, kad se oluja stišala, sve se počelo vraćati na staro mjesto. Postupno je opet poprimio svoje staro frivolno i lagodno držanje i čuvstva i način govora pa nije-

U Knjizi postanka Noa proklinje sina Hama da će biti rob svoje braće. To se "na Jugu tumačilo kao daje Ham predak crnaca te da Biblija nalaže crno ropstvo

67

dan njegov prijatelj ne bi bio mogao otkriti u njemu ništa po čemu se razlikovao od slabog i nehajnog Toma iz prošlih dana.

Njegove su krađe u gradiću ispale bolje nego se bio usudio nadati. Od njih je dobio dovoljno novca da plati svoje kartaške dugove i spasile su ga od stričevog saznanja i još jednog poništenja oporuke. On i njegova majka su se počeli prilično dobro slagati. Ona ga još nije mogla voljeti, jer "u njemu nij' ništ'," kako je ona to izrazila, ali njena je narav trebala vladati nad nečim ili nekim, i on je bio bolji nego ništa. Njen jaki karakter i agresivno i zapovjedničke držanje pobudili su Tomovo divljenje-usprkos tome što se o njima osvjedočio više nego mu je to bilo ugodno. Međutim, u pravilu se njen razgovor sastojao od sočnog naklapanja o privatnim poslovima glavnih porodica u gradu (jer svaki put kad je došla u grad okoristila se njihovim kuhinjama), i Tom je uživao u tome. To je bilo baš po njegovom ukusu. Ona nikad nije propustila podići svoju polovicu njegovog dohotka i on je uvijek u to doba bio u ukletoj kući da proćavrlija s njom. S

vremena na vrijeme posjećivala je ukletu kuću i između isplata.

Ponekad bi otišao u St. Louis na nekoliko tjedana pa gaje napokon savladalo iskušenje. Na karti je dobio mnogo novca, ali gaje izgubio, i k tome još mnogo više. Obećao je da će vratiti dug čim bude mogao. S tim je ciljem opet odlučio otići u krađu u Dawson's Lan-dingu. Nikad nije ništa pokušao u bilo kojem drugom gradu, jer se bojao provaliti u kuće koje nije poznao, gdje su živjeli ljudi čije su mu navike bile nepoznate. Stigao je prurušen u ukletu kuću u srijedu prije dolaska blizanaca - nakon stoje napisao svojoj teti Pratt da će doći tek za dva dana - i ondje se sakrivao s majkom do zore u petak, kad se uputio u stričevu kuću i ušao na stražnja vrata svojim ključem i šmugnuo u svoju sobu, gdje je mogao upotrijebiti zrcalo i kozmetičke preparate.

68

Sa sobom je nosio zavežljaj s djevojačkom odjećom kako bi krao premšen; i bio je odjeven u odjeću svoje majke, s crnim rukavicama i velom. U zoru se prurušio da ide u krađu, ali je opazio Zvekana Wilsona na prozoru susjedne kuće i znao je da gaje Wilson ugledao. Stoga je neko vrijeme zabavljao Wikona otmjenim držanjem, a onda je nestao s vidika i prurušio se u staru ženu pa je sišao i napustio kuću kroz stražnja vrata i uputio se prema središtu grada kako bi ispitao mjesto svog namje-ravanog pothvata. Ali nelagodno se osjećao. Opet je bio u Roxynnoj haljini, i k tome je hodao starački pogrbljen, tako da Wilson, ako je još uhdio, ne obraća pažnju na skromnu staricu koja je u rano jutro napustila susjedovu kuću na stražnja vrata. Ali što ako ga je Wilson vidio kad je odlazio, i to mu se učinilo sumnjivo, i slijedio gaje? Tom se sledio na tu misao. Odustao je od krađe tog dana i požurio natrag u ukletu kuću najskrovitijim putem koji je znao. Njegova je majka bila odsutna; ali ubrzo se vratila, noseći vijesti o velikom primanju kod Patsy Cooper, i uskoro ga nagovorila da je im sama Providnost poslala tu priliku, bila je tako zamamna i savršena. Stoga je ipak otišao u krađu i dok su svi bili u kući Patsy Cooper postigao dobar uspjeh. Uspjeh mu je dao hrabrost i čak pravu neustrašivost; zapravo toliko daje, nakon stoje odnio plodove svog truda majci koja gaje čekala u stražnjoj ulici, otišao na samo primanje i dodao svom grabežu nekoliko vrijednih stvari iz te kuće.

Nakon ove duge digresije sada smo još jednom stigli na točku gdje je Zvekan Wilson, čekajući blizance taj isti petak navečer, sjedio razmišljajući o čudnoj pojavi togjutra - djevojci u spavaćoj sobi mladog Toma Driscolla; grizući se, i nagađajući, i razbijajući glavu zbog toga i pitajući se tko je moglo biti to besramno stvorenje.

69

Jedanaesto poglavje

ZVEKANOVO ČUDNO OTKRIĆE

Ima tri nepogrešiva načina da ugodite jednom piscu - i oni imaju ljestvicu komplimenata: i - reći inu tla ste Hitali jednu od njegovih knjiga; 2 - reći inu da ste čitali sve njegov knjige; 3 - zamoliti ga da vani dopusti da pročitate rukopis njegove knjige koja će tek izaći. Broj 1 će imin steći njegovo poštovanje; broj 2 će zadobiti njegovo divljenje; broj 3 će naći put u njegovo srce.

Kalendar Zivkana [Vilsoua

Što se tiče pridjeva: ako niste sigurni, uklonite ga.

Kalendar Zivkana Wiht>iia

Blizanci su ubrzo stigli i razgovor je započeo. Tekao je lagodno i društveno i pod njegovim je utjecajem novo prijateljstvo postalo opuštenije i jače. Na njihovu je molbu Wilson izvadio svoj Kalendar i pročitao dva-tri odlomka, koje su blizanci sasvim srdačno hvalili. To je autoru bilo tako drago daje rado pristao kad su ga zamolili da im posudi dio knjiženog rada kako bi čitali kod kuće. Tijekom svojih putovanja po mnogim zemljama svijeta, shvatili su da ima tri sigurna načina kojima se može ugoditi autoru; sada su primijenili najbolji od ta tri.

Tada su ih prekinuli. Pojavio se mladi Tom Driscoll i pridružio se društvu. Pravio se da vidi ugledne strance po prvi put kad su se digli da se rukuju; ali bila je to varka, jer ih je već bio ugledao na primanju kad je krao po kući. Blizanci su u sebi primijetili daje glatkog lica i prilično pristao, i gipkih i zanjihanih pokreta - zapravo, da se skladno kreće. Aiigelo je mislio da ima privlačan pogled; Luigi je mislio daje u njemu nešto skriveno i lukavo. Angeloje mislio daje njegov govor ugladen i opušten;

70

Luigije mislio da ijcst, ali i više nego što mu se sviđalo. Aiigelo je mislio da je sve u svemu zgodan mladić; Luigi je zadržao pravo konačnog suda. Tomov prvi dodatak razgovoru bilo je pitanje koje je već stotinu puta bio upitao Wilsona. Uvijek je pitao veselo i dobroćudno i uvijek je nanio malu bol, jer je dotaknuo tajnu ranu; ali ovogje puta bol bila oštra, jer su bili prisutni stranci.

"Dakle, kako je s odvjatničkim zanatom? Jesi li već dobio kakav slučaj?"

Wilson je ugrizao usnu i odgovorio: "Ne -još ne," stoje mogao ramodušnije. Sudac Driscoll je velikodušno izostavio odvjatničku spremu iz Wilsonove biografije kad ju je iznio blizancima. Mladi se Tom ugodno nasmijao i rekao:

"Wilson je odvjatnik, gospodo, ali sada se time ne bavi."

Taj je sarkazam zapekao Wilsonovo srce, ali se svladao i mirno rekao:

"Ne bavim se, istinaje. Istina je da nikad nisam dobio slučaj i već dvadeset godina skromno zarađujem za život kao izučeni računovođa u gradu, gdje ne mogu sređivati poslovne knjige tako često kako bih htio. Ali

također je istina da sam se dobro pripremio za bavljenje pravom. Kad sam bio tvoje dobi, Tome, odabrao sam zanat i uskoro sam se mogao baviti njime." Tom se lecnuo. "Nikad nisam dobio priliku da pokušam i možda je nikad neću dobiti; a ipak, ako je ikad dobijem, bit ću spreman, jer sve sam ove godine nastavio proučavati pravo."

"Tako valja; imaš petlje! Volim to vidjeti. Pomislio sam da bih tebi mogao povjeriti sve moje poslove. Moji poslovi i tvoja odvjetnička praksa vrlo bi dobro išli zajedno, Dave," i mladić se opet nasmijao.

"Ako mi povjeriš —" Wilson je pomislio na djevojku u To-movoj spavaćoj sobi, i htio je reći: "Ako mi povjeriš skriveni i sramotni dio svojih poslova, možda će biti nešto od njih," ali se

71

predomislio i rekao: "Međutim, ova stvar nije pogodna za općenit razgovor."

"Dobro, promijenit ćemo temu; ionako bih rekao da si me htio opet pećnuti pa mi to odgovara. Kako ti ide Strašna Tajna ovih dana? Wilson ima zamisao da izbacii prozimo staklo za prozorska okna s tržišta: ukrasit će ga masnim znakovima prstiju i onda će se obogatiti kad ih za skupe novce proda okrunjenim glavama Europe, kako bi one njima ostaklile svoje palače. Pokaži nam, Dave."

Wilson je donio tri staklene pločice i rekao:

"Dajem pojedincu da provuku prste desne ruke kroz kosu, tako da na njima ostane malo prirodnog ulja, i da onda pritisne jagodice prstiju na staklo. Od toga ostaje nježan i lagan otisak crta na koži, koji je trajan, osim ako ga ne dodirne nešto što ga može izbrisati. Tome, ti počni."

"Pa, mislim da si već jednom ili dvaput uzeo znakove mojih prstiju."

"Da, ali zadnji si put bio dječak, od oko samo dvanaest godina."

"Tako je. Naravno, odonda sam se posve promijenio, a vjerujem da okrunjene glave žele raznolikost."

Provukao je prste kroz svoju kratku kosu i pritisnuo ih jednog pojednog na staklo. Angelo je otisnuo svoje prste na drugo staklo, a Luigi na treće. Wilson je zabilježio imena i datume na stakla i spremio ih. Tom se i opet malo nasmijao, i rekao:

"Mislilo sam ništa ne reći, ali ako želiš raznolikost, uzalud si potrošio staklenu pločicu. Blizanci imaju iste otiske ruku."

"No, sad je gotovo, a ionako nije draže imati oba otiska," odgovorio je Wilson vrativši se na mjesto.

"Ali gledaj, Dave," rekao je Tom, "ti si nekad i gatao iz dlanova kad si uzimao znakove prstiju. Dave je univerzalni genij - genij prve klase, gospodo; velik znanstvenik koji trune u ovaj

72

selendri, prorok kojeg časte koliko proroke obično časte kod kuće -jer ovdje ne daju ni pare za njegovu znanost, a njegovu glavu zovu tvornicom budalaština - Dave, nije li tako, ha? Ali nije važno; već će on pokazati svijetu jedan dan - to jest, pokazat će otiske svojih prstiju, he-he! Ali stvarno, dajte mu da pokuša čitati iz vaših dlanova; to vrijedi dvaput više nego ulaznica, ili ćete novac dobiti natrag. Pa on će čitati vaše crte na dlanovima kao knjigu i neće vam reći samo pedeset ili šezdeset stvari koje će vam se dogoditi, nego pedeset ili šezdeset tisuća koje neće. Hajde, Dave, pokaži gospodi kako nadahnutog majstora od svih znanosti imamo u ovom gradiću, a da to i ne znamo."

Wilson se lecnuo na to jezičavo i ne vrlo uljudno zadirki-vanje, a blizanci su patili s njim i zbog njega. S pravom su prosudili da će mu sada najbolje pomoći time da shvate stvar ozbiljno i govore o njoj s poštovanjem, ne obazirući se na Tomo-vo prilično pretjerano zabadanje; zato je Luigi rekao:

"Vidjeli smo nešto čitanja iz dlanova tijekom naših putovanja i dobro znamo kako nevjerojatne stvari ono može postići. Ako to nije znanost, i to jedna od najvećih znanosti, ne znam čime bismo je inače mogli zvati. Na Istoku -"

Tom je izgledao iznenađen i pun nevjeric. Rekao je:

"To naklapanje je znanost? Vi ne mislite ozbiljno, zar ne?"

"Da, sasvim ozbiljno. Prije četiri godine nama su čitali iz dlanova kao daje na njima natiskano štivo."

"Pa zar ćete mi reći daje u tome zbilja bilo nečega," upitao je Tom, dok se njegova nevjericica pomalo smanjivala.

"Evo koliko," rekao je Angelo. "Ono što su nam rekli o našim karakterima bilo je u točno do najmanje sitnice - ni mi sami ne bismo to bili mogli poboljšati. Zatim su izašle na vidjelo dvije ili tri stvari vrijedne spomena koje su nam se bile dogodile — stvari za koje osim nas nitko nazočan nije mogao znati."

73

"Pa to je pravo čarobnjaštvo!" uzviknuo je Tom, koji je sada počeo osjećati veliko zanimanje. "A kako je bilo sa stvarima koje su vam se trebale dogoditi u budućnosti?"

"Sve u svemu, sasvim dobro," odgovorio je Luigi. "Odonda su se dogodile dvije ili tri najupečatljivije stvari koje su bile pro-reknete; ona koja je bila daleko najupečatljivija dogodila se te iste godine. Neka od manje važnih proročanstava su se ispunila; neka od manje važnih i neka od važnijih još se nisu ispunila, i naravno možda nikad neće; ipak, više bih se iznenadio ako se ne dogode nego ako se dogode."

Tom se sasvim uozbiljio i bio je duboko impresioniran. Rekao je ispričavajući se:

"Dave, nisam mislio potcjenjivati tu znanost; samo sam se šalio - bolje rečeno, govorio sam bez veze.

Htio bih da pogledaš njihove dlanove. Hajde, nećeš li?"

"Pa, naravno, ako želiš; ali znaš da nisam imao prigode postati vješt u tome, i ne tvrdim da jesam. Kad je neki prošli događaj prilično upadljivo zapisan na dlan, obično to mogu primijetiti, ali mi manji često

izmaknu - ne uvijek, naravno, ali često - i nemam baš povjerenja u samoga sebe kad se radi o proricanju budućnosti. Govorim kao da svaki dan proučavam čitanje iz dlanova, ali nije tako. Nisam pregledao ni pet ruku u zadnjih pet godina; vidiš, ljudi su se počeli šaliti o tome i prestao sam da prestanu govorkanja. Reći ću što ćemo učiniti, grofe Luigi: pokušat ću čitati vašu prošlost i ako tu imam nekog uspjeha -ne, ostavit ću budućnost na miru; to je stvar za vještaka."

Uzeo je Luigijevu ruku. Tom je rekao:

"Čekaj - još ne gledaj, Dave! Grofe Luigi, evo papira i olovke. Napišite tu stvar za koju ste rekli daje bila najvažnija od onih koje su vam bili prorekli i dogodila se nakon manje od godinu dana pa mije dajte kako bih vidio hoće lije Dave naći ma vašoj ruci."

74

Luigi je šuteći napisao nekoliko riječi, previnuo list papira i dao ga Tomu, s riječima:

"Reći ću vam kad da pogledate, ako to nade."

Wilson je počeo proučavati Luigijev dlan, prateći crte života, crte srca, crte glave, i tako dalje, i pažljivo motreći njihov položaj s obzirom na mrežu nježnijih i slabijih znakova i crta koji su ih okruživali sa svih strana; opipao je mesnati jastučić kod baze palca i primijetio njegov oblik; opipao je mesnatu stranu ruke između zgloba i baze malog prsta i također primijetio njegov oblik; pažljivo je pregledao prste, gledajući njihove oblike, proporcije, i kako su izgledali kad su mirovali. Tri su gledatelja to promatrali s najvećim zanimanjem, nagnuvši glave nad Luigijev dlan, i nitko nije pomutio tišinu s ijednom riječi. Wilson je sad opet pomno pregledao dlan, i počeo iznositi svoja opažanja.

Opisao je Luigijev karakter i narav, njegove ukuse, averzije, sklonosti, ambicije i ekscentričnosti na način zbog kojeg se Luigi ponekad lecnuo i drugi se nasmijali, ali oba su blizanca izjavila daje zemljovid umjetnički nacrtan i točan.

Zatim je Wilson počeo o Luigijevoj povijesti. Sada je govorio oprezno i s oklijevanjem, polagano mičući prst uzduž velikih crta na dlanu, ponekad zastao kod "zvijezde" ili neke takve upadljive oznake, i potanko pregledao mjesto oko nje. Naveo je jedan ili dva događaja u prošlosti, Luigi je potvrdio da je to točno i istraga se nastavila. Nešto kasnije Wilson je podigao pogled s izrazom iznenađenja.

"Ovdje je zapis događaja koji možda ne biste htjeli da ja -"

"Slobodno recite," odgovorio je Luigi dobroćudno. "Obećavam vam da se neću posramiti."

Ali Wilson je još oklijevao i činilo se da ne zna što bi učinio. Tada je rekao:

"Mislim da se radi o previše osobnoj stvari da - da - vje-

75

rujem da bih to radije napisao i prošaptao vama, a vi odlučite želite li govoriti o tome ili ne."

"Dobra zamisao," rekao je Luigi. "Napišite to."

Wilsonje nešto napisao na komadić papira i dodao ga Luigi-ju, koji je pročitao i rekao Tomu:

"Otvorite svoj komadić i pročitajte ga, gospodine Driscoll."

Tom je pročitao:

"Bilo je prореčeno da a i nekoga ubiti. To se i dogodilo te iste godine."

Tom je dodao: "Veliki bože!"

Luigi je dodao Wilsonov papir Tomu, i rekao:

"Sada pročitajte ovaj."

Tom je rekao:

"Nekoga ste ubili, ali ne mogu razabrati je li se radilo o muškarcu, ženi ili djetetu."

"Duha mi Cezarovog!" primijetio je Tom zaprepašteno. "Ovo nadilazi sve što sam ikad čuo! Pa čovjekova vlastita ruka je njegov najveći neprijatelj! Samo pomislite - čovjekova vlastita ruka ima zapis najdubljih i najtežih tajni njegovog života i izdajnički gaje spremna razotkriti bilo kojem slučajnom prolazniku koji se bavi crnom magijom. Ali zašto dopuštate da vam gledaju ruku kad je ta strašna stvar napisana na njoj?"

"Oh," rekao je Luigi smireno, "nije mi stalo. Ubio sam tog čovjeka iz dobrog razloga i nije mi žao zbog toga."

"Koji su bili ti razlozi?"

"Pa, njega je trebalo ubiti."

"Ja ću vam reći zastoje to učinio, jer on sam neće," rekao je Angelo vatreno. "Učinio je to da mi spasi život, evo zašto. I zato je to bio plemenit čin, a ne nešto što bi trebalo zaviti u tamu."

"I bio je, svakako," rekao je Wilson. "Učiniti nešto takvo da se spasi bratov život je velik i lijep čin."

76

"No zbilja," rekao je Luigi, "vrlo je ugodno čuti sve to, ali što se tiče nesebičnosti ili heroizma ili velikodušnosti, kad razmotrite okolnosti o tome neće biti govora. Vi ste previdjeli jednu stvar; da nisam spasio Angelov život, što bi bilo ostalo od mojeg? Da sam dopustio da ga čovjek ubije, ne bi li on bio ubio i mene? Spasio sam svoj vlastiti život, kako vidite."

"Da, ti tako govoriš," rekao je Angelo, "ali ja te znam - ne vjerujem da si uopće mislio na sebe. Još uvijek imam nož kojim je Luigi ubio tog čovjeka ijedan dan ću vam ga pokazati. Taj ga događaj čini zanimljivim, a k tome je imao zanimljivu povijest i prije nego je došao u Luigijeve ruke. Veliki indijski princ, Gaikowar od Barode, dao gaje Luigiju, a on je bio u posjedu njegove porodice dva ili tri stoljeća. Ubio je lijep broj neugodnih ljudi koji su u svoje vrijeme napali tu porodicu. Po izgledu se ne ističe, osim što nije oblikovan

kao drugi noževi ili bodeži ili čim god ih zvali - evo, nacrtat ću vam ga." Uzeo je list papira i hitro napravio skicu. "Evo ga - široka i smrtonosna oštrica, s rubovima oštrim poput britve. Gravure na njoj su znakovi ili imena njegovih mnogih vlasnika — ja sam dao urezati Luigijevo ime u latinici zajedno s našim grbom, kako vidite. Primijetili ste kako čudan držak ima ta stvar. To je puna slonovača, izglačana poput zrcala i duga četiri ili pet palca — zaobljena i debela poput ručnog zgloba velikog muškarca, a njen je kraj plosnat kako biste na njega stavili svoj palac; jer vi ga zgrabite s palcem na tupom dijelu - ovako - i podignete ga visoko i udarate prema dolje. Gaikowar nam je pokazao kako se to radi kad gaje dao Luigiju, a prije nego stoje prošla ta noć, Luigi je upotrijebio nož i Gaikowar je zbog njega imao jednog slugu manje. Korice su veličanstveno ukrašene draguljima velike vrijednosti. Vidjet ćete, naravno, da korice više vrijedi pogledati nego nož."

Tom je rekao sam sebi:

77

"Sreća da sam došao ovamo. Bio bih nrodao taj nož gotovo badava; mislio sam da su dragulji staklo."

"Ali nastavite; nemojte stati," rekao je Wilson. "Sada želimo čuti o ubojstvu. Kažite nam o tome."

"No, ukratko, za sve je to bio kriv nož, od početka do kraja. Jedan se indijski sluga te noći ušuljao u našu sobu u palači, da nas ubije i ukrade nož, nedvojbeno zbog blaga na njegovim koricama. Luigi gaje imao ispod jastuka; zajedno smo ležali u krevetu. Gorjela je slaba noćna svjetiljka. Ja sam spavao, ali Luigi je bio budan i mislio je daje primijetio nejasan oblik kako se približava krevetu. Izvukao je nož iz korica i bio je spreman; nije ga smetala posteljina, jer je bilo toplo i nismo bili pokriveni. Iznenada se taj Indijac uspravio kod kreveta i nagnuo nada mnom s podignutim bodežom u desnoj ruci uperenim u moje grlo; ali Luigi je zgrabio njegov zglob, povukao ga prema dolje i zario svoj nož u čovjekov vrat. To je cijela priča." Wilson i Tom su duboko udahnuli, i nakon nešto općenitog čavrljanja o toj tragediji, Zvekan je rekao, uzevši Tomovu ruku:

"A sad, Tornja slučajno nikad nisam pogledao tvoje dlanove; možda imaš neke sumnjive male privatne navike koje trebaju-hej-hej!"

Tom je istrkao ruku i izgledao vrlo zbunjen.

"Pa on crveni!" rekao je Luigi.

Tom gaje mrko pogledao, i oštro rekao:

"I ako crvenim, to nije zato što sam ubojica!" Luigijevo je tamno lice porumenjelo, ali prije nego je mogao govoriti ili učiniti kretnju, Tom je hitro dodao: "Oh, tisuću puta molim za oprostjenje. Nisam to mislio; rekao sam to bez razmišljanja i žao ini je, vrlo žao - morate mi oprostiti!"

Wilson mu je došao u pomoć i zagladio sve stoje bolje mogao; zapravo, u pogledu blizanaca sasvim je uspio, jer su više

78

žalili zbog poniženja koje mu je nanijela neodgojenost njegovog gosta nego zbog uvrede Luigiju. Ali uspjeh nije bio tako potpun u pogledu krivca. Tom je pokušao izgledati opušten i to mu je prilično dobro pošlo za rukom, ali u dnu srca ljutio se na sva tri svjedoka njegovog ispada; zapravo, bio je tako zlovoljan zato jer su mu oni bili svjedoci da se gotovo zaboravio ljutiti na sebe što ga je napravio. Međutim, ubrzo se dogodilo nešto zbog čega se gotovo umirio i što ga je gotovo vratilo u stanje dobronamjernosti i uglađenosti. Bila je to mala razmirica između blizanaca; nevažna, ali ipak razmirica; i nakon kratkog vremena nedvojbeno su se ozlovoljili jedan na drugog. Tom se obradovao; zapravo, bio je tako zadovoljan daje oprezno učinio sve u svojoj moći kako bi povećao zlovolju dok se pretvarao da radi iz velikodušnih pobuda. Njegovom je pomoću vatra narasla dok nije buktala, i možda bi ga bio zapao užitak da gleda kako plamenovi izbijaju, da ih nije prekinulo kucanje na vratima - upad koji gaje ražalostio jednako koliko je obradovao Wilsona. Wilson je otvorio vrata.

Posjetitelj je bio dobroćudan, neuk, energičan, sredovječan Irac po imenu John Buckstone koji je bio veliki političar u malim stvarima i uvijek imao zamašnog udjela u javnim zbivanjima bilo koje vrste. Baš je tih dana u gradu vladalo veliko uzbuđenje zbog ruma. Postojala je jaka stranka za i jaka stranka protiv ruma. Buckstone je bio sa strankom za rum i poslali su ga da nađe blizance i pozove ih na opći sastanak društva. Predao je poruku i rekao da se pripadnici već okupljaju u velikoj dvorani iznad trgovišta. Luigi je srdačno prihvatio poziv, Angelo manje srdačno, jer nije volio skupove i nije pio jaka američka alkoholna pića. Zapravo, ponekad je bio trezvenjak - kad je to bilo mudro.

Blizanci su otišli s Buckstoneom, a Tom Driscoll im se pridružio bez poziva.

79

U daljini se mogla vidjeti krivudava crta baklji koje su odmicale niz glavnu ulicu i moglo se čuti bubnjanje, tresak činela, pištanje jednih ili dviju gajdi i prigušeni urlici "hura." Rep se povorke uspinjao stubama trgovišta kad su se blizanci približili; kad su došli do dvorane, bila je puna ljudi, baklji, dima, buke i entuzijazma. Buckstone ih je odveo na pozornicu -dok ih je Tom Driscoll još uvijek slijedio - i predstavio ih predsjedniku zasjedanja usred strahovite eksplozije dobrodošlica. Kad je buka malo popustila, predsjednik je predložio da "naši ugledni gosti budu smjesta izabrani aklamacijom u članstvo naše vječno slavne organizacije, raja slobodnih i propasti robova."

Ovaj rječit prijedlog opet je otvorio ustave entuzijazma i blizanci su bili gromoglasno i jednoglasno izabrani. Tada se digla oluja povika:

"Namočite ih! Namočite ih! Dajte im da piju!"

Blizancima su dodali čaše viskija. Luigi je visoko zamahnuo svojom i onda je prinio ustima; ali Angelo je svoju odložio. Izbila je još jedna oluja povika.

"Sto je s drugim?" "Zašto nas plavokosi odbija?" "Objasnite! Objasnite!"

Predsjednik se raspitao, i onda izvjestio:

"Gospodo, na nesreću smo pogriješili. Otkrio sam da je grof Angelo Cappello protiv našeg uvjerenja - zapravo, on je trezvenjak, i nije se namjeravao prijaviti u članstvo. Moli nas da ponovno razmotrimo njegovo biranje. Stojte društvu po volji?"

Začuo se opći prasak smijeha, obilno naglašen zvižducima i psikanjem, ali je energična upotreba čekića smjesta uspostavila nešto slično redu. Tada je progovorio jedan od okupljenih članova i rekao da, premda mu je vrlo žao zbog pogreške, neće je moći ispraviti na ovom sastanku. Prema propisima, stvar se mora odgoditi do idućeg redovnog sastanka. On neće praviti

80

prijedloge, jer oni nisu potrebni. Htio se ispričati gospodinu u ime društva i uvjeriti ga da će ono, koliko je to u moći Sinova Slobode, njegovo privremeno članstvo u društvu učiniti ugodnim.

Ovaj je govor bio dočekan s velikim pljeskom, pomiješanim s povicima:

"Tako se govori!" "Taj je dobar momak, čak i ako je trezvenjak!" "Pijmo u njegovo zdravlje!" "Dajte mu nešto da se razgali, i na eks!"

Razdijelile su se čaše i svatko na pozornici je pio u Angelo-vo zdravlje, dok je društvo zatulilo pjesmu: Jer on je baš dobar mo-mak, Jer on je baš dobar mo-mak, Jer on je baš dobar mo-om-ak, Sto nitko neće poreći.

Tom Driscollje pio. Bila mu je to druga čaša, jer je ispio Ange-lovu čim ju je Angelo odložio. Od ta se dva pića vrlo razveselio - gotovo idiotski - i počeo je najživlje i najnapadnije sudjelovati u zbivanjima, osobito u glazbi i psikanju i dobacivanjima.

Predsjednik je još uvijek stajao na pozornici i blizanci pokraj njega. Izuzetno velika uzajamna sličnost braće nadahnula je Toma Driscolla na duhovitost, baš kad je predsjednik započeo govor, pa se probio naprijed i rekao slušateljstvu s pripito povjerljivim izrazom:

"Dečki, predlažem da on zašuti i neka vam ovaj ljudski orah s dvije jezgre iskroji govor."

Prikladnost ovog izraza osvojila je društvo i uslijedio je prasak gromoglasnog smijeha.

Luigijeva je južnjačka krv istog trena zakipjela od oštrog osjećaja poniženja zbog uvrede koju su mu nanijeli pred četiri

81

stotine stranaca. Nije bilo u mladićevoj naravi da se ne obazre na to, ili da odgodi naplatiti račun.

Napravio je nekoliko koraka i stao pred šaljivca, koji nije ništa slutio. Onda je uzmaknuo i nogom mu zadao udarac tako titanske snage daje Tom prele-tio iznad svjetiljaka na rubu pozornice i pao na glave prvog reda Sinova Slobode.

Čak ni trijezna osoba ne voli da se ljudsko biće izlije na nju kad ne radi ništa loše; osoba koja nije trijezna uopće ne može podnijeti takvo iskazivanje pažnje. Gnijezdo Sinova Slobode u koje se Driscoll prizemljio nije imalo nijednu trijeznu pticu; zapravo, vjerojatno nije bilo nijedne potpuno trijezne u cijelom gledalištu.

Driscolla su spremno i ozlojeđeno bacili na glave Sinova u idućem redu, a ti su ga Sinovi prosljedili prema pozadini i odmah započeli bubetati šakama po Sinovima u prvom redu koji su im ga dodali. Ovaj je postupak potanko slijedila klupa nakon klupe tijekom Driscollovog burnog zračnog putovanja prema vratima; stoga je iza sebe ostavio sve dužu brazdu ljudstva koje je bješnjelo i srljalo i tuklo se i psovalo. Baklje su padale jedna za drugom, i ubrzo se iznad zaglušnog topota čekića, urlanja bijesnih glasova i tresaka oborenih klupa začuo paralizirajući povik: "VATRA!"

Tučnjava je smjesta prestala; psovanje je prestalo; u jednom jasno određenom trenutku vladalaje mrtva tišina, nitko se nije micao gdje je prije bješnjela oluja; onda je jednim porivom mnoštvo opet zadobilo živost i energiju; nagmuli su i borili se i teturnali ovuda i onuda, dok su ljudi na vanjskim rubovima bježali kroz prozore i vrata i postupno smanjivali pritisak i davali olakšanje gomili.

Nikad se prije vatrogasci nisu tako iznenada pojavili; jer ovog puta nisu trebali daleko ići, budući da je njihov glavni stan bio na stražnjem kraju trgovišta. Postojalo je društvo s vatrogasnim kolima i društvo s kukama i ljestvama. Polovica sva-

82

kog od njih sastojala se od rumovaca, a druga polovica od pro-turumovaca, po moralnom i praktičnom običaju dijeljenja na jednake dijelove koji je svaki grad na granici imao u to doba. U glavnom je stanu ljenčarilo dovoljno proturumovaca da se popnu na vatrogasna kola i na ljestve. Nakon dvije minute obukli su svoje crvene košulje i šljemove - nikad nisu službeno izlazili u neslužbenoj odjeći - i, dok je mnoštvo iznad glave razbilo dugi niz prozora i pojurilo na krov arkade, spasitelji su ga spremno dočekali snažnim mlazom vode, koja je oborila neke od njih s krova, a gotovo utopila ostale. Ali voda je bila bolja od vatre i stampedo s prozora se još nastavio, a voda je još nemilosrdno šikljala po njemu sve dok zgrada nije ostala prazna; tada su se vatrogasci popeli do dvorane i natopili je s dovoljno vode da četrdeset puta unište onoliko vatre koliko je bilo; jer vatrogasno društvo jednog gradića nema često priliku da se iskaže, i tako, kad je ipak dobije, dobro je iskorištava. Promišljeni i razboriti stanovnici tog gradića nisu se

osiguravali protiv vatre; osiguravali su se protiv vatrogasnog društva.

83

Dvanaesto poglavlje

SRAMOTA SUCA DRISCOLLA

Hrabrost je opiranje strahu, nadmladavanje straha - ne nedostatak straha. Osini ako stvorenje nije dijelom kukavica, nije kompliment reći daje hrabro; to je samo loša upotreba te riječi. Pomislite na buhu! - neusporedivo najhrabrije od svili Božjili stvorenja, kad bi neznanje straha bilo hrabrost. Bili vi n snu ili budni, ona će vas napasti ne mareći za činjenicu da ste n veličini i snazi prema njoj kao što su sve vojske svijeta prema dojenčetu; ona živi i danju i noću i svakoga dana i svake noći u samom krilu opasnosti i u blizini smili, a ipak se ne boji više nego čovjek koji hoda ulicama grada kome je prijetio potres prije deset stoljeća. Kad govorimo o Clivcu, Nclsonu i Pntnaniu kao ljudima koji "nisu znali stoje strah," uvijek bismo morali dodati buhu - i staviti je na čelo povorke.

Kalendar Zvekana Wiliciia

Sudac Driscoll zaspao je u deset sati te noći u petak, a ustao je i otišao na pecanje sa svojim prijateljem Pembrokeom Ho-wardom prije svanuća zore. Njih su dvojica bili prijatelji u Vir-giniji kad je ta država još uvijek bila prvi i najvažniji član Sjedinjenih Država i još su uvijek dodavali ponosni i topli pridjev "stara" njenom imenu kad su govorili o njoj. U Missou-riju se priznavale prvenstvo bilo kojoj osobi iz Stare Virginije; i toje prvenstvo bilo uzdignuto do nadmoći kad je takva osoba mogla dokazati da potječe od Prvih Porodica te velike države. Howardovi i Driscollovi bili su od te aristokracije. U njihovim očima toje bilo plemstvo. Imalo je svoje nepisane zakone i oni su bili jasnije određeni i stroži nego bilo koji od tiskanih statuta države. Jedan od P P V bio je rođen kao gospodin; njegova je najveća životna dužnost bila čuvati to veliko nasljeđe i održati ga neokaljanim. Njegova je čast morala biti bez mrlje. Ti su zakoni bili njegova pomorska karta; njegov je životni put bio određen njome; ako bi zastranio od nje makar samo pola

84

crte kompasa, to je značilo brodolom njegove časti; to jest, svrg-nuće s njegovog položaja gospodina. Ti su zakoni zahtijevali od njega neke stvari koje bi njegova religija možda zabranjivala: onda je religija morala uzmaknuti - zakoni se nisu mogli mijenjati da udovolje religijama ili ičem drugom. Čast je bila na prvome mjestu; i zakoni su određivali stoje čast i po čemu se u nekim potankostima razlikovala od časti kako su je shvaćale vjere i društveni zakoni i običaji nekih manje važnih dijelova zemaljske kugle, koji su bili izgurani kad su svete granice Virgi-nije bile omeđene.

Ako je sudac Driscoll bio opće priznati prvi građanin Daw-son's Landinga, Pembroke Howard je vjerojatno bio njegov opće priznati drugi građanin. Zvali su ga "veliki odvjetnik" — titula koju je zaradio. On i Driscoll bili su iste dobi — nešto više od šezdeset godina.

Premda je Driscoll bio slobodoumnik i Howard uvjeren i odlučan prezbiterijanac, njihovo prisno prijateljstvo nije zbog toga bilo manje. Bili su muškarci čija su mišljenja pripadala samo njima i nitko, pa čak ni njihovi prijatelji, nije ih mogao provjeravati i mijenjati, stavljati primjedbe ili kritike.

Kad su završili s ribolovom, plovili su nizvodno u svom čamcu razgovarajući o državnoj politici i drugim važnim stvarima, i ubrzo su sreli čamac koji je dolazio uzvodno iz gradića. Čovjek u njemu je rekao:

"Mislim da znate daje prošle noći jedan od novih blizanaca udario nogom vašeg sinovca, suce?"

"Stoje učinio?"

"Udario gaje nogom."

Usta su starog suca problijedjela, i njegove su oči počele sijevati. Na trenutak se gušio od bijesa, a onda je uspio protisnuti:

"No - dobro - nastavite! Recite mi sve u tančine."

85

Čovjek je to učinio. Nakon stoje došao do kraja, sudac je na trenutak zašutio, gledajući u sebi sramotnu sliku Tomovog leta preko svjetiljaka na platformi; onda je rekao, kao da glasno razmišlja: "Hm - ne razumijem. Spavao sam kod kuće. Nije me probudio. Valjda je mislio da može i sam sve obaviti." Njegovo se lice ozarilo od ponosa i zadovoljstva na tu misao pa je vedro i spokojno rekao: "To mi se sviđa - to je prava stara kore-nika - ha, Pembroke?"

Howard se nasmiješio željeznim osmijehom i kimnuo glavom u znak odobravanja. Tada je nosilac vijesti opet progovorio.

"Ali Tom je dobio panicu."

Sudac je upitno pogledao čovjeka, i rekao:

"Panicu? Kakvu panicu?"

"Pa, Tom je protiv njega poveo panicu pred sucem Robin-sonom za nasilni napad."

Starac je naglo klonuo kao čovjek koji je primio smrtni udarac. Howard se bacio prema njemu dok je padao u nesvijest, objumio ga i polegao na leđa na dno čamca. Polio mu je vodom lice i rekao zaprepaštenom posjetitelju:

"A sada idite - nemojte da se osvijesti i nađe vas ovdje. Vidite kakav je učinak imao vaš lakomislen govor; trebali ste imati više obzira prije nego izvalite tako okrutnu klevetu."

"Sada mi je zbilja žao što sam to rekao, gospodine Howard, i ne bih to bio učinio da sam promislio; ali nije

to kleveta; to je čista istina, baš kako sam mu rekao."

Odvesla oje. Ubrzo se stari sudac osvjestio i žalobno pogledao sućutno lice koje se nadvilo nad njim.

"Kaži da to nije istina, Pembroke; kaži mi da to nije istina!" rekao je slabini glasom.

Nije bilo ničeg nesigurnog u dubokom zvučnom glasu koji mu je odgovorio:

86

"Ti znaš daje to laž isto tako dobro kao i ja, stari prijatelju. On je od najbolje krvi Stare Virginije."

"Bog te blagoslovio za to!" rekao je vatreno stari gospodin. "Ah, Pembroke, bio je to takav udarac!"

Howard je ostao s prijateljem, otpratio ga kući i ušao u kuću s njim. Pao je mrak i prošlo je vrijeme večere, ali sudac nije mislio na nju; žudio je da čuje klevetu pobijenu iz glavnog stožera, a isto je toliko žudio da i Howard to čuje. Poslali su po Toma i on je istog trenutka došao. Bio je prekriven masnicama i šepao je i nije izgledao kao netko tko je sretan. Njegov mu je stric zapovijedio da sjedne i rekao:

"Čuli smo za ono što se dogodilo, Tome, i to su za dodatak iskitili lijepom laži. Sada smrvu tu laž u prašinu! Kakve si mjere poduzeo? Kako stvar stoji?"

Tom je bezazleno odgovorio: "Uopće ne stoji; sve je gotovo. Poveo sam parnicu protiv njega i dobio je. Zvekan Wilson gaje branio - prvi slučaj koji je ikad imao - i izgubio je. Sudac je presudio da to bijedno pseto ima platiti pet dolara kazne za napad."

Howard i sudac skočili su na noge na prvu rečenicu - zašto, nisu znali; onda su stajali tupo piljeći jedan u drugog. Howard je na trenutak stajao, a onda je tužno i bez riječi sjeo. Sučev se gnjev počeo dizati i prasnuo je:

"Pseto! Ništarijo! Gnjido! Misliš li mi reći da je krv mog plemena pretrpjela udarac i otpuzala na sud zbog toga? Odgovori mi!"

Tom je spustio glavu i odgovorio rječitom tišinom. Njegov je stric gledao u njega s izrazom zaprepaštenja, stida i nevjericice koji je bilo žalosno vidjeti. Napokon je rekao:

"Koji blizanac je to bio?"

"Grof Luigi."

"Jesi li ga izazvao na dvoboj?"

87

"N-ne," oklijevao je Tom problijedjevši.

"Izazvat ćeš ga ove noći. Howard će odnijeti izazov."

Tomu je postajalo mučno, i to se vidjelo. Okretao je šešir u ruci, a stric se sve više mrštio na njega dok su prolazile tegobne sekunde, i napokon je počeo mucati i žalobno rekao:

"Oh, striče, molim te, ne traži to od mene! On je vraški ubojica - nikad ne bih mogao -ja -ja ga se bojim!"

Usta starog Driscolla su se tri puta otvorila i zatvorila prije nego ih je mogao natjerati da progovore; onda je zagrmio:

"Kukavica u mojoj porodici! Jedan Driscoll da bude kukavica! Oh, što sam učinio da zaslužim ovu sramotu!" Oteturao je do pisaćeg stola u kutu, neprestano ponavljajući tu tužaljku potresnim glasom, i izvukao iz ladice papir koji je polagano razderao, odsutno rasipajući komadiće iza sebe dok je hodao po sobi, još uvijek žalujući i jadikujući. Napokon je rekao:

"Evo, još jednom je u razderana u komadiće - moja oporuka. Još jednom si me prisilio da te razbaštinim, podli sine najplemenitijeg oca! Odlazi mi s očiju! Idi - prije nego pljunem na tebe!"

Mladić nije gubio vrijeme. Tada se sudac okrenuo Howar-du:

"Stari prijatelju, bit ćeš moj sekundant?"

"Naravno."

"Eno pera i papira. Napiši izazov i ne gubi vrijeme."

"Grof će ga imati u rukama za petnaest minuta," odgovorio je Howard.

Tom je bio veoma potišten. Njegovogj apetita nestalo zajedno s njegovim vlasništvom i samopoštovanjem. Otišao je iz kuće na stražnja vrata i odlutao niz samotni puteljak žalosteci se i pitajući se bi li bilo kakvo buduće ponašanje, koliko god bilo diskretno i pažljivo usavršeno i brižno, moglo opet zadobiti naklonost njegovog strica i nagovoriti ga da još jednom

88

napiše tu darežljivu oporuku koja je upravo bila uništena pred njegovim očima. Napokon je zaključio daje to moguće. Rekao je u sebi daje već prije postigao takav trijumf ono što se dogodilo jednom može se opet dogoditi. Dat će se na posao. Svim će se silama truditi uspjeti u tom zadatku i još će jednom postići taj trijumf, koliko god ga to stajalo, koliko god to moglo ograničiti njegov lakouman i slobodoljubiv život.

"Kao prvo," rekao je u sebi, "platit ću dugove prodajom stvari koje sam ukrao i onda moram prekinuti s kartanjem — i to smjesta. To je najgori porok koji imam - barem s mog gledišta, jer on za njega može najlakše saznati zbog nestrpljenja mojih vjerovnika. On je mislio da je bilo skupo kad im je morao platiti dvije stotine dolara odjednom. Skupo - to! Pa to me stajalo cio njegov imetak - ali, naravno, on nikad nije mislio na to; neki ljudi mogu gledati na nešto samo sa svog gledišta. Da je znao koliko sam sada dužan, ta bi oporuka bila otišla k vragu i bez dvoboja. Tri stotine dolara! Hrupa novca! Ali hvala Bogu, on za to nikada neće čuti. Čim platim, nemam se čega bojati; i nikada više neću dodimuti kartu. U svakom slučaju ne dok je on živ, u to se kunem. Ovo je moje posljednje preo-braćenje — to znam — da, i pobijediti ću; ali nakon toga, ako ikad opet posrnem, sa mnom je gotovo."

Trinaesto poglavlje

TOM GLEDA NA PROPAST

Kada mislim o broju neugodnih ljudi za koje znani da su otišli u bolji život, osjećam poriv da vodim drukčiji život.

Kalendar Zivkana Wikona

Listopad. Ovo je jedan od osobito opasnih mjeseca za špekulacije s dionicama. Drugi su srpanj, siječanj, rujn, travanj, studeni, svibanj, ožujak, lipanj, prosinac, kolovoz i veljača.

Kalendar Zvekana Wilsona

U tom žalosnom razgovoru sa samim sobom Tom je turobno koračao niz puteljak dok nije prošao kuću Zvekana Wilsona; išao je između drvenih ograda koje su zatvarale prazno zemljište s obje strane do uklete kuće, a onda se turobno vratio s uzdasima i pun zabrinutosti. Od sveg je srca žudio za veselim društvom. Rowena! Na tu je pomisao njegovo srce jače zakucalo, ali se i utišalo - omrznuti su blizanci bili u njenoj kući.

Nalazio se kod nastanjene strane Wilsonove kuće i, kad joj se približio, primijetio je daje dnevna soba rasvijetljena. To je bilo dovoljno: ponekad je osjećao da ga drugi ne primaju s dobrodošlicom, ali Wilson se uvijek uljudno ponašao prema njemu, a ljubaznost barem ne vrijeđa ničije osjećaje, čak i ako se ne prikazuje dobrodošlicom. Wilson je čuo daje netko stupio na njegov prag pa se nakašljao.

"Toje taj prevrtljivi, razuzdani mladi gusan —jadnik, danas vjerojatno ne nalazi mnogo prijatelja nakon što se osramotio prijavom napada na svoju osobu na sudu."

90

Snuždeno kucanje. "Uđite!"

Tom je ušao i klonuo na stolac, a da nije ništa rekao. Wilson mu se ljubazno obratio: "No, moj dečko, izgledaš potišteno. Ne uzimaj to toliko k srcu. Pokušaj zaboraviti da su te udarili nogom."

"Oh, bože," odgovorio je Tom utučeno, "nije to, Zvekane - nije to. Tisuću je puta gore od toga - da, i milijun puta gore."

"Ta što hoćeš reći, Tome? Da li te Rowena -"

"Odbacila? Ne, ali stari jest."

Wilson je rekao u sebi, "Aha!" i pomislio na tajanstvenu djevojku u spavaćoj sobi. "Driscollovi su nešto otkrili!" Onda je ozbiljno rekao naglas:

"Tome, ima nekih vrsti razuzdanog života koje -"

"Oh, do bijesa, ovo nema nikakve veze s razuzdanim životom. Želio je da izazovem onog prokletog talijanskog divljaka, a ja to nisam htio."

"Da, naravno, on bi to želio," odgovorio je Wilson zamišljenim i praktičnim tonom, "ali ono što me začudilo bilo je u prvom redu zašto se nije pobrinuo za to prošle noći, i zašto ti je dopustio da takvu stvar uopće potežeš na sud, ili prije ili poslije dvoboja. Nije sud mjesto za nju. To nije bilo slično njemu. Nisam to mogao shvatiti. Kako se to dogodilo?"

"Dogodilo se zato što nije ništa znao o tome. Spavao je kad sam noćas došao kući."

"I ti ga nisi probudio? Tome, je li to moguće?"

Tom ovdje nije našao mnogo utjehe. Malo se vrpeljio, i onda rekao:

"Odlučio sam mu ne reći - to je sve. Namjeravao je otići na pecanje prije zore s Pembrokeom Howardom, i da sam strpao blizance u običnu čuzu - a bio sam siguran da ću moći - nisam ni sanjao da će se izvući s kukavnom kaznom za tako težak prekršaj - no, boravkom u čuzi bili bi osramoćeni pa stric ne

91

bi želio nikakve dvoboje s takvom čeljadi, a ne bi ih ni dopustio."

"Tome, sramim se zbog tebe! Ne razumijem kako si mogao tako postupiti s tvojim dobrim starim stricem. Ja sam mu bolji prijatelj od tebe; jer da sam znao za okolnosti bio bih spriječio da taj slučaj dođe na sud prije nego ga obavijestim i pružim mu priliku da se ponese kao gospodin."

"Uistinu?" uzviknuo je Tom u živom iznenađenju. "I to tvoj prvi slučaj! I savršeno si dobro znao da nikad ne bi bilo slučaja daje on dobio tu priliku, zar ne? I svršio bi svoje dane kao beznačajni siromah, umjesto da danas budeš priznati odvjetnik na početku karijere. I ti bi zaista to bio učinio, nar ne?"

"Svakako."

Tom gaje na trenutak promatrao, a onda je žalosno potresao glavom i rekao:

"Vjerujem ti — na moju riječ, vjerujem ti. Ne znam zašto, ali vjerujem. Zvekane Wilsona, mislim da si najveća budala koju sam ikad vidio."

"Hvala."

"Nema na čemu."

"Dakle, zatražio je od tebe da se boriš s Talijanom i ti si odbio. Ti izrode časne loze! Ne mogu ni reći koliko te se sramim, Tome!"

"Oh, nije to ništa! Ni za što ne marim sada kad je oporuka opet razderana."

"Tome, iskreno mi reci — nije li ti još nešto zamjerio osim ove dvije stvari - što si stvar dao na sud i što si se odbio boriti?"

Pozorno je gledao mladićevo lice, ali ono je bilo sasvim mimo, kao i glas koji je odgovorio:

"Ne, nije mi ništa drugo zamjerio. Daje bilo nečega, bio bi

92

počeo jučer, jer je bio baš raspoložen za to. Vozio je onaj uglađeni par po gradu i pokazivao im zanimljivosti, a kad je došao kući nije mogao naći stari srebrni sat svog oca koji ne ide dobro i do kojeg mu je toliko stalo; nije se mogao sjetiti stoje učinio s njim prije tri ili četiri dana kad gaje zadnji put vidio, i tako, kad sam stigao, bio je vrlo uznemiren zbog toga pa kad sam natuknuo da sat vjerojatno nije izgubljen nego ukraden, razbjesnio se i rekao da sam budala - što me bez po muke uvjerilo da se on boji da se baš to i dogodilo, ali ne želi u to vjerovati, jer lakše je naći izgubljene nego ukradene stvari."

"Hu-uu!" zazviždao je Wilson. "Još jedna stvar koju treba staviti na popis."

"Još jedno što?"

"Još jedna krađa!"

"Krađa?"

"Da, krađa. Taj sat nisu izgubili, nego ukrali. Netko se opet dao u krađu po gradu — i baš isto onako zagonetnu krađu kakva se već jednom dogodila, kako se sjećaš."

"Ma nećeš mi reći!"

"To je sasvim sigurno! Je li i tebi nešto nestalo?"

"Ne. To jest, nisam mogao naći srebrnu kutiju za olovke koju mije teta Mary Pratt dala za rođendan -"

"Vidjet ćeš daje ukradena - to je ono što ćeš vidjeti."

"Ne, neću; jer kad sam spomenuo krađu i tako loše prošao zbog toga, pretražio sam svoju sobu i nije bilo kutije za olovke, ali samo sam je bio zametnuo i opet sam je našao."

"Siguran si da ti nije nestalo ništa drugo?"

"Pa, ništa važno. Ne mogu naći jednostavan malen zlatan prsten koji vrijedi dva ili tri dolara, ali već će se negdje pojaviti. Opet ću potražiti."

"Po mom mišljenju nećeš ga naći. Netko je išao u krađu, kažem ti. Ljdite\

93

Ušao je sudac Robinson s Buckstoneom i gradskim redarom Jimom Blakeom. Sjeli su, i nakon nešto krivudavog i besciljnog razgovora o vremenu Wilson je rekao:

"Uzgred rečeno, baš smo dodali još jednu stvar na popis ukradenih predmeta, možda dvije. Nestao je stari srebrni sat suca Driscolla, a Tom ne može naći zlatan prsten."

"No, stvar je loša," rekao je sudac, "i postaje sve gora. Hanksovi, Dobsonovi, Pilligrewovi, Ortonovi, Grangerovi, Haleovi, Fullerovi, Holcombovi, zapravo svatko tko živi blizu Patsy Cooper okraden je. Nema malih predmeta poput nakita i žličica i sličnih malih vrednota koje se mogu lako odnijeti. Savršeno je jasno da se lopov okoristio primanjem kod Patsy Cooper kad su svi susjedi bili u njenoj kući i sve su se crmčine okupile kod ograde da vide što se događa. Mogao je mimo krasti po praznim kućama. Patsy je utučena zbog toga; utučena zbog susjeda, i osobito utučena zbog stranaca, naravno; tako utučena da se i ne brine zbog svojih vlastitih malih gubitaka."

"To je onaj isti stari lopov," rekao je Wilson. "Mislim da nema sumnje u to."

"Redar Blake ne misli tako."

"Ne, varate se," rekao je Blake. "Prije se radilo o muškarcu; mnogi su znakovi ukazivali na to, mi u redarstvu to znamo, iako ga nikad nismo uhvatili; ali ovaj put bila je žena."

Wilson je smjesta pomislio na tajanstvenu djevojku. Sada mu je stalno bila na pameti. Ali i opet gaje iznevjerila. Blake je nastavio:

"To je starica pogrbljenih ramena s pokrivenom košarom na ruci i u crnom velu, obučena u žalobnu odjeću. Jučer sam je vidio kako se ukrcava na skelu. Živi u Illinoisu, rekao bih; ali ne marim gdje živi, uhvatit čuje - u to se može pouzdati."

"Zašto mislite da je ona lopov?"

"Pa, u prvom redu nema drugog sumnjivca; i osim toga,

94

neki crni kočijaši teretnih kola koji su slučajno prolazili tim putem vidjeli su je kako izlazi ili ulazi u kuće i to su mi rekli - i nekim je slučajem to svaki put bila jedna od okradenih kuća."

Ostali su priznali da su te indicije više nego dovoljne. Uslijedila je zamišljena tišina, koja je trajala nekoliko trenutaka, i onda je Wilson rekao:

"Ipak, ima tu nečeg dobrog. Ona ne može ni založiti ni prodati skupi indijski bodež grofa Luigija."

"Oho!" rekao je Tom. "Je li to nestalo?"

"Da."

"No, to je bio dobar plijen! Ali zašto ga ne može založiti ili prodati?"

"Jer kad su blizanci došli kući nakon sastanka Sinova Slobode prošle noći, svagdje se čulo o krađama, i teta Patsy je bila zabrinuta nisu li oni nešto izgubili. Pronašli su da nema bodeža i svugdje su obavijestili policiju i zalagaonice. Bio je to velik plijen, da, ali ta starica neće ništa imati od njega, jer će je uhvatiti."

"Jesu li ponudili nagradu?" upitao je Buckstone.

"Da, pet stotina dolara za nož i još pet stotina za lopova."

"Kakva tupoglava ideja!" uzviknuo je redar. "Lopov se neće usuditi doći blizu njih, niti ikoga poslati."

Tkogod ode bit će uhićen, jer nema vlasnika zalagaonice koji će propustiti priliku da-

Daje itko tada primijetio Tomovo lice, njegova bi sivozele-na boja možda bila pobudila znatiželju; ali nitko nije. Rekao je u sebi: "Gotov sam! Nikad neću moći platiti dugove; ostatak plijena neću moći založiti ili prodati ni za polovicu svote koju dugujem. Oh, znam - gotov sam - i ovaj put zauvijek. Oh, to je strašno - ne znam ni kud ću ni kamo ću."

"Polako, polako," rekao je Wilson Blakeu. "Ja sam njima smislio plan u ponoć prošle noći i potpuno ga završio u dva

95

sata ujutro. Oni će dobiti svoj bodež, a onda ću vam objasniti kako je to izvedeno."

Bilo je jakih znakova opće znatiželje, a Buckstone je rekao: "No, sada smo zbilja radoznali, Wilsone, i usuđujem se utvrditi da, ako vam ne bi bilo teško nešto reći u povjerenju -" "Oh, ja bih vam rekao, Buckstone, ali budući da smo se blizanci i ja dogovorili da ništa ne kažemo, mora ostati na tome. Ali vjerujte mi na riječ, nećete čekati ni tri dana. Netko će -vrlo brzo doći ubrati nagradu pa ću vam pokazati lopova i bodež odmah nakon toga."

Redar je bio razočaran, a i zbunjen. Rekao je: "Sve to može biti - da, i nadam se da će biti, ali proklet bio ako mogu išta razumjeti. To je previše za moju malenkost."

Činilo se da su iscrpli temu razgovora i da nitko nije mogao dodati još nešto. Nakon trenutka tišine mirovni je sudac obavijestio Wilsona da su on i Buckstone i redar došli kao komitet od Demokratske stranke zamoliti ga da se kandidira za gradonačelnika -jer je gradić trebao dobiti službeni status grada i približavali su se prvi izbori. Bila je to prva pažljivost koju je Wilsonu ikad iskazala bilo koja stranka; prilično skromna, ali to je bilo priznanje da konačno uzima udjela u gradskom životu i aktivnostima; bio je to korak prema gore i vrlo gaje obradovao. Prihvatio je i komitet je otišao, a nakon njega i Tom.

96

Četnaesto poglavje

ROXANA USTRAJE NA PREOBRAĆENJU

Prava je južnjačka lubenica nešto iznimno i ne smije se spominjati s običnijim stvarima. To je piva među poslasticama ovoga svijeta, po milosti Božjoj kraljica st'ih plodova zemlje. Kad je netko oki/si, zna što su jeli anđeli. Ono stoje Eva ubrala nije bila južnjačka lubenica; to znamo jer se pokajala.

Kalendar Zvekana Wilsona

Otprilike u vrijeme kad se Wilson opraštao s komitetom, Pem-broke Howard je ulazio u susjednu kuću podnijeti izvješće. Našao je starog suca kako sjedi mrko i uspravno na svome stolcu, iščekujući.

"No, Howarde - vijesti?"

"Najbolje na svijetu."

"Dakle, prihvaća?" i borbena je svjetlost radosno zablistala u sučevom oku.

"Pрийhvaća? Dapače, jedva je dočekao."

"Jedva dočekao, zar ne? No, to je lijepo - to je vrlo lijepo. To mi se sviđa. Kada?"

"Sada! Odmah! Noćas! Sjajan momak- krasan!"

"Krasan? Da ga poljubiš! Pa, čast je kao i užitak suočiti se s takvim čovjekom. Hajde - na posao! Idi i sve uredi - i najsrdajnije ga pozdravi s moje strane. Zbilja, rijedak momak; sjajan momak, baš kako si rekao!" Howard je žurno otišao, rekavši:

97

"Tijekom sata vremena dovest ću ga u prazan prostor između Wilsonove i uklete kuće i donijet ću svoje vlastite pištolje."

Sudac Driscoll je počeo hodati naokolo u ugodnom uzbuđenju; ali ubrzo je zastao i počeo razmišljati - počeo razmišljati o Tomu. Dvapat je pošao prema pisaćem stolu i dvapat se opet okrenuo; ali je napokon rekao:

"Ovo će možda biti moja posljednja noć na svijetu - ne smijem riskirati. On je ništavan i nevrjedan, ali to je najvećim dijelom moja krivnja. Moj mi gaje brat povjerio na samrti, a ja sam mu na njegovu štetu ugađao, umjesto da sam ga strogo odgojio i napravio muškarca od njega. Iznevjerio sam povjerenje, a tome ne smijem dodati grijeh napuštanja. Već sam mu jednom oprostio i stavio bih ga na dugu i tešku kušnju prije nego mu opet oprostim kad bih mogao živjeti; ali ne smijem to staviti na kocku. Ne, moram opet napisati oporuku. Ali ako preživim dvoboj, sakrit čuje, i on neće znati i ništa mu neću reći prije nego se ne preobrati i prije nego se ne uvjerim da će preobraćenje biti zauvijek."

Opet je napisao oporuku i njegov je prividni sinovac još jednom bio bogati nasljednik. Dok je završavao, Tom je ušao u kuću, umoran od još jednog sumornog lutanja, i šmugnuo na vrhovima nožnih prstiju pokraj vrata dnevne sobe. Provirio je u nju i hitro produžio, jer je pogled na njegovog strica te noći u njemu budio stravu. Ali njegov je stric pisao! To je bilo neuobičajeno za taj kasni sat. Sto bi mogao pisati? Tomovo se srce sledilo od zabrinutosti. Da li se ono stoje pisao ticalo njega? Bojao se daje tako. Pomislio je da kad loša sreća dođe, ona ne kaplje nego pljušti. Zarekao se da će pod svaku cijenu baciti oko na taj dokument. Čuo je da netko dolazi i odmaknuo se gdje ga nisu mogli vidjeti i čuti. Bio je to Pembroke Howard. Što se trebalo dogoditi?

Howard je vrlo zadovoljno rekao:

98

"Sve je u redu i spremno. Otišao je na bojno polje sa sekun-dantom i liječnikom - također s bratom. Sve

sam uredio s Wil-sonom - Wilson je njegov sekundant. Ispalit ćemo po tri metka."

"Dobro! Kakav je mjesec?"

"Sja gotovo kao daje dan. Savršen za razdaljinu - petnaest metara. Nema vjetra - ni daška; vruće je i mirno."

"Sve je dobro; sve je prvorazredno. Evo, Pembroke, pročitaj ovo i budi svjedok."

Pembroke je pročitao oporuku i potpisao kao svjedok, i onda je od srca stisnuo starčevu ruku i rekao:

"Tako valja, York - znao sam da ćeš to učiniti. Ti ne bi mogao ostaviti tog jadnog momka da se bori za opstanak bez sredstava za život ili zanimanja, sa sigurnom porazom pred sobom, i znao sam da ne bi, zbog njegovog oca ako ne zbog njega samoga."

"Zbog njegovog oca ne bih mogao, to znam; jer jadni Percy - ali ti znaš što mi je Percy značio. Ali pazi - Tom ne smije znati za ovo osim ako noćas ne poginem."

"Razumijem. Čuvat ću tajnu."

Sudac je spremio oporuku i obojica su se uputila na bojno polje. Iduće je minute oporuka bila u Tomovim rukama. Njegove je utučenosti nestalo, njegovi su se osjećaji iz temelja promijenili. Pažljivo je vratio oporuku na mjesto, otvorio usta i jednom, dvaput, triput zavrtio šešir oko glave, oponašajući tri poletna "hura", dok mu ni glas nije izašao iz ustiju. Počeo je uzbuđeno i radosno govoriti sam sa sobom, dok bi s vremena na vrijeme opet ispalio salvu nijemih "hura".

Rekao je u sebi: "Opet imam bogatstvo, ali neću reći da znam za to. I ovaj ću ga se put držati. Više ne riskiram. Neću se više kockati, neću više piti, zato što - no, zato što više neću ići onamo gdje ima takvih stvari. To je siguran i jedini siguran

99

način; mogao sam se prije toga sjetiti - no, da, da sam htio. Ali sada - dobri Bože, ovaj put sam se na smrt prestrašio i neću više riskirati. Ni jedan jedini put. Bogami! Ove sam se večeri uvjeravao da ću ga moći pridobiti bez mnogo napora, ali otad mi je bilo sve teže pri srcu i sve sam više sumnjao u to. Ako mi bude rekao za ovu stvar, u redu; ali ako ne bude, ja neću ništa reći. Ja - no, volio bih reći Zvekanu Wilsonu, ali - ne, razmislit ću o tome; možda neću." I opet je zavrtio šešir u znak nijemog "hura", i rekao, "Ja sam preobraćen i ovaj ću put to ostati, zasigurno!"

Namjeravao je završiti posljednjom velikom nijemom demonstracijom, kad se iznenada dosjetio da zbog Wilsona neće moći založiti ili prodati indijski nož i daje zbog toga još jednom u strahovitoj opasnosti da ga vjerovnici ne razotkriju. Njegova je radost sasvim ishlapjela pa se okrenuo i sumorno krenuo prema vratima stenjajući i jadikujući zbog svoje loše sreće. Odvukao se uza stube i dugo je vrijeme tugovao u svojoj sobi, utučen i žalostan, na temu Luigijejevog indijskog noža. Napokon je uzdahnuo i rekao:

"Kad sam pretpostavljao da su ovi kamenčići staklo i ova slonovača obična kost, stvar me nije zanimala jer nije imala nikakvu vrijednost i nije mi mogla pomoći u nevolji. Ali sada - pa, sada osjećam zanimanje; i to takvo da bi srce puklo od nje. To je kesa zlata koja se u mojim rukama pretvorila u prah i pepeo. Mogla bi me spasiti, i to lako spasiti, a ipak moram propasti. Toje kao da tonem s pojasom za spašavanje nadohvat ruke. Sva nesreća dolazi na mene i sva sreća ide drugima - na primjer, Zvekanu Wilsonu: čak je i njegova karijera napokon pomalo krenula prema naprijed, a što je on učinio da to zavrijedi, htio bih znati? Da, on je sebi prokrčio put, ali time nije zadovoljan, nego mora zagrađivati moj. Svijet je prljav i sebičan i volio bih ne biti na njemu." Dao je da svjetlost svijeće obasja-

100

va dragulje na koricama, ali odbljesci i svjetlucanje nisu godili njegovom oku; od njih ga je samo boljelo srce. "Ne smijem ništa reći Roxy o ovome," rekao je, "ona je previše smjela. Ona bi htjela izvaditi i prodati ove dragulje, a onda - ne, uhitili bje i otkrili porijeklo dragulja, i onda -" Od te se misli stresao i sakrio je nož dršćući cijelim tijelom i krišom zirkajući naokolo, kao zločinac koji zamišlja daje tužilac već pokraj njega.

Da pokuša spavati? Oh, ne, san nije bio za njega; njegova ga je nevolja stalno proganjala, i bila je prejak. Morao je imati nekoga s kim će tugovati. Podijelit će svoj očaj s Roxy.

Bio je čuo nekoliko pucnjeva u daljini, ali takva stvar nije bila neuobičajena i oni ga se nisu dojmili. Izašao je iz kuće na stražnja vrata i krenuo prema zapadu. Prošao je pokraj Wilso-nove kuće i krenuo po puteljku i ubrzo vidio nekoliko pojava koje su se preko praznih polja približavale Wilsonovoj nastambi. Bili su to sudionici u dvoboju koji su se vraćali s bojnog polja; mislio je da ih prepoznaje, ali, budući da nije želio društvo bijelih ljudi, sagnuo se iza živice dok ga nisu mimoišli.

Roxy se dobro osjećala. Rekla je:

"Đe s' bio, djete? Nis' bio tamo?"

"Gdje?"

"U dvoboju."

"Dvoboju? Zar je bilo dvoboja?"

"Neg' šta daj' bil'. Star sudac s' tuk'o u dvoboju sje'nim od on' blizanc'."

"Veliki bože!" Onda je dodao u sebi: "Zbog toga je opet napisao oporuku; mislio je da može poginuti, i to gaje smekšalo prema meni. I to je ono oko čega su on i Howard bili toliko zaposleni... Oh, nebesa, samo da gaje blizanac ubio, sve bi moje nevolje —"

"Šta to mumljaš, Chambers? Gđe s' bio? Je l' nis' znao da c bit' dvoboj?"

"Ne, nisam. Stari me pokušao nagovoriti da se borim u dvoboju s grofom Luigijem, ali nije uspio i tako je vjerojatno zaključio sam zakrpati čast porodice."

Nasmijao se na tu pomisao i nadugačko i naširoko se raspričao potanko opisujući svoj razgovor sa sucem; kako se sudac zgranuo i posramio kad je shvatio da ima kukavicu u porodici. Napokon je podignuo pogled i sam se zgranuo. Roxanine su se grudi nadimale od prigušenog gnjeva, dok gaje šibala pogledom neizrecivog prezira.

"I ti s' odbijaš borit' s čovjekom koj' te udar'o nogom, 'mjest' da jedva dočekaš! I ti s' onda ne stidiš doć' i to m' reć', men' koj' s' don'jela takvog kukavnog niskog podlog zeca na svjet! Pah! Mučno m' od tog! Toj' crnčina u tebi, eV' štaj'. Tri-des'tje'n tvoj dioj' b'jel, i sam'je'n dio crnčina, i taj jadni je'n dio j' tvoja duša. Ona ne v'rjedi da bud' spašena; ona ne v'rjedi daj' na lopat' odnes' i bac' u smeće. Ti s' osramot'o tvoj rod. Šta b' tvoj tat'ca mis'l'o o tebi? Toj' dost' da s' u grob' okrene."

Posljednje su tri rečenice razbjesnile Toma pa je rekao sam sebi da kad bi njegov otac bio živ i na dohvat u ubojstva, njegova bi majka brzo uvidjela da on ima vrlo jasnu predodžbu o tome koliko duguje tom čovjeku i daje voljan platiti cijeli dug, a to bi i učinio čak i po cijenu života; ali tu je misao zadržao za sebe; to je bilo najsigurnije dok je njegova majka bila tako raspoložena.

"Štaj' biF od tvoj' krvi Essexovih? Toj' staja ne mož' razu-m'jet. I nij' u tebi sam' krv Essexovih, nipošt' - zbilj' nij! Moj prapraprapradjed i tvoj prapraprapradjed j' bi' star kapetan John Smith, najbolja .krv koj' Stara Virdžin'ja ikad' imala, i njeg'va prapraprabaka iP nešt' sličnoj' bil' Pocahontas, ind'jan-ska kralj'ca, i njen muž j' bi' crnčina kralj iz Afrike - a ipak cv' tebe, koj' migoljiš iz dvoboja i sramotiš c'jelu svoju porodicu k'o podlo b'jedno pseto! Da, toj' crnčina u tebi!"

102

Sjela je na svoj sanduk i počela razmišljati. Tom je nije ometao; ponekad mu je nedostajalo opreznosti, ali ne u ovakvim okolnostima. Oluja u Roxani polako se smirivala, ali teškom mukom, i čak kad se činilo da se sasvim utišala, katkad bi opet provalila u udaljenoj grmljavini, da se tako izrazimo, u vidu promrmljanih usklika. Jedan je od njih bio, "U njem' nem' dost' crnčine da s' vidi u njegov'im noktima, i za to treba jak' mal' - a ipak toj' dost' da oboji njegovu dušu."

I opet je promrmljala: "Da, gospon, dost' da oboji c'jel naprstak njih." Napokon je prestala mrmljati, i njeno se lice počelo vedriti - dobrodošao znak za Toma, koji je bio upoznao njene čudi i znao je daje ona sada na pragu dobrog raspoloženja. Primijetio je da s vremena na vrijeme nehotice dodiruje prstom vrh nosa. Pogledao ju je iz blizine i rekao:

"Pa, mam'ce, vrh tvog nosa je okrznut. Kako se to dogodilo?"

Nasmijala se od sveg srca onim smijehom koji Bog u punom savršenstvu nije podario nikome osim sretnim anđelima na nebu i potlačenom i slomljenom crnom robu na zemlji i odgovorila:

"Vrag odn'o taj dvoboj, ja s' bila tamo."

"Milostivi Bože, to je od metka?"

"Da, gospon, još kako!"

"No, zbilja! Pa kako se to dogodilo?"

"Dogodilo s' ovak'. Sjed'la s' ovde nekak' drjemajuć' u mraku, i bangl opali pištolj, baš tu van!. Otišla s' prema drugom d'jelu kuće da vidim šta s' događa, i stala s' kraj starog prozora na strani prem' kući Zvekana Wilsona koj' nema zastora - ali nije'n od njih ima zastore, kad smo kod tog' - i stala s' u mraku i gled'la van, i tu na mjeseč'Tii, baš ispod mene, bi'j'je'n od bli-zanc' i psovo - ne jako, sam' tih' psovo - bi'j' smeđ' koj'je psovo, jer mu j' metak pogod'o rame. I doktor Claypool se

103

bavo oko njega, i Zvekan Wilson j' pomag'o, i star sudac Dris-coll i Pem Howard su stajali tu dalj' i čekali da s' oni opet pripreme. I odma' su s' svrst'li i rekli da počnu, i pištolji s' išli bang-bang, i blizanac j' rek'o "Auh!" - oV' put ga pogod'lo u ruku — i ja s' čula daj' isti metak otiš'o spati u klade pod prozor.; i kad s' opet pucali, blizanac j' opet rek'o "Auh!", a i ja, jer j' metak okrzn'o njegov obraz i otiš'o ovde gore i okrzn'o prozor i prošiš'o baš prek' mog lica i skin'o mi kožu s nosa - no, da s' bila sam' palac iF palac i pol dalj', bi m' odn'o c'jel nos i uka-naz'o me. Ev' metka; našla s' ga."

"I ti si ondje stajala cijelo vrijeme?"

"Kakvo ti j' to pitanje? Sta bi' drug' rad'la? Da P imam pril'ku vidit' dvoboj svak' dan?"

"Pa bila si na dohvat u metaka! Zar se nisi bojala?"

Žena je prezrivo puhнула kroz nos.

"Bojala! Smith-Pocahontasovi s' ne boju ničeg, a najmanje metka."

"Imaju dovoljno hrabrosti, pretpostavljam; ono što nemaju je razum._/đ ne bih bio stajao ondje."

"Ni'kotoi nekaž'!"

"Je li još netko bio ranjen?"

"Da, svi mi s' bil' pogođen' os' plavokos' blizanca i doktora i sekundanat'. Sudac nij' bio ranjen, al' čula s' da Zvekan kaž' da mu j' metak odrez'o nešt' kose."

"Svega mi!" rekao je Tom u sebi, "da budem tako blizu spasu, a on mi izmakne za dlaku. Oh, bože, on će ostati na životu i sve otkriti i još me prodati nekom trgovcu crnčinama - da, on bi to smjesta i učinio." Tada je glasno rekao ozbiljnim glasom:

"Majko, mi smo u strašnoj nevolji."

Roxana je naglo udahnula, i rekla:

"Djete! Zašt' tak' 'znenad' plašiš ljude? Sta s' dogodi! i šta će s' dogodit?"

104

"No, ima nešto što ti nisam rekao. Kad se nisam htio boriti, on je opet razderao oporuku, i -"

Roxanino je lice mrtvački probljedjelo i rekla je:

"Sad s'gotovi — za'vijek gotov! Toj' kraj. Nas obadva ćem' umr'jet' od gladi -"

"Ma čekaj da dovršim! Kad je odlučio da se sam bori, valjda je mislio da bi mogao poginuti i nemati priliku da mi opet oprostí u ovom životu pa je opet napisao oporuku, i ja sam je vidio, i to je u redu. Ali -"

"Oh, Boku fal', onda s' opet sigurni! - sigurni! i onda zašt' s' htio doć' ovam' i reć' tak' strašne -"

"Čekaj, reći ću ti i dopusti da završim. Stvari koje sam ukrao neće biti dovoljne ni za polovicu mojih dugova, a svaki trenutak moji vjerovnici - pa, znaš što će se dogoditi."

Roxanaje oborila glavu, i rekla sinu daje ostavi na miru -mora razmisliti o toj stvari. Ubrzo je značajno rekla:

"Sad moraš bit'jak' oprezan, da znaš! I ev' šta ćeš učinit. On nij' pogin'o, i ak' mu daš i najmanj' razlog, opet će poderat' oporuku, i to će bit' zadnji put, čuješ! I tak' - moraš mu pokazat' šta moš' učinit' u danima koj' će svanut'. Moraš bit' strašno dobar, i nek' on to vidi; moraš učinit' sve od čeg' će imat' povjerenja u te, i moraš s' ulagivat' i staroj teti Pratt — ona mnogo mož' kod suca, i onaj' najbolji prijatelj šta imaš. Zatim, otić' ćeš u Sent Louis, i od tog će t' on ostat' sklon. Onda ćeš s' pogodit' s tim ljud'ma. Rec' im da on neć' živjet' dugo - i toj' i istina -i rec' im da ćeš im plaćat' kam'te, i to vel'ke kam'te - dcs't na -kak' s' to zove?"

"Deset posto na mjesec?"

"Toj' to. Onda uzmi i prodavaj tvoje stvari, maF po maP, i plat' kam'te. Za kol'ko dugo ćeš imat'?"

"Mislim da će biti dosta da plaćam kamate pet ili šest mjeseci."

105

"Onda s' u redu. Ak' on ne umre za šes' mjesec', nij' važno

- Providnost će s' pobrinut'. Bit ćeš siguran - ak' s' dobro ponašaš." Dostojanstveno gaje pogledala i dodala, "I ti s' lioc" dobro ponašat' - da l' to znaš?"

Nasmijao se i rekao da će u svakom slučaju pokušati. Ona se nije smekšala. Ozbiljno je rekla:

"Nij' da ćeš pokušat'. Ti ćeš to učinit'. Ti neć' ukrast' nit' pri-badaču -jer to više nij' sigurno; i neć' ić' u kakvo loše društvo

- nit'jednom, razum'ješ; i neć' pit' nit' kapi - nit'je'ne jedin' kapi; i neć' se kockat nit'je'nput - nit'je'nput! To nij' ono šta ćeš pokušat' učinit', to je ono šta ćeš učinit'. I ja ć' ti reć' kak' to znam. EV kak'. Ja sama ć' otić' za tobom u Sent Louis; i ti ćeš dolazit' k meni svak' božji dan, i ja ć' pazit' na te; i ak' počiniš sam'je'nu od tih stvari - sa.m'je'nn - kunem se da ć' doć' ravno u ovaj grad i reć' sucu da s' crmčim i rob - i to dokazat'!" Zastala je kako bi njene riječi ostavile dojam. Tada je dodala: "Cham-bers, je l' mi vjeruješ to šta kaž'?"

Tom je sada bio sasvim trijezan. U njegovom glasu nije bilo veselja kad je odgovorio:

"Da, majko, znam sada da sam preobraćen - i to zauvijek. Zauvijek - i izvan dohvata ljudskog iskušenja."

"Onda idi kući i počinj!"

106

Petnaesto poglavje

OPLJAČKANI PLJAČKAŠ

Ničemu toliko ne treba preobraćenje kao navikama drugih ljudi.

Kalendar Zivkana IVilsona

Gledaj, glupan kaže: "Ne stavi si>a svoja jaja ujedini košaru" — stoje tek način da x kaže "Rasprši na siv strane svoj novac i svoju pozornost", ali mudrac kaže, "Stavi svoja jaja u jednu košaru u — ČUVAJ TU KOŠARU."

Kalendar Zvekana IVilsona

Kako je Dawson's Landing uživao! Cijelogje života spavao, ali sada je jedva imao priliku da zadrijema, jer su veliki događaji i bučna iznenađenja vrlo brzo slijedili jedni za,drugim: petak ujutro, prvi pogled na Pravo Plemenitaštvo, također veliko primanje kod tete Betsy Cooper, također velika pljačka; petak navečer, dramatičan udarac nogom nanesen nasljedniku prvog građanina u prisutnosti četiri stotine ljudi; subota ujutro, dugo potiskivani Zvekan Wilson probio se kao aktivni odvjetnik; subota u noći, dvoboj između prvog građanina i plemenitorođe-nog stranca.

Ljudi su se možda više ponosili dvobojem nego svim dragim događajima zajedno. Bilo je na slavu njihovom gradu da se nešto takvo ondje dogodilo. U njihovim su očima sudionici dosegli vrhunac ljudskog ugleda. Svatko je odavao počast njihovim imenima; sva su ih usta hvalila. Čak je i sekundantima pripao lijep dio javnog odobravanja: zato je Zvekan Wils,on iznenada postao čovjek od važnosti. Kad su ga u subotu nave-

107

cer bili pozvali da se natječe za gradonačelnika, bio je riskirao poraz, ali nedjelja ujutro gaje zatekla gotovim čovjekom i njegov je uspjeh bio osiguran.

Blizanci su sada bili čudesno veliki; grad ih je gorljivo pri-vio na prsa. Dan za danom, i noć za noći, išli su

na večere i u posjete od kuće do kuće, sklapajući prijateljstva, uvećavajući i temeljeći svoju popularnost, i očaravajući i iznenađujući sve svojim glazbenim čudesima, a katkad i pojačavajući učinak uzorcima onoga što su mogli učiniti u drugim smjerovima iz njihovog obilja rijetkih i zanimljivih dostignuća. Bili su tako zadovoljni da su izvjesili obavijest, po zakonu potrebnu za dobivanje državljanstva, i odlučili okončati svoje dane u ovom ugodnom mjestu. To je bio vrhunac. Oduševljena je zajednica ustala na noge i zapljeskala; i kad su blizance pozvali da se kandidiraju za gradsko vijeće koje se imalo osnovati, i kad su pristali, javno je zadovoljstvo bilo zaokruženo i potpuno.

Tom Driscoll nije bio sretan zbog toga; to mu se žarilo duboko u srce i boljelo gaje. Mrzio je jednog blizanca jer gaje ovaj udario nogom, a drugog zato jer je bio brat udaratelja.

Ponekad su se ljudi pitali zašto se ništa nije čulo o pljačkašu, ili o ukradenome nožu i drugom grabežu, ali nitko nije mogao ništa razjasniti. Prošao je gotovo tjedan dana i taje stvar još ostala nerazrješiva zagonetka.

U subotu su se redar Blake i Zvekan Wilson sreli na ulici, a Tom Driscoll im se pridružio na vrijeme da započne njihov razgovor. Rekao je Blakeu: "Vi ne izgledate dobro, Blake; čini se da ste zlovoljni zbog nečega. Je li nešto loše krenulo u detektivskom poslu? Vjerujem da pošteno i opravdano tvrdite da imate vrlo dobru reputaciju u tome, zar ne?" - što je Blakeu godilo, i to se vidjelo; ali Tom je dodao, "za seoskog detektiva" - što Blakeu nije godilo, i to se ne samo vidjelo, nego je on to izdao svojim glasom:

108

"Da, gospodine, ja imam reputaciju; i ona je bolja nego ičija u detektivskom zvanju, na selu ili ne na selu."

"Oh, oprostite; nisam vas mislio uvrijediti. Samo sam htio upitati o starici koja je opljačkala grad - starica opuštenih ramena, znate, za koju ste rekli da ćete je uhvatiti; i ja sam znao da i hoćete, jer imate reputaciju da se nikad unaprijed ne hvalite, i - no, vi - vi ste uhvatili tu staricu?"

"Prokleta bila ta starica!"

"No, zbilja! Valjda ne mislite reći daje niste uhvatili?"

"Ne, nisam je uhvatio. Da ju je itko mogao uhvatiti, to bih bio ja; ali nitko nije mogao, i svejedno mijе tko."

"Žao mijе, stvarno žao - zbog vas; zato što, kad se pročuje da je jedan detektiv bio tako pun samopouzdanja, i onda —"

"Ne brinite se, to je sve - ne brinite se; a što se tiče grada, ni grad se ne mora brinuti. Ona je moja lovina - tu možete biti mimi. Ja sam joj blizu; našao sam tragove koji —"

"To je dobro! Sada, kad biste mogli dovesti nekog starog veterana detektiva dolje iz St. Louisa da vam pomogne otkriti što ti tragovi znače, i kamo vode, i onda -"

"Ja sam sam više nego veteran, i ne trebam ničiju pomoć. Uхватit ću je prije nego što prođe tje — mjesec dana. U to se kunem!"

Tom je nehajno rekao:

"Pretpostavljam da će to zadovoljiti - da, to će zadovoljiti. Ali mislim daje ona prilično stara, i stari ljudi često ne prežive oprezno napredovanje profesionalnog detektiva kad je on prikupio svoje tragove i uputio se u tajni lov."

Blakeovo je priglupo lice pocrvenjelo na tu porugu, ali prije nego se mogao sjetiti odgovora, Tom se okrenuo prema Wil-sonu i rekao, dok su mu glas i držanje bili mimi i ravnodušni:

"Tko je dobio nagradu, Zvekane?"

Wilson se malo lecnuo i vidio daje sada došao red na njega.

109

"Kakvu nagradu?"

"Pa, nagradu za lopova, i drugu za nož."

Wilson je odgovorio - i to s priličnom nelagodnom, sudeći po njegovom oklijevanju.:

"Dakle - zapravo, još nitko nije došao po nju."

Tom se činio iznenađen.

"Ma, je li tako?"

Wilson je pokazao mrvicu razdraženosti kad je odgovorio:

"Da, tako je. Pa što onda?"

"Oh, ništa. Samo sam mislio da ti je pala na um nova ideja, da si pronašao zamisao koja će preobraziti zastarjele i neučinkovite metode -" Zastao je, i okrenuo se prema Blakeu, koji je sada bio sretan daje netko drugi zauzeo njegovo mjesto na ražnju: "Blake, nije li vam se činilo da je on natuknuo da neće biti potrebno uhvatiti tu staricu?"

"Svega mi, rekao je da će imati lopova i grabež za manje od tri dana -jest, bogami! I to je bilo prije otprilike baš tjedan dana. Pa, tada sam rekao da nijedan lopov i nijedan lopovski ortak neće pokušati založiti ili prodati neku stvar kad zna da bi zalaga-oničar mogao dobiti obje nagrade ako njega pritvori zajedno s grabežom. Bila je to najblesavija ideja koju sam ikad'đ čuo!"

"Predomislili biste se," odgovorio je Wilson s razdraženom neuvijenošću, "kad biste znali cijelu zamisao, a ne samo jedan njen dio."

"No," rekao je redar zamišljeno, "moja je zamisao bila da od te zamisli neće biti ništa, i barem sam dosad bio u pravu."

"Onda dobro, neka na tome ostane, i dajte joj još vremena. Uspjela je barem tako dobro kao vaše

metode, kako vidite."

Redar nije imao ništa pri ruci čime bi mogao uzvratiti pa je nezadovoljno puhnuo kroz nos i zašutio. Nakon noći kad je Wilson u svojoj kući djelomice razotkrio svoju zamisao, Tom je nekoliko dana pokušavao pogoditi osta-

110

tak tajne, ali nije uspio. Tada mu je palo na pamet dati priliku Roxaninoj pametnijoj glavi. Izmislio je nepostojeći slučaj i iznio ga njoj. Ona je razmislila o njemu, i presudila. Tom je rekao u sebi: "Pogodila je, sigurno!" Pomislio je da će sada iskušati tu presudu i gledati Wilsonovo lice; stoga je zamišljeno rekao: "Wilsone, ti nisi budala - ta je činjenica nedavno otkrivena. Kakva god bila tvoja zamisao, u njoj je bilo razuma, premda Blake misli drukčije. Ne tražim od tebe da je objelodaniš, ali iznijet ću pretpostavku - pretpostavku koja će poslužiti kao početak za pravu stvar do koje ću doći, i to je sve što želim. Ti si ponudio pet stotina dolara za nož, i pet stotina za lopova. Pretpostavimo, dakle, da je prva nagrada objavljena i druga ponuđena zalagaoničarima u privatnom pismu i -"

Blake se udario po stegnu, i glasno uzviknuo:

"Jacksona mi, ima vas, Zvekane! Pa zašto se nisam ja ili bilo koji glupan mogao tome domisliti?"

Wilson je rekao u sebi: "Bilo tko s prilično pametnom glavom bi se tome domislio. Ne čudim se da Blake to nije pogodio; jedino se čudim da Tom jest. Ima u njemu više nego što sam mislio." Ništa nije naglas rekao i Tom je nastavio:

"Vrlo dobro. Lopov ne bi sumnjao da postoji zamka, donio bi ili poslao nož, i rekao da gaje kupio u besćenje ili ga našao na cesti ili nešto slično, pokušao dobiti nagradu i bio bi uhićen - zar ne?"

"Da," odgovorio je Wilson.

"Mislim da bi," rekao je Tom. "Ne može biti sumnje u to. Jesi li ikada vidio taj nož?"

"Ne."

"A neki tvoj prijatelj?"

"Koliko ja znam, ne."

"No, rekao bih da razumijem zašto tvoja zamisao nije uspjela."

111

"Što to misliš, Tome? Na što ciljaš?" upitao je Wilson, koji je počeo osjećati nelagodu.

"Pa, na to da takav nož ne postoji."

"Pazite, Wilsone," rekao je Blake. "Tom Driscoll je u pravu, za to dajem tisuću dolara - kad bih ih imao."

Wilsonova se krv malo uzburkala i upitao se nisu li se ti stranci poigrali s njim; svakako se u neku ruku tako činilo. Ali što bi time dobili? Postavio je to pitanje. Tom je odgovorio:

"Dobili? Oh, možda ništa do čega bi tebi bilo stalo. Ali oni su stranci koji se probijaju u novoj zajednici. Zar njima ništa ne znači prikazati se ljubimcima istočnjačkog princa — i to besplatno? Zar njima ništa ne znači kad mogu zabljesnuti ovo jedno malo mjesto nagradama od tisuću dolara - i to besplatno? Wilsone, takav nož ne postoji ili bi ga tvoja zamisao iznijela na svjetlo dana. Ili, ako takav nož postoji, oni ga još imaju. Ja sam vjerujem da su oni vidjeli takav nož, jer gaje Angelo nacrtao svojom olovkom prebrzo i prevješto da ga izmišlja i, naravno, ne mogu se zakleti da ga nikad nisu imali; ali za ovo ću jamčiti - ako su ga imali kad su došli u ovaj grad, još ga imaju."

Blake je rekao:

"To se čini vrlo razumno, onako kako to Tom izlaže; svakako se čini."

Tom je odgovorio, okrenuvši se da ode:

"Blake, vi nađite tu staricu i ako ona ne može predočiti nož, idite i pretražite blizance!"

Tom je odšetao. Wilson je bio vrlo potišten. Nije znao što da misli. Nije mu bilo drago uskratiti povjerenje blizancima i odlučio je da to ne učini na temelju dosadašnjih nedostatnih dokaza; ali - pa, razmislit će, i onda odlučiti što da učini.

"Blake, što vi mislite o ovoj stvari?"

"Pa, Zvekane, moram reći da ja tu zbrajam kao i Tom. Oni nisu imali nož; ili, ako su ga imali, još ga imaju."

112

Muškarci su se rastali. Wilson je rekao u sebi:

"Vjerujem da su ga imali; daje bio ukraden, moja zamisao bi ga bila vratila, to je sigurno. I zato vjerujem da ga još imaju."

Tom nije ništa namjeravao kad je sreo ta dva muškarca. Kada je započeo razgovor, nadao se da će ih moći malo bocnuti i time steći mrvicu pakosnog užitka. Ali kad je otišao, otišao je vrlo dobro raspoložen, jer je shvatio daje samo čistom srećom i bez ikakvog napora postigao nekoliko izvrsnih stvari: dirnuo je u živo meso oba muškarca i vidio ih kako se trzaju; ublažio je Wilsonovu slatkoću prema blizancima jednim malenim gorkim okusom koji ovaj neće moći odmah isprati iz ustiju; i, najbolje od svega, mrskim je blizancima potkresao krila među građanstvom; jer Blake će neometano govorkati, kako to već detektivi rade, i za manje od tjedan dana gradić će im se smijati iza rukava zato što su ponudili bogatu nagradu za sitnicu koju ili nikad nisu imali ili nisu izgubili. Tom je bio vrlo zadovoljan samim sobom.

Tomovo je ponašanje kod kuće bilo savršeno tijekom cijelog tjedna. Njegov stric i teta nikad prije nisu bili vidjeli ništa slično. Nigdje mu nisu mogli naći mane.

U subotu navečer rekao je sucu:

"Striče, nešto me muči, pa budući da odlazim i možda te nikad više neću vidjeti, više to ne mogu podnijeti. Naveo sam te da vjeruješ da sam se bojao boriti s talijanskim pustolovom. Morao sam se izvući na ovaj ili onaj način i možda sam loše prosudio, jer sam bio zatečen, ali nijedna časna osoba ne bi mogla pristati boriti se s njim kad bi znala ono što ja znam o njemu."

"Uistinu? Stoje to?"

"Grof Luigi je po vlastitom priznanju ubojica."

"Nevjerojatno!"

"To je čista istina. Wilsonje to primijetio na njegovoj ruci

113

pomoću znanosti čitanja dlanova, i to mu je rekao i tako ga pritisnuo daje ovaj to morao priznati; ali oba su nas blizanca na koljenima molila da čuvamo tajnu i zaklela se da će ovdje pošteno živjeti; i to je bilo tako žalosno da smo dali časnu riječ da ih nikad nećemo razotkriti tako dugo dok budu održavali to obećanje. Ti sam bi to bio učinio, striče."

"U pravu si, moj dečko; bio bih. Muškarčeva je tajna uvijek njegovo vlasništvo, i sveta, kad se tako i ne misleći obvezao. Dobro si učinio, i ponosan sam na tebe." Onda je žalosno dodao, "Ali volio bih da sam bio pošteđen sramote da sam se borio u dvoboju s ubojicom."

"Tome nije bilo pomoći, striče. Da sam znao da ćeš ga izazvati, bio bih osjećao da moram prekršiti obećanje kako bih to spriječio, ali nije se moglo očekivati da Wilson išta kaže."

"Oh, ne; Wilson je dobro učinio i na njemu nema krivnje. Tome, Tome, digao si mi težak teret sa srca; duša me je zapekla kad mi se činilo da sam otkrio da imam kukavicu u porodici."

"Možeš zamisliti koliko je mene stajalo da tako izgledam, striče."

"Oh, znam, znam, jadni moj dečko. I mogu razumjeti koliko te je stajalo biti nepravedno ožigosan sve do ovog trenutka. Ali sada je sve u redu, i nema nikakve štete. Vratio si mi duševni mir, a time i svoj vlastiti; obojica smo dosta pretrpjeli."

Starac je neko vrijeme šutio i razmišljao; onda je digao pogled dok mu je oko zadovoljno zablistale i rekao: "To što me taj ubojica uvrijedio dopustivši mi da se s njim suočim na polju časti kao daje gospodin, stvar je koju ću uskoro srediti - ali ne odmah. Ustrijelit ću ga tek nakon izbora. Znam način na koji mogu obojicu uništiti prije izbora; počet ću s time. Nijedan od njih neće biti izabran, na moju riječ. Siguran si da se ne zna da je on ubojica?"

"Sasvim siguran, gospodine."

114

"Bit će to dobra karta. Natuknut ću nešto o tome s govornice na dan izbora. To će obojici baciti klipove pod noge."

"U to nema sumnje. To će završiti s njima."

"To i rad između birača, svakako. Želim da se uskoro vratiš i skrovito radiš među ološem. Trošit ćeš novac među njima; ja ću te opskrbiti."

Još jedan uspjeh protiv omrznutih blizanaca! Bio je to uistinu veliki dan za Toma. Time je bio ohrabren da pokuša i posljednji pogodak u istu metu, i to je učinio.

"Znaš li za onaj divni indijski nož oko kojeg su blizanci digli takvu viku? No, njemu još uvijek nema ni traga ni glasa; zato se grad počinje rugati, govorkati i smijati. Pola građanstva vjeruje da oni nikad nisu imali takav nož, druga polovica vjeruje da su ga imali i da ga još uvijek imaju. Danas sam čuo da dvadesetero ljudi tako govori."

Da, Tomov besprijekorni tjedan vratio mu je blagonaklonost njegove tete i strica.

I njegova je majka bila zadovoljna njime. U duši je vjerovala da ga počinje voljeti, ali nije to izustila. Rekla mu je da sada otputuje u St. Louis, a ona će se spremirati i slijediti ga. Tada je razbila svoju bocu viskija i dodala:

"EV na! Ja ć' te prisilit' da hodiš ravno k'o po uzet', Cham-bers, i tak'ja ć' pazit' da ne dobiš loš primjer od tvoj' mam'ce. Ja s' ti rekla da neć' ić' u loše društvo. No, ideš u moje društvo, i ja ć' ispunit' uvjete. A sad, na put, na put!"

Te se noći Tom ukrcao na jedan od velikih prolaznih brodova sa svojim teškim zavežljajem raznovrsnog grabeža i spavao je snom nepravednika, snom koji je vedriji i dublji nego onaj drugi, što znamo po tome kako su milijuni nitkova proveli noći uoči vješanja. Ali kad je idućeg jutra ustao, sreća se i opet okrenula protiv njega: neki brat lopov gaje bio okrao dok je spavao i onda se iskrcao na nekom usputnom pristaništu.

115

Šesnaesto poglavje

PRODANA NIZVODNO

Ako uzmete k sebi izglednjelog psa i dadete nm da dobro živi, on vas neće ugristi. To je najveća razlika između psa i čovjeka.

Kalendar Zvekana IVihona

Mi znamo sve o običajima mrava, mi znamo sve o običajima pčele, ali mi ne znamo ništa o običajima kamenice. Čini se gotovo sigurno da smo uvijek birali krivo vrijeme za proučavanje kamenice.

Kalendar Zivkana IVilsona

Kad je Roxana doputovala, zatekla je sina tako očajnog i skršenog daje njeno srce bilo dimnuto i njeno se majčinstvo probudilo u njoj. Sada je bio beznadno upropašten; njegovo je sigurno uništenje trebalo stići svakog trenutka i postat će otpadnik bez prijatelja. To je bio dovoljno jak razlog da majka voli dijete; i ona gaje zato voljela i to mu rekla. On se na to u sebi lec-nuo -jer ona je bila "cmčina". A to stoje to bio i on sam, bilo je daleko od toga da ga pomiri s tom prezrenom rasom.

Roxana gaje obasula nježnim riječima, na kojeje on uzvraćao s neugodom, ali stoje bolje mogao. I ona gaje pokušavala utješiti, ali to nije bilo moguće. Ubrzo se zgrozio na te prisnosti i prije nego je prošao sat vremena pokušao je naći hrabrost da joj to kaže i zatraži da prestane s njima ili da ih u velikoj mjeri ublaži. Ali on se nje bojava; i, uostalom, sada je nastupilo zatišje, jer je počela razmišljati. Pokušavala je pronaći spas. Napokon se uspravila i rekla daje našla izlaz. Tom se gotovo ugušio od radosti na ovu iznenadnu dobru vijest. Roxana je rekla:

116

"Ovđej' zamis'o, i uspjat će, zasigurno. Ja s' crmčina, i ni'ko to neć' sumnjat' kad me čuj' govorit'. Ja vrjedim šes' stotin' dolar'. Uzmi i prodaj men', i isplat' te kockare."

Tom se zaprepastio. Nije bio siguran da lije dobro čuo. Na trenutak je bio nijem; onda je rekao:

"Želiš li reći da bi pristala da budeš prodana u ropstvo kako bi me spasila?"

"Nis" ti moj' d'jete? I znaš li šta majka neć' činit' za njeno d'jete? Nema ništ' šta b'jela majka ne b' učin'la za njeno d'jete. Tko j' ih takve učin'o? Gospod Bog. I tko j' učin'o crmčine? Gospod Bogj' ih učin'o. Iznutra, sve s' majke iste. Dobri Bog j' ih takve učin'o. Ja ć' bit' prodana u ropstvo, i za godin' dana ti ćeš m' otkupit'. Ja ć' ti pokazat' kak'. Toj' zamis'o."

Tomove su nade porasle, a s njima i njegovo raspoloženje. Rekao je:

"To je lijepo od tebe, mam'ce - to je baš -"

"Rec' to opet! I tak' nastav' govorit'! Toj' sva plaća koj' s' mož' željet' na svjetu, i toj' vis' neg' dost'. Bog te blagoslovo, srce, kad ja robujem, i oni m' psuju, ak' znam da ti to govoriš, negđe dalek', to ć' izl'ječit' sve šta me boli, i ja to mož' podnjet."

"Ja to i kažem, mam'ce, i nastavit ću tako govoriti. Ali kako ću te prodati? Ti si slobodna, to znaš."

"K'o daj' to važno! B'jela čeljad nij' sitničava. Zakon me mož' sad prodat' ak' mi kaž' da odem iz države za šes' mjesec' a ja ne odem. Ti napis' papir - prodajnu potvrdu - i stav' nek' dal'ko mjesto, negđe dolj' usred Kaintucka, i potpis' neka imena na nj', i rec' da ćeš me jeftino prodat' jer ti treba novac; vidjet ćeš da ć' bit' lako. Odved' me dal'ko od rjeke i prodaj me na nek' imanje; čeljad onde neć' išta pitat' ak'je c'jena niska." Tom je krivotvorio potvrdu i prodao svoju majku vlasniku plantaže pamuka iz Arkansasa za malo više od šest stotina dola-

117

ra. On nije želio počiniti tu izdaju, ali slučaj mu je doveo tog čovjeka na put i zbog toga nije trebao putovati u unutrašnjost da pronađe kupca te pripremati odgovore na mnoga pitanja, dok je ovaj plantažer bio tako zadovoljan s Roxy da nije pitao gotovo ništa. Uostalom, plantažer je ustrajao da u početku Roxy neće znati gdje je, i da će, kad to uvidi, već biti zadovoljna.

Tako je Tom sam sebi dokazivao daje golema dobrobit za Roxy imati gospodara toliko zadovoljnog njome, kao što je ovaj uzgajivač očitio bio. Nakon vrlo malo vremena njegova su ga tečna razmatranja dovela do toga daje čak napola vjerovao kako je učinio Roxy divnu potajnu uslugu time što ju je "prodao nizvodno." I k tome je stalno marljivo ponavljao u sebi: "To će trajati samo jednu godinu. Za godinu dana ću je otkupiti: ona će to imati na umu i to će je umiriti." Da, ta mala prijevara nije mogla štetiti i u svakom slučaju sve će na kraju ispasti dobro i ugodno. Prema dogovoru, razgovor u Roxynom prisustvu bio je stalno o kupčevom imanju "u unutrašnjosti", kako je to ugodno mjesto i kako su robovi ondje sretni; i tako je jadna Roxy bila sasvim zavarana; i to lako, jer nije ni sanjala da bi njen vlastiti sin mogao izdati majku koja je, dobrovoljno se dajući u ropstvo - ropstvo bilo kakve vrste, blago ili teško, ili bilo kojeg vijeka, kratkog ili dugog - prinosila žrtvu u usporedbi s kojom bi i smrt bila mala i obična. Nasamu gaje obasipala suzama i nježnim milovanjima i onda je otišla sa svojim gospodarom - otišla slomljenog srca, ali ipak ponosna zbog onoga stoje učinila i sretna daje to bilo u njenoj moći.

Tom je isplatio račune i odlučio se u svemu držati svog pre-obraćenja kako nikada više ne bi ugrozio tu oporuku. Ostalo mu je tri stotine dolara. Po zamisli njegove majke, trebao je to staviti na stranu i svakog mjeseca tome dodati njenu polovicu svog dohotka. Za godinu dana ta bje svota otkupila.

Cijeli jedan tjedan nije mogao dobro spavati - toliko je pod-

118

lost koju je nanio svojoj povjerljivoj majci grizla krpu njegove savjesti; ali nakon toga opet se počeo dobro osjećati i ubrzo je mogao spavati kao bilo koji zlikovac.

Brod je odnio Roxy od St. Louisa u četiri sata popodne, a ona je stajala na krmi pokraj kotača i gledala Toma očima zamagljenim od suza sve dok se nije rasplinuo u gomilu ljudi i nestao; onda više nije gledala, nego je ondje sjedila na smotanom užetu, plačući dugo u noć. Kad je napokon otišla na svoj smrdljiv ležaj u međupalublju između bučnih strojeva, to nije bilo da odspava, nego samo da dočeka jutro i, čekajući, tuguje.

Mislilo se da ona "neće znati", i da će misliti da putuje uzvodno. Ona! Pa ona je bila provela godine u

službi na parobrodu. U zoru je ustala i ravnodušno otišla i opet sjela na smotano uže. Prošla je uz mnogo panjeva čiji bi joj vodeni trag rekao nešto što bi joj slomilo srce, jer je pokazivao da struja teče u istom smjeru u kojem je brod plovio; ali njene su misli bile drugdje i ništa nije primijetila. Ali napokon ju je buka većeg i bližeg vala probudila iz mrtvila, digla je glavu i njeno iskusno oko palo je na taj izdajnički vodeni trag. Jedan se trenutak njen skamenjeni pogled ondje prikovao. Onda je njena glava klonula na grudi, i rekla je:

"Oh, dobri s' gospon Bog smilovo meni jednoj grešnici -prodana s' nizvodnoj"

119

Sedamnaesto poglavlje

SUDAC IZRIČE STRAHOVITO PROROČANSTVO

Čak i popularnost može otići predaleko. U Rimu vam je u početku žao stoje Miclielangelo umro; ali nakon nekog vremena žao vam je samo što ga niste vidjeli kako umire.

Kalendar Zvekana Wilsona

4. srpnja. Statistika pokazuje da na ovaj dan gubimo više budala nego n svim dnigitn danima u godini zajedno. To dokazuje, po broju preostalih, daje samo jedan 4. srpnja sada nedostatan, država je toliko porasla.

Kalendar Zvekana IVilsona

Ljetni su se tjedni vukli jedan za drugim i onda se otvorila politička kampanja - otvorila se prilično žestoko i svaki je dan postajala još žešća. Blizanci su se svim silama bacili u nju, jer se radilo o njihovom samoljublju. Njihova je popularnost, u početku tako sveobuhvatna, kasnije opala; većinom zato što su bili previše popularni pa je uslijedila prirodna reakcija. Uostalom, ljudi su marljivo šaptali daje čudno - zapravo vrlo čudno - da se taj njihov divni nož nije pojavio - ako je bio tako skupocjen i ako je ikad postojao. I ljudi su se uz šapat smijuckali, gurali laktovima i namigivali, a takve stvari imaju učinka. Blizanci su vjerovali da će ih uspjeh na izborima opet uzdići, a da bi im neuspjeh nanio nepopravljivu štetu. Zato su teško radili, ali ne teže nego što su sudac Driscoll i Tom radili protiv njih u završnim danima predizborne kampanje. Tom se vladao tako savršeno cijela dva mjeseca da mu njegov stric nije samo povjeravao novac kojim je trebao nagovoriti glasače, već mu je dopuštao da ga i sam donese iz sefa u njegovoj privatnoj dnevnoj sobi.

120

Sudac Driscoll je održao završni govor kampanje i usmjerio gaje protiv oba stranca. Govor je bio smrtno učinkovit. Sudac ih je prelio bujicama podsmijeha i naveo veliki skup na smijeh i pljesak. Rugao im se kao pustolovima, šarlatanima, pukim zabavljačima, nakazama iz petparačkog muzeja kurioziteta; napao je njihove raskošne titule beskrajinim porugama; rekao da su briači iz stražnje uličice prerušeni u plemenitaše, prodavači kikirikija koji se prave da su gospoda, orguljaši koji su ostali bez brata majmuna. Napokon je ušutio i mimo stajao. Čekao je dok se slušateljstvo sasvim ne utiša i osjeti iščekivanje; onda se poslušio svojim najjačim oružjem; progovorio je s ledenom ozbiljnošću i promišljenošću i, značajno naglašujući svoje završne riječi, rekao da vjeruje daje nagrada ponuđena za izgubljeni nož bila prijevara i sljeparija i da će njegov vlasnik već znati gdje da ga nade kad god bude imao prigodu nekoga ubiti. Tada je sišao s govornice, a iza sebe je ostavio iznenađenu i upadljivu tišinu umjesto uobičajene eksplozije klicanja i partijskih slogana.

Ta je čudna primjedba proletjela nadaleko i naširoko po gradu i ostavila izuzetan dojam. Svatko je pitao, "Stoje on time mogao misliti?"

I svatko je nastavio to pitati, ali uzalud; sudac je samo rekao da zna o čemu je govorio i kod toga je stao; Tom je rekao da nema pojma što njegov stric misli, a Wilson je, kad god su ga pitali za njegovo mišljenje o značenju tih riječi, uzvratilo pitajući sugovornika što on misli o značenju tih riječi.

Wilson je bio izabran, blizanci poraženi - zapravo, smravljeni, i ostali su napušteni i sasvim bez prijatelja. Presretan, Tom se vratio u St. Louis.

Sada je Dawson's Landingimao tjedan mira, a i trebao gaje. Ali osjećao je iščekivanje, jer se svugdje šušalo o nečem novom. Sudac Driscoll je bio iscrpljen od izbornih napora, ali

121

govorilo se da će, čim bude dovoljno zdrav, dobiti izazov na dvoboj od grofa Luigija.

Braća su se potpuno povukla iz društva i u samoći trpjela poniženje. Izbjegavali su prolaznike, a izlazili u šetnju samo preko noći kad su ulice bile napuštene.

122

Osamnaesto poglavlje

ROXANA ZAPOVIJEDA

Zahvalnost i izdajstvo su samo dvije krajnje tofke istepowrke. Vidjeli ste sve stoje vrijedilo vidjeti kad su orkestar i kričavi činovnici prošli n mimohodu.

Kalendar Zvekana IVilsona

Dan zahvalnosti. Neka sada svi, osim purana, odaju poniznu, usrdnu i iskrenu zahvalnost. Na otoku Fiji ne mjojrcljavaju purane, nego vodoinstalaterne. Vama i meni ne pristoji rugati se Fijiju.

Kalendar Zivkana IVitsoita

U petak nakon izbora u St. Louisu je padala kiša. Padala je cijeli dan, i to pljuštala, naoko pokušavajući

izbijeliti taj čađavi grad, ali, naravno, to joj nije uspijevalo. Oko ponoći Tom Driscoll je tijekom jakog pljuska došao iz kazališta u svoju iznajmljenu sobu, sklopio je kišobran i ušao; ali kad je htio zatvoriti kućna vrata vidio je da ulazi još jedna osoba - nedvojbeno još jedan stanar; taje osoba zatvorila vrata i popela se stubama iza Toma. Tom je u mraku našao vrata svoje sobe, ušao i upalio plinsku svjetlost. Kad se okrenuo, nehajno zviždeći, vidio je leda tog čovjeka. On je zatvarao i zaključavao vrata Tomove sobe. Tom je prestao zviždati i uznemirio se. Čovjek se okrenuo; bio je obučen u otrcanu staru odjeću, koja se cijedila promočena od kiše, i njegovo je lice ispod starog šešira sa širokim obodom bilo crno. Tom se uplašio. Pokušao je zapovijediti čovjeku da ode, ali riječi mu nisu dolazile na usta, i drugi je čovjek prvi progovorio. Rekao je sniženim glasom: "Ne mič' se -ja s' tvoji' majka!"

123

Tom se srušio na stolicu, i protisnuo:

"To je bilo podlo od mene, i nisko - znam; ali mislio sam najbolje, stvarno jesam - mogu se zakleti u to."

Roxana je neko vrijeme stajala i nijemo ga gledala dok se on previjao od srama i nastavio nesuvislo brbljati samooptužbe pomiješane sa slabašnim pokušajima objašnjenja i umanjanja svoga zločina; onda je sjela i skinula šešir, a njena se bujna duga smeđa kosa prosula po njenim ramenima.

"Ak' ona nif s'jeda, to nij' tvo'm zaslugom," rekla je žalosno, primijetivši kosu.

"Znam, znam! Ja sam nitkov. Ali kunem se da sam najbolje mislio. Bila je to greška, naravno, ali mislio sam najbolje, zbilja jesam."

Roxy je počela tiho plakati i uskoro su se riječi počele probijati između njenih jecaja. Izustila ih je radije žalosno nego bijesno:

"Prodat* nekog nizvodno - nizvodno] - misleć' najbolje! Ja ne bi' tak' postup'la s psetom! Sad s' posve slomljena i iscrp'e-na, i stog' mislim da vis' ne mož' bješnet', k'o šta s' nekad rad'-la kad s' po meni gaz'li i psoval' me. Ne znam - al' mož'bit je tak'. Bil' kak' bil', ja s' tak' pat'la da m' žalovanje lakše dolaz' neg' bješnjenje."

Ove su riječi trebale dimuti Toma Driscolla, ali, ako jesu, njihov je učinak bio izbrisan jačim - učinkom koji je uklonio teški teret straha koji gaje spopao, od kojeg je njegov klonuli duh živnuo, a sva njegova sitna duša osjetila duboko olakšanje. Ali oprezno je šutio i nije se usudio ništa primijetiti. Sada se neko vrijeme nije čulo ništa osim kiše koja je udarala na okna, uzdisaja i prigovora vjetrova i ponekad prigušenog Roxaninog jecanja. Jecaji su se čuli sve rjeđe i napokon su prestali. Tada je bjegunica opet počela govoriti.

"Priguš' mal' to svjetlo. Još. Još mal'. Ne'ko ko'g love ne

124

vol' svjetlo. Ev - toj' dobro. Mož' vidjet' gde s', i toj' dosta. Sve ću t' ispričat', tol'ko kratko kol'ko mož', i onda ću t' reć' šta ćeš učinit'. Čovjek koj' me kupio nij' loš čovjek; dosta j' dobar, za plantažere; i daj' bil' po njeg'vom, biF bi' sluškinja u njeg'-voj kući i bil' bi m' dobro; al' njeg'va žena je Jenk, i ne baš l'je-pa, i ona m' odma' zamrz'la; i tak' s' me poslali da živem med' običnim radnicima na polju. Ta žena čak ni tim nij' bil' zadovoljna, neg'je podjar'la nadglednika prot' mene, bil'je tak' ljubomorna i pakosna; i nadglednik on me tjer'o da radim pri] neg'je svan'o dan svako jutro, i c'jel božji dan tak' dugo dokj' bil' svjetla; i mnogo s' me put' bičevali jer nis' mogla radit' kol'ko najjači. Taj nadglednik j' isto Jenk, iz Nove Englaske, i svak' dolj' na jugu ti mož' reć' šta to znači. Oni znaj' kak' ubit' roba radom, i oni znaj' kak' ih bičevat' - bičevat' dok im leđa nis' izbrazdana k'o rifljača. 'Sprv' s' moj gospodar zauz'o za me kod nadglednika, al'je to bil' loše za me; jer je gospodar'ca to otkrila, i iza tog' s' dob'la svoje svak' čas - za me vis' nij' bil' milosti."

Tomovo se srce zažarilo - od gnjeva na uzgajateljju ženu i rekao je u sebi, "Da se ta glupača nije umiješala, sve bi bilo u redu." Duboko i gorko ju je prokleo.

Žestina se tog osjećaja vidjela na njegovom licu i tako se očitovala Roxani u bijeloj svjetlosti munje koja je tog trena pretvorila sumorni polumrak sobe u blistavi dan. Bila je zadovoljna - zadovoljna i zahvalna; jer nije li taj izražaj pokazao da je njeno dijete moglo žaliti zbog nevolja svoje majke i zamjerati njenim mučiteljima? - stvar u koju je sumnjala. Ali njena je sreća trajala samo jedan trenutak; opet se ugasila i njeno se raspoloženje smračilo, jer je rekla u sebi, "On me prod'o nizvodno - on ne mož' nekog dugo voljet': ovo će proć' kak'j' i došlo." Onda je nastavila.

"Pri] ok' des't dana rekla sam s' da neć' moć' izdržat' još

125

mного tjedan', bil' s' tak' iscrp'ena užasnim radom i bičevnji-ma, i tak' potištena i b'jedna. Nit' mi j' bil' stalo - život mi nij' niš' značio, ak' s' tak' morala nastavit'. No, kad s' ne'ko tak' osjeća, šta mu j' stalo šta radi? Onde j' bila mala cura cmčina od ok' des't god'na šta j' bil' dobra prema men', i nij' imala majku, jадnica, i ja s' nju volila i ona men'; i onaj' došla gde s' rad'la, i imala j' pečen krompir, i pokušala mi gaj' krišom dat' - otkinula j' seb' od usta, vidiš, jer j' znala da mi nadglednik ne dava dost'jest' - i on je j' opaz'o, i udar'oje j' po leđma štapom, koj' j' bio debeo k'o drška metle, i ona s' sruš'la kričuć' na zemlju, i mic'la i koprc'la s' u praš'ni k'o pauk kad g' osakatiš. Nis' to mogla podn'jet'. Sva vatra od pakla šta j' ikad bil' u mom srcu je buk'la, i ja s' otela štap iz njeg've ruke i obor'la ga. On j' lež'o dolj'jaučuć' i kunuć', i sav 'mamljen, znaješ, i cm-čine s' bil' na smrt uplaš'ni. OkupiP su s' ok' njeg' da mu pomognu, i ja s' skoč'la na njeg'vog konja i jumula prem' r'jeci šta s' brže mogla. Ja s' znala šta č' učinit' sa mnom. Čim s' bud' oporavo, on bi m' dao da radim dok umrem kad b' mu gospodar dozvol'o; i ak' to ne b' učin'li, prodal' bi

me dalje nizvodno, i toj ista stvar. I tak' s' 'tjela ubit' s' da s' spasem od mojih nevolja. Dolaz'la j' noć. Bil' s' uz r'jeku u dvije minute. Onda s' vid'la kanu, i kaž' da nema smisla da s' ubijem dok ne moram; tako s' zavez'la konja na rubu drveć' i odveslala niz r'jeku, držeć' se pod zaklonom visoke obale i moleć' da mrak brzo padne. Imala s' mnogo vremena, jer vel'ka kucaj' bila tri milje od r'jeka i sam' mule za jahanje, i sam' crnčine dajašu na njim', i oni ne b' žurili - oni bi m' dali svaku pril'ku šta bi mogli. Prij' neg' šta bi i'ko mog'o otić' do kuće i natrag bil' bi dugo posFje mraka, i oni prij' jutra ne bi mogli pratit' tragove konja i nać' koj' s' putem otišla, i crnčine b' im sve lagali o tom.

"Daklem, pao j' mrak, i ja s' bježala niz r'jeku. Veslal' s' vis' od dva sata, i onda vis' nis' bil' zabrinuta, zato s' prestal' veslat',

126

i pust'la da struja nosi kanu, misleć' šta ć' učinit' ak' s' ne moram ubit'. Napravla s' neke planove, i plovla, mozgajuć' o njima. Daklem, kad j' bil' mal' iza ponoći, kak' mi s' čin'lo, i otplovla s' petna'st il' dvades't milja, vid'la s' svjetla parobroda koj'je prist'o uz obalu, gdje nij' bil' nit' grada nit' pilane, i brzo s' razabrala oblik vrh'va dimnjaka pred zvjezdama, i božje mi milosti, skor' s' iskoć'la iz kože od radosti! Toj' bio Veliki Mogul

-ja s' bila sobarica na njemu osam god'na kad j' trgovo' u Cin-cinnatiju i Orleansu. Prošla s' kraj njega - nikog nis' vid'la da s' miće - čula s' da nešto zakivaj' u strojari, onda s' znala šta j' bilo - neki strojevi su zataj'li. Pop'la sam s' na obalu ispod broda i dala da voda odnes' kanu, onda s' otišla uz r'jeku, i oni nis' bil' daleko, i pop'la sam s' na brod. Bilo j' strašno vruće, mornari s' ležali i spavali na pramcu, drugi časnik, Jim Bangs, on je sjed'o spuštene glave, spavajuć' -jer tak' drugi časnik stražari!

- i star stražar, Billy Hatch, on je dr'jem'o na stepeništu; - i ja s' znala njih sve; i, bože, kak' mi j' god'lo vidit' ih! Rekla sam si, 'tjela bi' da star gospodar sad dođe i pokuša m' odvest' - blagoslov na moju dušu, ja s' među prijateljima, baš jes'. Tak' s' stup'la do njih, i otišla na strojnu palubu i otraga na krmu do kabina za dame, i sjela na isti stolac na koj' sam sjed'la gotov' sto mil'jun' puta, rekla bi'; i kaž' ti, opet s' bila kod kuć'!

"Nakon je'n satčul' s' da zvono zvoni, i ondaj' počela buka. Uskoro s' čula da udara gong. "Vanjski natrag", rekla sam si. "Ta mi j' glazba poznata!" Ponovno se oglasi gong. "Unutarnji naprijed," kažem. Ponovno gong. "Zaustavi vanjski." Ponovno gong. "Vanjski naprijed - sad idemo prema Sent Louisu i nema opasnosti pa s' ipak neć' utopit. Znala s' da Mogul sad trguje u Sent Louisu, vidiš. Baš j' bio jasan dan kad smo prošli uz plantažu, i vid'la s' skupinu crnčina i b'jelih ljudi kak' tragaju gor' i dolj' uz obalu, i mnogo s' brinu zbog me; al' ja s' nis' išta brinula zbog njih.

127

"U to vr'jeme Sally Jackson, šta j' nekad bil' moja druga sobarica i sadj' bil' glavna sobarica, onaj' izašla na palubu, i bila j' strašno radosna šta me vidi, i to s' bili i časnici; i ja s' im rekla da me s' oteli i prodali nizvodno, i oni s' skup'li dvades't dolara i dali mi, i Sally ona mi j' dala dobru odjeću, i kad s' stigla ovam' otišla s' ravno gdje s' ti obično bio, i onda s' otišla do ove kuće, i oni s' rekli da nis' u gradu al' te očekuju svak' dan; zato s' nis' usud'la otić' r'jekom u Dawson's, jer s' te mogla mi-moić'.

"No, zadnji poned'eljak prolaz'la s' uz ona mjesta na Fourth Street gdje l'jepe oglase o odbjelim crnčinama, i pomaž' vlasnicima ulovit' ih, i ja s' vid'la mog gospodara! Gotov' sam s' sruš'la na zemlju, bilo mi j' k'o da umirujem. Bio j' led'ma okrenut prema men', i govor'o je s službenikom i dav'o mu neke oglase - oglase o crnčini, rekla bi', i ja s' ta crnčina. On nuđa nagradu - toj' to. Jes' u pravu, šta misliš?"

Tom je bio polako utonuo u užasnu preplašenost i sada je rekao u sebi: "Izgubljen sam, bez obzira što se dogodilo! Taj mi je čovjek rekao da misli daje u toj prodaji bilo nešto sumnjivo. Rekao je daje dobio pismo od putnika na Velikom Mogulti, koji je poručio daje Roxy tim brodom došla ovamo i daje svatko na brodu sve znao o tome; stoga kaže da to stoje došla ovamo umjesto da pobjegne u koju slobodnu državu izgleda loše za mene, i da, ako je ja ne pronađem za njega, i to što prije, neću dobro proći. Nikad nisam vjerovao u to prič'u; nisam mogao vjerovati da bi ona bila tako mrtva za sve majčinske osjećaje da dođe ovamo, znajući da bi me time mogla uvaliti u nepopravljive neprilike. A ipak, evo je! A ja sam se glupo zakleo da ću mu pomoći da je nađe, misleći da me to obećanje neće ništa stajati. Ako je se usudim sada izručiti, ona - ona - ali što mogu? Moram to učiniti ili platiti, a gdje ću naći novac? Ja -ja - no, rekao bih da, kad bi se on zakleo da će s njom odsad dobro

128

postupati - a ona i sama kaže daje on dobar čovjek - i kad bi se zakleo daje nikad više neće siliti da previše radi, ili je loše hraniti, ili - "

Bljesak je munje osvijetlio Tomovo blijedo lice, napeto i ukočeno od ovih tegobnih misli. Roxana je sada oštro progovorila uznemirenim glasom:

"Pojačaj svjetlo! Žel' ti bolf vidjet' lice. No - da t' pogledam. Chambers, ti s' b'jel k'o tvoja košulja! Jes' vid'o tog čovjeka? Je l' te on posjet'o?"

"Da-a."

"Kad?"

"U ponedjeljak oko podneva."

"Poned'eljak ok' podne! Je l' mi on uš'o u trag?"

"On - no, mislio je da jest. To jest, nadao se da jest. Ovo je oglas koji si vidjela." Izvadio gaje iz džepa.

"Čitaj ga mi!"

Dahtala je od uzbuđenja, i u njenim je očima sjala mračna svjetlost koju Tom nije mogao pouzdano prevesti, ali činilo se da u njoj ima nečeg opasnog. Oglas je bio uobičajeni grubi drvorez crmkinje s turbanom na glavi koja bježi, s uobičajenim zavežljajem na štapu preko ramena, s krupnim natpisom, "NAGRADA OD 100 DOLARA." Tom je naglas pročitao oglas - barem dio koju je opisivao Roxanu i imenovao njenog gospodara i njegovu adresu u St. Louisu i adresu agencije u Fourth Street; ali izostavio je obavijest da se potražnici nagrade mogu također obratiti gospodinu Thomasu Driscollu.

"Daj m' oglas!"

Tom gaje bio savio i vraćao gaje u džep. Osjetio je da mu je nešto ledeno propuzalo niz leđa, ali rekao je stoje nehajnije mogao:

"Oglas? Pa on ti nije ni od kakve koristi, ti ga ne možeš čitati. Sto želiš s njime?"

129

"Daj m' oglas!" Tom joj gaje dao, ali s nevoljkošću koju nije mogao posve prikriti. "Jes' ga mi sveg' pročit'o?"

"Svakako da jesam."

"Diž' ruku i zakun' se daješ'."

Tom je to učinio. Roxana je pažljivo spremila oglas u džep, očiju prikovanih na Tomovo lice; onda je rekla:

"Lažeš!"

"Zašto bih ti lagao?"

"Ne znam - al' lažeš. Tak' bar mislim. AT to nij' važno. Kad s' vid'la tog čovjeka bila s' tak' prestrašen' da s'jedva mogla oteturat' kući. Onda s' dala je'nom crmčini dolar za ov' odjeću, i otad' nis' bila u nijednoj kući, ni noć ni dan, sve dosad. Na-crm'la s' lice i ležala skrivena u podrumu stare izgorjele kuće, za dana, i krala s' iz bačvi s šećerom i vreća s žitom na doku, za noći, da imam nešt' jest', i nikad s' nis' usud'la pokušat' nešta kupit', i skoro s' mrtva od gladi. I nikad s' nis' usud'la doć' bliz' ov' mjesta do ove kišne noći, kad nij' mnogo čeljadi okol'. Al' noćas s' stajala u tamnoj ul'čici od sumraka, čekajuć' da dođeš. I ovde sam."

Počela je razmišljati. Uskoro je rekla:

"Ti s' vid'o tog čovjeka u ponedjeljak, ok' podne?"

"Da."

"Ja s' ga vid'la popodne taj dan. On te potraž'o, zar ne?"

"Da."

"Je l' ti onda dao taj oglas?"

"Ne, onda ga još nije dao u tisak."

Roxana gaje sumnjičavo pogledala.

"Jes' mu pomog'o napisat' oglas?"

Tom se prokleo zbog te glupe greške, i pokušao je popraviti rekavši da se sada sjetio da mu je čovjek stvarno dao oglas u ponedjeljak oko podneva. Roxana je rekla:

"Opet lažeš, sigurno." Onda se uspravila i digla prst:

130

"No dobro! Postavit' ću t'je'no pitanje, i žel' znat' kak' ćeš s' izvuć'. Ti s' zn'o da m' on traži; i da s' pobjeg'o, umjest' da ovde ostaneš da mu pomogneš, on bi zn'o daj' bil' nešt' krivo s tim poslom, i onda bi s' raspit'o o tebi, i to ga bi odvelo do tvog strica, i tvoj bi stric pročit'o letak i vid'o da s' prod'o nizvodno slobodnu crmčinu, i ti njega znaješ, rekla bi! On bi raz-der'o oporuku i bac'o te iz kuće. E pa, odgovor' mi na ov' pitanje: jes' ti rek'o tom čovjeku da ć'ja sigurno doć' ovamo, i onda ćeš ti tak' udesit' stvari da on mož' postavit' zamku i ulovit' me?"

Tom je uvidio da mu ni laži ni opravdanja više ne mogu pomoći - bio je u škripcu koji su pritezali, i nije se mogao ni maknuti. Njegovo se lice počelo mračiti, i uskoro je zarežao:

"Pa, što sam mogao učiniti? I sama vidiš da me držao u šaci i nisam mu mogao izmaći."

Roxana ga je neko vrijeme gledala s gorućim prezirom, i onda rekla:

"Šta s' mog'o učiniti? Mog'o s' bit' Juda vlastitoj majci da spasuješ svoju bezvrjednu kožu! Bi l' to i'ko vjerovo? Ne -nit' pseto ne bi! Ti s' najgore najpodlije pseto koj' se ikad okot'-lo na ov' svjet' - i ja s' kriva za to!" - i pljunula je na njega.

Nije joj to pokušao zamjeriti. Roxy je na trenutak razmišljala, i onda nastavila:

"Sad ću t' reć' šta ćeš učiniti. Dat' ćeš tom čovjeku novac koj' si sačuvo, i reć' mu da pričeka dok odeš do suca i dobiš' ostatak i otkupiš me."

"Grom i pakao! Sto ti je palo na pamet? Da odem i zamolim ga za više od tri stotine dolara? A molim te, kako da mu to objasnim?"

Roxy je odgovorila vedrim i mirnim glasom:

"Reć' ćeš mu da s' me prod'o da platiš kockarske dugove i da s' mi lag'o i bio nitkov, i da ja trebam taj novac da s' otkupim."

131

"Ma sasvim si poludjela! On bi istog časa poderao oporuku u komadiće - zar to ne znaš?"

"Da, znamem."

"Onda valjda ne vjeruješ da sam takav idiot da odem k njemu, zar ne?"

"Niš' ja ne vjerujem -ja znam da ćeš otić'. Ja to znam jerbo ti znaješ da, ak' ne nabaviš taj novac, ja ć' sama otić' k njemu, i onda ć' on tebe prodat' nizvodno, i ti ćeš vidjet' kak' ti će s' to svidat'."

Tom je ustao drščući od uzbuđenja, a zlo mu je svjetlo sjalo u oku. Otkoraćao je do vrata i rekao da mora na trenutak napustiti ovo zagušljivo mjesto i pročistiti mozak na svježem zraku kako bi mogao odlučiti što da učini. Vrata se nisu mogla otvoriti. Roxana se mrko nasmiješila i rekla:

"Ja imam ključ, srce - sam' ti sjed'. Ne trebaš ti pročistit' mozak kak' bi naš'o šta ćeš učinit'. Ja znam šta ćeš učinit'." Tom je sjeo i počeo rukama mrsiti kosu s bespomoćnim i očajnim izražajem. Roxy je rekla: "Je l' taj čovjek u oV kući?"

Tom je iznenađeno dignuo pogled, i upitao:

"Sto te navelo na takvu misao?"

"Ti. Izać' da pročistiš mozak! U prv' redu ti nemaš mozak da ga pročistiš, i u drug' redu tvoj' podlo oko t' izdalo. Ti s' najgore pseto koje s' ikad - al' to s' ti već rekla. Dakle, danas j' petak. Moš' uredit' stvari s tim čovjekom , i reć' mu da ideš nabavit' ostatak novca, i da ćeš s' vratit' iduć' utorak, il' mož'bit' srjedu. Razum'ješ?"

Tom je mrzovoljno uzvratio:

"Da."

"I kad dobiš novu prodajnu potvrdu šta me prodaje men' samoj, uzmi j' i poš'lji poštom gospo'nu Zvekanu Wilsonu, i piš' na poledini daj' on ima zadržat' dok ja dođem. Razum'ješ?"

132

"Da."

"Onda j' to sve. Uzmi kiš'bran, i stav' šešir na glavu."

"Zašto?"

"Jerbo ćeš m' otpratit' kući na dok. Vidiš ovaj nož? Nosim ga od dana kad s' vid'la tog čovjeka i kup'la ovu odjeću i njega. Ak' me ufati, njim ću s' ubit'. A sad kreć', i idi tiho, i vodi: ak' daš znak u ovoj kući, il' ak' bilo 'ko ti priđe na ulici, zarit ga ć' u te. Chambers, da l' mi vjeruješ kad to kažem?"

"Ne trebaš me to pitati. Ja znam da se mogu pouzdati u tvoju riječ."

"Da, ona nij' k'o tvoja! Ugas' svjetlo i kreć' - evo ključa."

Nitko ih nije pratio. Tom je zadrhtao svaki put kad ih je na ulici mimoišao neki zakašnjeli prolaznik i napola očekivao osjetiti nož u leđima. Roxy mu je bila za petama i stalno joj je bio na dohvat ruke. Nakon što su propješačili dva kilometra stigli su do širokog praznog prostora na napuštenim dokovima i rastali se u toj mračnoj i kišovitoj pustinji.

Dok je Tom klipsao kući njegov je um bio pun sumornih misli i vratolomnih zamisli; ali napokon je umorno rekao u sebi:

"Postoji samo jedan način da se izvučem. Moram postupiti po njenoj zamisli. Ali s jednom inačicom - neću zamoliti za novac i upropastiti se; okrast ću starog škrcu."

133

Devetnaesto poglavje

OSTVARENO PROROČANSTVO

Malo je stivri teže podnijeti nego tegobu dobrog primjera.

Kalendar Zivkana \Vilsoita

Ne bi bilo najbolje kad bismo si'i isto mislili; konjske utrke postoje zbog različitih mišljenja.

Kalendar Zivkana \Wilsona

Dawson's Landing udobno je dovodio kraju svoje doba dosadnog spokoja i strpljivo čekao na dvboj. I grof Luigi je čekao; ali, govorkalo se, nestrpljivo. Svanula je nedjelja i Luigi je zatražio slanje izazova. Wilson ga je odnio. Sudac je Driscoll odbio boriti se s ubojicom - "to jest," rekao je značajno, "na polju časti."

Naravno, drugdje će biti spreman. Wilson ga je pokušao uvjeriti kako, da je i sam bio prisutan kad je Angelo pričao o ubojstvu koje je Luigi počinio, ne bi to bio smatrao nečasnim djelom; ali tvrdoglavi se starac nije dao pokolebati.

Wilson je otišao izazivaču i izvjestio ga o neuspjehu misije. Luigi se razljutio i upitao kako može biti da stari gospodin, koji nipošto nije tup, smatra da su svjedočenje i zaključci njegovog sinovca točniji nego Wilsonovi. Ali Wilson se nasmijao i odgovorio:

"To je sasvim jednostavno; to se lako može objasniti. Ja nisam njegovo mezimče - njegovo djetesce - predmet njegovog

134

obožavanja: njegov sinovac jest. Sudac i njegova pokojna žena nikad nisu imali djece. Sudac i njegova žena već su bili na pragu starosti kad im je to blago palo u krilo. Moramo imati razumijevanja prema roditeljskom nagonu koji je gladovao dvadeset pet ili trideset godina. U to je doba izglednio, lud je od oskudice, i bit će potpuno zadovoljan bilo čime što mu se nade pri ruci; njegov je osjet okusa uvenuo, ne može razlikovati soma od lojke. Ako se vrag rodi mladom paru, oni će ubrzo uvidjeti daje vrag, ali ako stari supružnici posvoje vraga, on je njima anđeo i to ostaje, bilo što bilo. Tom je anđeo tog starca; on je zaljubljen u njega. Tom ga može nagovoriti da učini stvari koje drugi ne mogu - ne sve stvari; to ne

kažem, ali mnogo toga - osobito stvari jedne vrste: stvari koje stvaraju ili uklanjaju odanost ili odbojnost u umu starca. Starac je volio vas obojicu. Tom vas je zamrzio. To je bilo dovoljno: to je smjesta preobratilo starca. Najstarije i najsrdačnije prijateljstvo mora pasti kad jedan od tih kasno posvojenih ljubimaca baci ciglu na njega."

"To je čudna filozofija," primijetio je Luigi.

"Nije to uopće filozofija - to je činjenica. I u tome čak ima nečeg patetičnog i lijepog. Mislim da nema ničeg patetičnijeg nego vidjeti jedan od tih jadnih starih parova bez djece kako privijaju na srce svu silu lajavih bezvrijednih psića; i onda dodaju kakve raspsovane i kreštave papige i razblejanog kaka-dua; i zatim nekoliko stotina pištavih ptica pjevica, a uskoro kakve smrdljive zamorce i kuniće i razurlanu koloniju mačaka. Sve je to nespretan i nesvjestan pokušaj da od strugotina neplemenitih kovina, da se tako izrazim, naprave nešto što bi moglo nadomjestiti ono suho zlato koje im je Priroda uskratila, dijete. Ali to je digresija. Nepisan zakon ovog kraja zahtijeva od vas da ubijete suca Driscolla čim ga ugledate, a on i ova zajednica će očekivati da mu iskažete tu pažnju - iako bi ih, naravno, vaša

135

smrt od njegovog metka isto tako zadovoljila. Čuvajte ga se! Jeste li opremljeni - to jest, imate li oružje?"

"Da; imat će priliku. Ako me napadne, uzvratit ću napad."

Dok je Wilson odlazio, rekao je:

"Sudac je još uvijek malo iscrpljen od rada tijekom kampanje i neće izlaziti još dan ili dva; ali kad izađe, budite na oprezu."

U oko jedanaest sati te noći blizanci su izašli da se razgibaju i krenuli na dugu šetnju pod mutnim mjesečevim svjetlom.

Baš otprilike pola sata prije toga Tom Driscoll se bio iskrcao kod Hackett's Store, tri kilometra nizvodno od Dawson's Landinga, kao jedini putnik u to osamljeno mjesto, otpješačio cestom uz obalu i ušao je u kuću suca Driscolla, a da nikoga nije susreo bilo na cesti bilo u kući.

Spustio je žaluzine na prozorima i zapalio svijeću. Odložio je kaput i počeo se pripremati. Otključao je svoju škrinju i izvukao žensku odjeću koja se nalazila ispod muške odjeće u njoj i stavio je na stranu. Tada je zacrnio lice nagorjelim plutom i stavio pluto u džep. Namjeravao je šmugnuti u privatnu sobu svoga strica u prizemlju, proći kroz nju u spavaću sobu, ukrasti ključ sefa iz odjeće starog gospodina i onda se vratiti i ukrasti novac iz sefa. Uzeo je svijeću kako bi krenuo. Do togje trenutka osjećao hrabrost i samopouzdanje, ali sada se počeo kolebati. Što ako nekim slučajem napravi buku i uhvate ga -recimo, kad bude otvarao sef? Možda bi bilo bolje da se naoruža. Uzeo je indijski nož iz skrovišta i s ugodom osjetio da se njegova zabludjela hrabrost vraća. Tiho je šmugnuo niz stubište, dok mu se kosa dizala i srce prestajalo kucati na najmanju škripu. Kad je napola sišao, uznemirio se kad je vidio da je odmorišće dolje obasjano slabim svjetlom. Sto je to moglo značiti? Je li njegov stric još bio budan? Ne, to nije bilo vjerojatno; sigurno je u sobi ostavio zapaljenu svijeću kad je otišao

136

spavati. Tom se šuljao niz stube, zastajući načuljenih ušiju kod svakog koraka. Vidio je da su vrata otvorena, i provirio u sobu. Ono što je vidio beskrajno ga je obradovalo. Njegov je stric spavao na sofi; na stolicu pokraj uzglavlja sofe slabo je gorjela svjetiljka, a kraj nje je zatvorena stajala starčeva malena limena kutija za novac. Pokraj kutije bila je hrpa novčanica i komad papira prekriven znamenkama napisanih olovkom. Vrata sefa nisu bila otvorena. Očito se spavač bio umorio radom na svojim računima, i odmarao se.

Tom je odložio svijeću na stube i zaputio se prema hrpi novčanica, sagnuvši se. Kad je prolazio pokraj strica, starac se pomaknuo u snu i Tom je smjesta stao - stao, i tiho izvukao nož iz korica, dok mu je srce tuklo i oči se prikovale na lice njegovog dobročinitelja. Nakon trenutka ili dva usudio se opet krenuti naprijed - jedan korak - pružio je ruku prema svom plijenu i zgrabio ga, ispustivši korice. Tada je osjetio da ga je starac snažno obujmio, a glasan povik "U pomoć! U pomoć!" zazvučao mu je u ušima. Bez oklijevanja zario je nož do drške — i bio je slobodan. Neke su novčanice izmakle iz njegove lijeve ruke i pale u krv na podu. Ispustio je nož i zgrabio ih i počeo bježati; premjestio ih je u lijevu ruku i ponovno zgrabio nož, preplašen i zbunjen, ali sabrao se i odbacio ga od sebe, jer to je bio preopasan svjedok da ga ponese sa sobom.

Skočio je prema dnu stubišta i zatvorio vrata za sobom; i, dok je zgrabio svijeću i pojurio prema gore, mir je noći bila pomućena topotom hitrih koraka koji su se približavali kući. U idućem je trenutku bio u svojoj sobi i blizanci su užasnuti stajali nad tijelom ubijenog čovjeka!

Tom je obukao kaput, zakopčao svoj šešir ispod njega, navukao svoju žensku odjeću, spustio veo na lice, ugasio svjetlo, zaključao vrata sobe kroz koja je upravo bio ušao i uzevši ključ prošao kroz svoja druga vrata u stražnji hodnik, zaključao ta

137

vrata i zadržao ključ, i onda je polako našao put u mraku i sišao niz stražnje stube. Nije očekivao da će ikoga sresti, jer sada je sve zanimanje bilo usmjereno na drugi dio kuće; ispravno je računao. U vrijeme kad je prolazio kroz stražnje dvorište, gospoda Pratt, njene sluge i pola tuceta poluobučениh susjeda pridružili su se blizancima i mrtvacu, a još je ljudi stizalo kroz prednja vrata.

Dok je Tom, tresući se kao da ima groznicu, prolazio kroz dvorišna vrata, tri su žene dotrčale iz kuće na

suprotnoj strani puta. Projurile su pokraj njega i ušle na dvorišna vrata, upitavši ga što se dogodilo, ali nisu pričekale odgovor. Tom je rekao u sebi: "Te stare usidjelice prvo su se obukle - isto su učinile u noć kad je kuća Stevensovih, tu do njihove, izgorjela." Nakon nekoliko minuta bio je u ukletoj kući. Zapalio je svijeću i skinuo žensku odjeću. Cijela je njegova lijeva strana bila krvava, a njegova je desna ruka bila crvena od mrlja na krvavim novčanicama koje je zgužvao u njoj; ali inače na njemu nije bilo takvih svjedočanstava zločina. Otro je ruku slamom i očistio većinu čađe s lica. Tada je spalio svoju mušku i žensku odjeću, rasuo pepeo i preobukao se u skitnicu. Ugasio je svjetlo, sišao i uskoro je hodao niz cestu pokraj rijeke u namjeri da posudi i upotrijebi jednu od Roxynih zamisli. Pronašao je kanu i uputio se nizvodno, pustivši da voda odnese kanu kad je svitala zora, otpješačio do idućeg sela gdje se držao daleko od ljudskih očiju dok nije stigao prolazni parobrod, a onda se na njemu uputio za St. Louis. Bilo mu je neugodno sve dok Dawson's Landing nije bio iza njega; onda je rekao u sebi: "Svi detektivi na zemlji sada me ne bi mogli otkriti; nije ostalo ni najmanjeg traga na ovom svijetu; to će ubojstvo biti jedna od vječnih zagonetki pa ljudi neće prestati pokušavati otkriti tajnu još pedeset godina."

J.d,ućegje jutra u St. Louisu pročitao ovaj kratki telegram u novinama — poslan iz Dawson's Landinga:
138

Suca Driscolla, starog i cijenjenog građanina, ubio je ovdje oko ponoći razuzdani talijanski plmcnitaš ili brijlač zbog razmirice koja je nastala tijekom nedavnih izbora. Ubojica će vjerojatno biti linčovan.

"Jedan od blizanaca," govorio je Tom sam sa sobom. "Kakva sreća! On za to ima zahvaliti nožu. Mi nikad ne znamo kad nam dobra sreća nije sklona. Još sam u srcu kleo Zvekana Wil-sonajer mijje onemogućio da prodam taj nož. Sada to povlačim."

Tom je sada bio bogat i ni o kome nije ovisio. Isplatio je plantažera i poslao Wilsonu novu prodajnu potvrdu koja je prodala Roxanu samoj sebi; onda je poslao telegram svojoj teti Pratt:

"Vidio strašnu vijest u novinama i gotovo sam skršen od boli. Danas ću krenuti brodom. Pokušaj izdržati dok ne dođem."

Kad je Wilson tog jutra došao u ožalošćenu kuću i saznao takve potankosti kakve su mu gospođa Pratt i ostatak gomile mogli dati, preuzeo je vlast kao gradonačelnik i zapovjedio da ništa ne smije biti dirnuto, nego sve mora biti ostavljeno kako je bilo dok ne dođe sudac Robinson i poduzme odgovarajuće mjere kao mrtvozornik. Uklonio je iz sobe svakoga osim blizanaca i samoga sebe. Šerif je ubrzo stigao i odveo blizance u zatvor. Wilson im je rekao da ne izgube hrabrost i obećao da će ih braniti što bude bolje mogao za vrijeme sudskog procesa. Sudac Robinson je ubrzo došao, a s njim i redar Blake. Temeljito su pretražili sobu. Našli su nož i korice. Wilson je primijetio da na dršci noža ima otisaka prstiju. To gaje obradovalo, jer su blizanci zatražili od prvih došljaka da pregledaju njihove ruke i odjeću, a ni ti ljudi ni sam Wilson nisu našli nikakve krvave mrlje na njima. Je li moguće da su blizanci rekli istinu kad su rekli da su našli čovjeka mrtvog kad su utrčali u kuću

139

odazivajući se pozivu u pomoć? Odmah je pomislio na onu zagonetnu djevojku. Ali to nije bio posao za djevojku. Nije važno; soba Toma Driscolla mora biti pretražena.

Nakon stoje mrtvozornikova porota pregledala tijelo i mjesto gdje je ono bilo nađeno, Wilson je predložio da pretraže prvi kat i sam je krenuo s njima. Porota je silom otvorila To-movu sobu, ali, naravno, nije ništa našla.

Mrtvozornikova je porota zaključila da je Luigi počinio ubojstvo i daje Angelo bio suučesnik.

Grad se ražestio na blizance i prvih nekoliko dana nakon ubojstva bili su u stalnoj opasnosti od linča.

Tužiteljstvo je ubrzo podnijelo tužbu protiv Luigija za ubojstvo s predumišljajem, a protiv Angela za suučesništvo. Blizance su premjestili iz gradskog zatvora u okružni zatvor da čekaju na suđenje.

Wilson je pregledao otiske prstiju na dršku noža i rekao u sebi: "Nijedan ni drugi blizanac nije ostavio ove otiske." Onda je tu očito bila neka druga osoba, ili iz vlastite pobude, ili kao unajmljeni ubojica.

Ali tko bi to mogao biti? To mora pokušati otkriti. Sef nije bio otvoren, kutija za novac bila je zatvorena, a u njoj je bilo tri tisuće dolara. Onda motiv nije bila pljačka, nego osveta. Kojeg je neprijatelja imao ubijeni čovjek osim Luigija? Na cijelom je svijetu samo jedna jedina osoba osjećala duboko neprijateljstvo prema njemu.

Zagonetna djevojka! Taj djevojka mučila Wilsona. Ako je motiv bila pljačka, djevojka je mogla biti odgovor: ali nijedna djevojka na svijetu ne bi htjela tom starcu iz osвете oduzeti život. On nije imao razmirica s djevojkama: on je bio gospodin.

Wilson je imao savršene obrise otisaka prstiju na dršku noža; a među svojim zapisima na staklu posjedovao je velik broj otisaka prstiju žena i djevojaka sakupljenih tijekom posljednjih petnaest ili osamnaest godina; ali uzalud ih je proučavao, jer su

140

oni uspješno prošli svaki ispit; među njima nije bilo duplikata otisaka prstiju na nožu.

Prisustvo noža na mjestu ubojstva bila je okolnost koja je brinula Wilsona. Prije tjedan dana gotovo je priznao sam sebi da vjeruje da je Luigi imao takav nož, i da ga još uvijek ima, usprkos tome što se pretvarao da mu je ukraden. I sada je ovdje bio nož, a s njime i blizanci. Pola je grada smatralo da su ih blizanci varali kad su tvrdili da su izgubili svoj nož, i sada su ti ljudi bili radosni i izjavili, "To sam i rekao!" Da su njihovi otisci prstiju bili na dršci - ali o tome nije vrijedilo razmišljati; otisci prstiju na dršci nisu bili

njihovi - to je savršeno dobro znao.

Wilson je odbio sumnjati u Toma; prvo, Tom nije nikoga mogao ubiti - za to nije imao dovoljno jak karakter; drugo, da je nekoga mogao ubiti, ne bi bio izabrao svog odanog dobročinitelja i najbližeg rođaka; treće, to mu nije bilo u interesu; jer, dok je stric živio, Tom je mogao računati na besplatnu potporu i priliku da uništena oporuka bude opet obnovljena, ali sa smrću njegovog strica te prilike više nije bilo. Istina, oporuka je zapravo i bila obnovljena, kako se sada otkrilo, ali Tom to nije mogao znati, jer bi o tome bio govorio na svoj urođeni brbljav, neprikriven način. I kao posljednje, Tom je bio u St. Louisu u vrijeme ubojstva i saznao je vijest iz jutarnjih novina, kako se vidjelo iz telegrama upućenog njegovoj teti. Ova su razmatranja više bila nenaglašeni dojmovi nego izražene misli, jer bi se Wilson bio nasmijao i na samu pomisao da ozbiljno poveže Toma s ubojstvom.

Wilson je smatrao da su blizanci u očajnom položaju — zapravo, gotovo beznadnom. Naime, mislio je da, ako suučesnik ne bude nađen, prosvjetljena missourijska porota će ih sigurno objesiti; ako bi suučesnik bio nađen, to ne bi poboljšalo stvar, nego bi samo dalo šerifu još jednu osobu za vješanje.

141

Ništa nije moglo spasiti blizance osim otkrića osobe koja je počinila ubojstvo iz vlastite računice - pothvat koji je izgledao potpuno nemoguć. Ipak, osobu koja je ostavila otiske prstiju mora potražiti. Blizanci možda nisu imali obranu sa njom, ali svakako je nisu imali bez nje.

Tako je Wilson samovao, misleći, misleći, misleći, nagađajući, nagađajući, danju i noću, i nikamo ne stižući. Kad god je nabasao na djevojku ili ženu s kojom nije bio upoznat, uzeo je njene otiske prstiju, pod ovom ili onom izlikom; i oni su iz njega uvijek izmamili uzdah kad je stigao kući, jer se nikad nisu podudarali s otiscima prstiju na dršci noža.

Sto se tiče zagonetne djevojke, Tom se zakleo da ne zna bilo koju takvu djevojku i nije se sjećao da je ikad vidio djevojku koja je nosila odjeću nalik na onu koju je Wilson opisao. Priznao je da nije uvijek zaključao svoju sobu i da su ponekad sluge zaboravile zaključati kućna vrata; ipak, po njegovom je mišljenju djevojka morala posjetiti kuću samo nekoliko puta, jer bije inače bili otkrili. Kad ju je Wilson pokušao povezati s krađama i mislio daje mogla biti saveznica starice, ako ne čak i kradljivica prerusena u staricu, Tom se činio pogođen, a također i jako zainteresiran, i rekao da će držati oči otvorene u slučaju da naiđe na tu osobu ili osobe, premda se bojao da će ona ili one biti prepametne da se opet usude otići u grad gdje će sada svatko biti oprezan još dugo vremena.

Svatko je žalio Toma, izgledao je tako tih i tužan, a činilo se da duboko osjeća svoj gubitak. Glumio je, ali ipak ne sasvim. Slika prividnog strica, kako gaje vidio zadnji put, bila je često pred njim u mraku kad bi bio budan i ponovno se vraćala u njegove snove kad je spavao. Nije htio ići u sobu u kojoj se dogodila tragedija. To je očaralo odanu gospođu Pratt, kojaje sada uvidjela, "kao nikad prije", rekla je, kakvu osjećajnu i nježnu narav ima njen ljubimac i koliko je obožavao svog jednog strica.

142

Dvadeseto poglavlje

UBOJICA SE SMIJULJI

Čak i najjasniji i najsigurniji dokaz na temelju indicija vjerojatno će ipak biti pogrešan i zato ga treba primiti s najvećim oprezom. Uzmite za primjer bilo koju olovku koju je zašiljila žena: ako imate svjedoke, otkrit ćete daje to učinila nožem; ali ako samo pogledate olovku, reći ćete daje to učinila zubima.

Kalendar Zvekana Wilsona

Tjedni su polako pretjecali, a nijedan prijatelj nije posjećivao zatvorene blizance osim njihovog odvjetnika i tete Patsy Cooper, i napokon je došao dan suđenja - najtegniji dan Wilsonovog života; jer uza svu svoju neumornu marljivost nije našao ni traga ni glasa iščezlog saveznika. "Saveznik" je bio naziv koji je prije dugo vremena bio u sebi prihvatio za tu osobu - ne kao nedvojbeno ispravan izraz, nego kao barem moguće ispravan, premda nikad nije mogao razumjeti zašto blizanci nisu nestali i pobjegli, kao stoje to saveznik bio učinio, umjesto da ostanu s ubijenim čovjekom i ondje budu uhvaćeni.

Sudnica je, naravno, bila puna, a tako će biti do kraja, jer je suđenje bilo ne samo u gradu, nego i kilometrima daleko u okolici jedina tema razgovora među pučanstvom. Gospoda Pratt, u dubokoj crmini, i Tom s crnom vrpcom na šeširu, imali su sjedišta blizu Pembrokea Howarda, javnog tužitelja, a iza njih je sjedio velik broj porodičnih prijatelja. Blizanci su imali

143

samo jednog prisutnog prijatelja da hrabri njihovog branitelja, a to je bila njihova jedna stara rastužena kućevlasnica. Sjedila je blizu Wilsona s najprijateljskijim izrazom na licu. U "kutu za crnčine" sjedio je Chambers; također Roxy, dobro odjevena i sa svojom prodajnom potvrdom u džepu. To je bila njena najdragocjenija imovina i nikad se od nje nije odvajala, bilo danju bilo noću. Tom joj je davao trideset pet dolara na mjesec otkad je naslijedio imetak i bio je rekao da i on i ona moraju biti zahvalni blizancima jer su ih obogatili; ali ona se na te riječi tako ražestila da to nikad više nije ponovio. Reklaje daje stari sudac postupao s njenim djetetom tisuću puta bolje nego stoje ono to zasluživalo i nikad mu nije nanio zlo tijekom cijelog života; zato je mrzila te stranačke vragove koji su ga ubili i nikad neće spokojno spavati dok ih zbog toga ne vidi na vješalama. Sada je tu bila da gleda suđenje, i povodom toga namjeravala je kliknuti samo jedan "ura", čak i ako je pokrajinski sudac pošalje u zatvor na godinu dana. Potresla je svojom glavom u turbanu i rekla, "Kad ta presuda bud' rečena, krov će s' dić' od mog kli-canj', to t'

kažem."

Pembroke Howard kratko je iznio optužbu. Rekao je da će pokazati pomoću lanca dokaza u kojem neće biti ni nedostatka ni pogreške daje glavni optuženik počinio ubojstvo; daje motiv bio djelomice osveta, a djelomice želja da osigura vlastiti život, a daje njegov brat svojim prisustvom bio suučesnik u zločinu; zločinu koji je bio najpodliji na popisu ljudskih nedjela -ubojstvo; da gaje zamislilo najcrnje srce i izvela najkukavičkija ruka; zločin koji je slomio srce odane sestre, upropastio sreću mladog sinovca voljenog kao sina, nanio neutješnu bol mnogim prijateljima i žalost i gubitak cijeloj zajednici. Bit će zatražena najstroža kazna koju predviđa grubo prekršeni zakon i ta će kazna svakako biti izvršena na optuženima. Više neće ništa reći sve dok ne bude održao završni govor.

144

Bio je strašno potresen, kao i cijela sudnica; gospoda Pratt i »nekoliko drugih žena plakale su kad je sjeo, a mnogo se očiju punih mržnje prikovalo na nesretne zatvorenike.

Država je pozvala jednog svjedoka za drugim i dugo ih ispitivala; ali unakrsno je ispitivanje bilo kratko. Wilson je znao da ne može postići ništa korisno za svoju stranu. Ljudi su žalili Zvekana; ova je parnica morala nanijeti štetu njegovoj propupaloj karijeri.

Nekoliko svjedoka se zaklelo da su čuli kako sudac Driscoll kaže u svom javnom govoru da će blizanci opet naći svoj izgubljeni nož kad budu trebali nekoga ubiti. To nije bila novost, ali se sada činila žalosno proročanski i duboki se osjećaj proširio zamuklom sudnicom kad su te zlokobne riječi bile ponovljene. Javni je tužitelj ustao i rekao da on sam zna, iz razgovora koji je vodio sa sucem Driscollom zadnjeg dana njegovog života, da je branitelj donio sucu izazov od osobe optužene za ubojstvo; da se sudac odbio boriti sa samopriznatim ubojicom - "to jest, na polju časti," ali je značajno dodao da će biti spreman suočiti se s njim negdje drugdje. Moglo se pretpostaviti da su optuženika upozorili da mora ubiti ili biti ubijen čim bude sreo suca Driscolla. Ako branitelju bude po volji da ne dovodi u pitanje tu izjavu, neće ga zvati da svjedoči. Gospodin Wilson je rekao da to neće poricati. (U sudnici su mrmljali - "Za Wil-sona stvari idu od zla na gore.")

Gospoda Pratt je posvjedočila da nije čula nikakav povik i nije znala što ju je probudilo, osim ako to nije bio topot brzih koraka koji su se približavali kućnim vratima. Skočila je i smjesta istrčala u hodnik, začula je kako koraci jure uz stube i onda je slijede dokje trčala u dnevnu sobu. Ondje je našla optužene kako stoje nad njenim ubijenim bratom. (Ovdje se slomila i zajecala. Senzacija u sudnici.) Nastavila je i rekla da su osobe koje su ušle iza nje bili gospodin Rogers i gospodin Buckstone.

145

Kad ju je Wilson unakrsno ispitivao, rekla je da su blizanci tvrdili da su nevini; izjavili da su se bili šetali i požurili u kuću da se odazovu pozivu u pomoć koji je bio tako glasan i jak da su ga bili čuli iz prilične daljine; da su zamolili nju i spomenutu gospodu da pregledaju njihove ruke i odjeću - što je bilo učinjeno, i nije bilo nikakvih tragova krvi.

Zatim su to potvrdili i posvjedočili i Rogers i Buckstone .

Pokazalo se daje nož bio nađen, bio je dan u svjedočanstvo oglas koji gaje potanko opisao i nudio nagradu za njega i dokazalo se da on točno odgovara tom opisu. Tada je uslijedilo nekoliko manje važnih potankosti i time je optužba bila privedena kraju.

Wilson je rekao da ima tri svjedokinje, gospođice Clarkson, koje će posvjedočiti da su susrele mladu ženu pod velom koja je napustila kuću suca Driscolla kroz stražnja vrata nekoliko minuta nakon što se začuo poziv u pomoć i da njihovo svjedočenje, zajedno s nekim dokazima na temelju indicija na koje će svratio pozornost suda, po njegovom će mišljenju uvjeriti sud daje s ovim zločinom povezana još jedna osoba, koja još nije nađena, i također da iz pravde prema njegovim klijentima suđenje ne bi trebalo biti nastavljeno dok ta osoba ne bude otkrivena. Budući da je kasno, zamolit će dopuštenje da odgodi ispitivanje svojih triju svjedokinja do idućeg jutra.

Gomila je nahrupila iz sudnice i okupila se u uzbuđene skupine i parove, živahno i s najvećim zanimanjem raspravljajući o suđenju, i činilo se daje svakome dan protekao u zadovoljstvu i užitku, osim optuženicima, njihovom branitelju, i njihovoj staroj prijateljici. Među njima nije bilo veselja niti prave nade. Kad se rastajala s blizancima, teta je Patsy pokušala poželjati im laku noć s veselim prividom nade i dobrog raspoloženja, ali slomila se prije nego je dovršila.

146

Premda je Tom smatrao daje savršeno siguran, svečano ga je otvorenje parnice ipak ispunilo nejasnom uznemirenošću, jer njegovu je narav dirala makar i najmanja opasnost; ali od trenutka kad je nedostatnost i slabost Wilsonove obrane bila otkrivena pred sudom, opet je osjećao lagodnost, čak i veselje. Napustio je sudnicu sarkastično žaleći Wilsona. "Clarksonove su susrele nepoznatu ženu na stražnjem puteljku," rekao je u sebi - "to je njegova obrana! Dat ću mu stoljeće daje nađe -nekoliko stoljeća, ako zaželi. Žena koja više ne postoji, i odjeća koja joj je podarila spol spaljena i pepeo rasut - oh, naravno, nju će vrlo lako naći!" Ova gaje pomisao navela da se divi, po stoti put, pronicavoj snalažljivosti pomoću koje se osigurao od otkrića - štoviše, čak i od sumnje.

"Gotovo uvijek u ovakvim slučajevima ovaj ili onaj sitni detalj ostaje previđen, ostavljen je neki sićušni trag i otkriće slijedi; ali ovdje nema čak ni najnezatnijeg nagovještaja traga. Ne više nego što ptica ostavlja kad leti kroz zrak - da, može se reći, kroz noć. Čovjek koji može slijediti trag ptice koja po tami leti u zraku

i koji može naći tu pticu je čovjek koji će meni ući u trag i pronaći sučevog ubojicu - nijedan se drugi ne treba prijaviti. I to je zadatak koji je dobio jadni Zvekan Wilson, od svih ljudi na svijetu! Bože, bit će patetično smiješno gledati ga kako traži na sve strane tu ženu koja ne postoji, dok pravi krivac cijelo vrijeme sjedi baš pred njegovim nosom!" Stoje više razmišljao o situaciji, to mu se ona činila smješnija. Napokon je rekao, "Nikad mu neću prestati dosađivati o toj ženi. Svaki put kad ga nađem u nečijem društvu, sve dok mu ne svane zadnji dan, pitat ću ga na onaj bezazleni srdačni način koji gaje toliko zapekao kad sam se raspitivao kako napreduje njegov nerođeni odvjetnički posao, "Jesi li joj ušao u trag — ha, Zvekane?" Htio je prasnuti u smijeh, ali to ne bi bilo u redu; bilo je ljudi blizu njega, a on je tugovao za stricem. Odlučio je da će

147

se dobro zabaviti ako posjeti Wilsona te noći i gleda ga kako se brine zbog svoje jalove pamice i s vremena na vrijeme ga pod-jari s dva-tri nesnosna izraza sućuti i razumijevanja.

Wilson nije htio večeru, nije imao teka. Izvadio je sve otiske prstiju djevojaka i žena iz svoje zbirke zapisa i sumorno ih proučavao više od jednog sata pokušavajući sam sebe uvjeriti da su otisci te nesretne djevojke tu negdje i da ih je bio prevideo. Ali nije bilo tako. Odmaknuo je stolicu, sklopio ruke iza glave pa se predao tupim i besplodnim mislima.

Tom je Driscoll došao sat nakon zalaza sunca i rekao srdačno se smijući dok je sjedao:

"Halo, vratili smo se radi utjehe na razbibrige iz naših dana zanemarivanja i neslavnosti, zar ne?" i uzeo je jednu od staklenih pločica i podigao je prema svjetlu kako bi je pregledao. "No, razvedri se, stari moj; nema smisla da kloneš i opet se daš na tu djetinjariju samo zato što ova velika mrlja zakriva tvoj sjajni novi sunčani disk. Proći će, i opet će sve biti u redu s tobom," - i odložio je staklo. "Jesi li mislio da ćeš moći uvijek odnijeti pobjedu?"

"Oh, ne," rekao je Wilson uzdahnuvši, "nisam to očekivao, ali ne mogu vjerovati daje Luigi ubio tvog strica i vrlo mi gaje žao. Potišten sam zbog toga. A i tebi bi bilo kao meni, Tome, kad ne bi osjećao predrasudu protiv tih mladića."

"To ne znam," i Tomovo se lice smračilo, jer se prisjetio udarca nogom; "ja im ne dugujem blagonaklonost, s obzirom na to kako je one noći tamnokosi postupio prema meni. Predrasuda ili ne, Zvekane, oni mi se ne sviđaju, i kad dobiju što su zaslužili, mene nećeš naći među uciviljenima."

Uzeo je drugu staklenu pločicu, i uzviknuo:

"Pa ovo je Roxyna naljepnica! Zar ćeš ukrasiti kraljevske palače i otiscima šapa crnčina? Sudeći po ovom datumu, bilo mi je sedam mjeseci kad je ovo bilo učinjeno, a ona je dojila

148

mene i svoje malo crnačko mladunče. Preko otiska njenog palca prolazi crta. Od čega je to?" i Tom je pružio komad stakla Wilsonu.

"To nije rijetko," odgovorio je ovaj s dosadom i umorno. "Obično ožiljak od reza ili ogrebotine," - i ravnodušno je uzeo staklenu pločicu i podigao je prema svjetiljci.

Iznenada je njegovo lice ostalo bez kapi krvi; njegova je ruka zadrhtala i zapiljio se staklastim pogledom lesa u uglačanu površinu pred sobom.

"Milostiva nebesa, što ti je, Wilson? Zar ćeš pasti u nesvijest?"

Tom je skočio po čašu vode i ponudio je, ali Wilson je stresavši se uzmaknuo pred njim i rekao:

"Ne, ne! - Oduzi to!" Njegova su se prsa nadimala, i micao je glavom tupo i zbunjeno, kao osoba koju su omamili. Odmah je zatim rekao: "Bit će mi bolje kad odem spavati; danas sam iscrpljen; i k tome već mnogo dana previše radim."

"Tada ću te ostaviti kako bi se odmorio. Laku noć, stari moj." Ali dok je Tom odlazio, nije si mogao uskratiti malen oproštajni ubod: "Ne primi to k srcu; nitko ne može svaki put pobijediti; već ćeš nekoga objesiti."

Wilson je promrmljao sam sebi: "Nije laž reći da mi je žao što moram početi s tobom, premda si kukavno pseto!"

Okrijopio se čašom hladnog viskija i opet se dao na posao. Nije usporedio nove otiske prstiju koje je Tom nenamjerno ostavio prije nekoliko minuta na Roxynom staklu s obrisima otisaka koji su bili na dršci noža, za to nije bilo potrebe (za njegovo izvježbano oko), ali se pozabavio nečim drugim, mrmļajuć s vremena na vrijeme, "Kakav sam idiot bio! - Ništa osim djevojke nije mi bilo u mislima — nikad mi nije pao na pamet muškarac u djevojačkoj odjeći." Prvo je potražio pločicu koja je imala otiske prstiju koje je Tom bio ostavio kad mu je bilo

149

dvanaest godina, i stavio je na stranu; onda je izvadio otiske koje su bili ostavili Tomovi prstići kad je bio dojenče od sedam mjeseci, i položio ove dvije pločice uz onu s novim zapisom koji je dotični (nesvjesno) napravio.

"Sada je niz potpun," rekao je zadovoljno, i sjeo da prouči te stvari i uživa u njima.

Ali njegov je užitak kratko trajao. Dugo je piljio u tri pločice i činio se skamenjen od zaprepaštenja.

Napokon ih je odložio i rekao: "Ne mogu to nikako shvatiti - do bijesa, dojenčeto vi se otisci ne podudaraju s drugima!"

Polu je sata hodao razmišljajući o toj zagoneci, onda je pronašao dvije druge staklene pločice.

Sjeo je i dugo razmišljao o tim stvarima, ali je stalno mrmljao, "Ne vrijedi; ne mogu to razumjeti. Oni se ne podudaraju, a ipak, zaklet ću se da su imena i datumi ispravni, i stoga, naravno, trebali bi se podudarati. Nikada u životu nisam bio nepažljiv kad sam stavljao naljepnice. Tu se radi o nekoj najneobičnijoj misteriji."

Sada je bio preumoran i njegov se um počeo mutiti. Rekao je da će odspavati da se osveži, i onda vidjeti kako može riješiti tu zagonetku. Jedan je sat proveo u nemirnom snu koji mu nije dao odmora, a onda se nesvjesno stanje počelo trgati i uskoro se sneno uspravio u sjedeći položaj. "Kakav je to bio san?" rekao je, pokušavajući ga prizvati u sjećanje; "kakav je to bio san? - Činilo se da je odgonetnuo tu zago- " Jednim se skokom našao na podu, a da nije završio rečenicu, pa otrčao i pojačao svjetlost i zgrabio svoje "zapise." Bacio je brz pogled na njih i uzviknuo:

"Tako je! Nebesa, kakvog li otkrića! I dvadeset tri godine nitko nikad nije posumnjao u to!"

150

Dvadeseto poglavlje

PROPAST

On je beskoristan na površini zemlje; trebao bi biti ispod nje, nadahnjujući kupus.

Kalendar Zvekana Wilsona

Prvi travnja. Ovo je dan kad se podsjećamo što smo drugih tri stotine šezdeset četiri dana ti godini.

Kalendar Zvekana Wilsona

Wilson je obukao dovoljno odjeće da može raditi i punom se parom bacio na posao. Bio je više nego budan. Okrepljenje velikog otkrića punog nade do kojeg je bio došao uklonilo je sav njegov umor.

Napravio je lijepe i točne reprodukcije izvjesnog broja svojih "zapisa" i pantografom ih povećao u omjeru jedan prema deset. Napravio je ta povećanja na komadima bijelog kartona pa je tintom pojačao svaku pojedinu crtu zamršenog labirinta spirala ili krivulja ili petlji koje su tvorile "uzorak" "zapisa."

Neizvježbanom je oku zbirka nježnih originala koje je ljudski prst ostavio na staklenim pločicama izgledala gotovo ista; ali kad ih je povećao deset puta, sličili su oznakama na pre-piljenom deblu stabla pa je i najtuplje oko moglo smjestiti otkriti, čak i iz udaljenosti od više metara, da nijedan uzorak ne sliči na drugi. Kad je Wilson napokon završio svoj dosadan i težak posao, rezultate je svrstao po uzlaznom slijedu; onda je nizu dodao nekoliko pantografskih povećanja koje je tijekom proteklih godina bio pravio s vremena na vrijeme.

151

Noć je prošla i sada je već dugo bio dan. Kad je na brzinu malo doručkovao, bilo je devet sati i sud je bio spreman da započne s radom. Wilson je sa svojojini "zapisima" bio na svom mjestu nakon dvanaest minuta.

Tom Driscoll je nazreo zapise i laktom je gurnuo svog najbližeg prijatelja, i rekao, namignuvši: "Zvekan ima rijetki smisao za poslovanje - on misli da, kad već ne može dobiti pamicu, to je barem izvrsna prilika da pravi reklamu za svoje ukrase za prozore palača bez ikakvog troška." Obavijestili su Wilsona da daje njegove svjedokinje nešto zadržalo, ali da će uskoro stići; ali ustao je i rekao da vjerojatno neće trebati njihovo svjedočenje. (Kroz sudnicu je prošlo raspoloženo mrmljanje - "To je očito uzmicanje! On se predaje bez jednog jedinog protuu-darca!") Wilson je nastavio - "Imam drugo svjedočanstvo - i to bolje. (To je pobudilo zanimanje, i izmamilo mrmljanje iznenađenja u kojima se mogla razabrati primjesa razočaranja.) Ako se čini da iznenada predočujem ovo svjedočanstvo sudu, reći ću u svoju obranu da nisam otkrio njegovo postojanje do kasno u prošlu noć i ispitivao sam ga i sređivao otad sve do prije pola sata. Uskoro ću ga predočiti; ali prvo želim reći nekoliko uvodnih riječi.

"Časni sude, tvrdnja koja je bila najistaknutija, tvrdnja koju se neprestano iznašalo, tvrdnja na kojoj je tužitelj najodlučnije i čak mogu reći najagresivnije i najjazovnije ustrajao, je ova -da je osoba čija je ruka ostavila krvave otiske prstiju na dršci indijskog noža osoba koja je počinila ubojstvo." Wilson je zastao na nekoliko trenutaka kako bi njegove riječi ostavile jači dojam i onda je spokojno dodao: "Mi prihvaćamo tu tvrdnju."

Bilo je to električno iznenađenje. Nitko nije očekivao takvo priznanje. Sa svih je strana zabrujalo zaprepaštenje i čuli su se nagovještaji daje premoreni odvjetnik sišao s pameti. Čak i sudac veteran, premda je bio naviknut na pravne zasjede i prikri-

152

venu artiljeriju u kriminalnim procesima, nije bio siguran da ga uši nisu prevarile pa je upitao branitelja stoje to ovaj rekao. Howardovo ravnodušno lice nije ništa izdalo, ali njegovo je držanje na trenutak izgubilo nešto svoje bezbrižne samouvjerenosti. Wilson je nastavio:

"Mi ne samo da prihvaćamo tu tvrdnju, nego je rado dočekujemo i potpuno se slažemo. Zasad se nećemo baviti njome i prijeći ćemo na druge točke slučaja koje namjeravamo ustanoviti dokazima, a nju ćemo umetnuti na njeno mjesto u lanac."

Odlučio je pokušati pogoditi neke stvari dok bude iznosio svoju teoriju postanka i motiva ubojstva - nagađanja koja su trebala popuniti prazna mjesta u njoj - nagađanja koja su mogla pomoći ako su bila točna, a vjerojatno nisu mogla nanijeti štetu ako to nisu bila.

"Po mom mišljenju, čini se da neke osobine slučaja pred sudom nagovještaju motiv za ubojstvo koji se razlikuje od onog na kojem tužitelj ustraje. Uvjeren sam da motiv nije bila osveta, nego krađa. Bilo je

naglašeno da prisutnost optužene braće u toj fatalnoj sobi, baš nakon obavijesti da jedan od njih mora uzeti život suca Driscolla ili izgubiti vlastiti istog trena kad se budu sreli, jasno naznačuje daje prirodni instinkt samoodržanja naveo moje klijente da tajno odu onamo i spase grofa Luigija uništenjem njegovog neprijatelja.

"Onda zašto su ondje ostali, nakon stoje djelo bilo izvršeno? Gospođa Pratt je imala vremena, premda nije čula poziv u pomoć nego se probudila nakon nekoliko trenutaka, da otrči u tu sobu - i ondje je našla ove ljude kako stoje i ne pokušavaju pobjeći. Ako su bili krivi, trebali su bježati iz kuće u isto vrijeme kad je ona ulazila u tu sobu. Ako su imali tako jak instinkt samoodržanja da ih je on naveo na ubojstvo tog nenaoružanog čovjeka, stoje postalo od njega kad je on morao biti jači nego ikada? Ne klevećimo njihovu inteligenciju u tolikoj mjeri.

153

"Mnogo se položilo na činjenicu daje optuženi vrlo veliku nagradu za nož kojim je ovo ubojstvo bil no; da nijedan lopov nije došao da zatraži tu izvanred du; daje posljednja činjenica dobra indicija daje tvn nož bio ukraden bila tašta prijevara; da ovi detalji, I poveže s nezaboravnim i prividno proročanskim govo kojnika o tom nožu, i konačno otkriće baš tog noža u sobi gdje uz ubijenog čovjeka nije bio nađen nitko ž vlasnika noža i njegovog brata, prave neuništiv lanac koji tereti te zlosretne strance.

"Ali uskoro ću zatražiti da položim zakletvu i posvjedc daje velika nagrada također bila ponuđena i za lopova; dav ponuđena potajno i nije bila razglašena; daje ta činjenic indiskretno spomenuta - ili barem šutke priznata - u ok stima koje su se činile sigurne, ali možda nisu bile. Sam je k mogao biti prisutan. (Tom je Driscoll bio gledao govornik u ovom je trenutku oborio pogled.) U tom bi slučaju on z žao nož u svom vlasništvu, ne usuđujući se ponuditi ga na] daju ili ga založiti. (Među slušateljstvom neki su ljudi kim glavom, priznajući da to nije bila loša zamisao.) Dokazat ć zadovoljstvo porote daje u sobi suca Driscolla bila jedna o: nekoliko minuta prije nego što su optuženici ušli u nju. (' je proizvelo senz aciju; i posljednji se pospanac u sudnici probudio i počeo slušati.) Ako to bude potrebno, dokaza pomoću svjedočanstava gospođica Clarkson da su su: osobu pod velom - naoko ženu - koja je izašla na stražnja ^ nekoliko minuta nakon što se začuo poziv u pomoć. Ta o nije bila žena, nego muškarac u ženskoj odjeći." Još jedna zacija. Wilson je pogledao Toma, kad se usudio to ustvi kako bi vidio kakav će učinak postići. Bio je zadovoljan re tatom i rekao je u sebi: "Uspjeh - pogođen je!"

"Taje osoba bila u toj kući radi krađe, ne radi ubojstv,

154

tina je da sef nije bio otvoren, ali na stolu se nalazila obična limena kutija za novac, s tri tisuće dolara. Lako se može pretpostaviti da se lopov skrivao u kući; daje znao za tu kutiju i za naviku njenog vlasnika da noću broji novac u njoj i uređuje svoje račune - ako je dotični imao tu naviku, što, naravno, ne tvrdim - daje lopov pokušao uzeti kutiju dok je njen vlasnik spavao, ali je napravio buku i bio obuhvaćen pa je morao upotrijebiti nož da se spasi od uhićenja; i daje pobjegao bez grabeža jer je čuo da dolazi pomoć. "Sada sam završio s mojom teorijom i prijeći ću na dokaze pomoću kojih namjeravam dokazati da je točna." Wilson je uzeo nekoliko svojih staklenih pločica. Kad je slušateljstvo prepoznalo te dobro poznate uspomene Zvekanovih nekadašnjih djetinjastih "prčkarija" i budalaština, napeto i grobno zanimanje nestalo je s njihovih lica, a kuća je prasnula u smijeh olakšanja i okrepe; Tom se i sam razvedrio i pridružio zabavi; ali Wilson se naoko nije zbunio. Poslagao je svoje zapise na stol pred sobom, i rekao: "Molim da sud ima strpljenja dok budem izrekao nekoliko primjedbi kako bih objasnio neke dokaze koje mislim iznijeti, a koje ću uskoro zamoliti da mi bude dopušteno potvrditi pod zakletvom kao svjedok. Svako ljudsko biće nosi sa sobom od kolijevke do groba određene fizičke oznake koje se ne mijenjaju, i pomoću kojih ono može biti identificirano - i to bez sjene sumnje ili pitanja. Te su oznake njegov potpis, njegov fiziološki autogram, da se tako izrazim, i ovaj autogram ne može biti krivotvoren, niti ga on može maskirati ili sakriti, niti on može postati nečitljiv od trošenja i protjecanja vremena. Ovaj potpis nije njegovo lice - starenje ga može promijeniti do neprepoznatljivosti; to nije njegova kosa, jer ona može ispasti; to nije njegova visina, jer je i drugi ljudi imaju; to nije njegov oblik, jer njega također imaju drugi ljudi, dok je ovaj potpis

155

isključivo vlasništvo svakog čovjeka — nitko ga drugi nema među bezbrojnim ljudima na svijetu!

(Slušateljstvo je opet osjećalo zanimanje.)

"Ovaj se autogram sastoji od nježnih crta ili nabora kojima Priroda označuje unutrašnje strane ruku i nožne tabane. Ako pogledate jagodice vaših prstiju - vi koji imate oštar vid - primijetit ćete da su te nježne zakrivljene crte blizu jedna drugoj, kao crte koje označuju granice oceana na zemljovidima i da one tvore razne jasno određene uzorke, kao što su lukovi, kružnice, duge krivulje, spirale, itd. i da se ovi uzorci razlikuju na različitim prstima. (Svaki je čovjek u sobi sada okrenuo svoju ruku prema svjetlu, nakrivio glavu i pažljivo motriojago-dice svojih prstiju; čuo se šapat "Pa, tako je - nikad prije to nisam primijetio!") Uzorci na desnim rukama nisu isti kao uzorci na lijevim. (Čuli su se usklici "Pa, i to je istina!") Prst po prst, vaši se uzorci razlikuju od uzoraka vašeg susjeda. (Cijela je sudnica uspoređivala uzorke - čak su i sudac i porota bili zaokupljeni tim čudnim poslom.) Uzorci na desnoj ruci blizanca nisu isti kao uzorci na lijevoj. Uzorci jednog blizanca nikad nisu isti kao uzorci njegovog brata blizanca - porota će naći da se uzorci na jagodicama prstiju optuženih pokoravaju tom pravilu. (Smjesta je počelo ispitivanje ruku blizanaca.) Često

ste čuli o blizancima koji su toliko slični da, kad su jednako obučeni, ni njihovi ih roditelji ne mogu razlikovati. A ipak, nikad se na svijetu nije rodio blizanac koji nije nosio od rođenja do smrti sigurno sredstvo identifikacije u ovom tajnovitom i čudesnom urođenom autogramu. Dok vam je ono poznato, njegov se brat blizanac nikad ne bi mogao izdavati za njega i zavarati vas."

Wilson je prestao govoriti i šuteći stajao. Nepozornost umire brzo i sigurnom smrću kad govornik to učini. Tišina upozorava da nešto dolazi. Sada su se svi dlanovi i jagodice prstiju

156

spustili, sve su se pognute pojave uspravile, sve su se glave podigle, sve su se oči prikovale na Wilsonovo lice. Još je čekao jedan, dva, tri trenutka, kako bi dao da njegova stanka upotpuni i usavrši svoj učinak na sudnicu; onda, kad se kroz duboku tišinu moglo čuti otkucavanje sata na zidu, ispružio je ruku i uzeo indijski nož za oštricu i digao ga visoko gdje su svi mogli vidjeti zlokobne mrlje na njegovom dršku od slonovače; onda je rekao, mirnim i bestrasnim glasom:

"Na ovom je dršku urođeni autogram ubojice, napisan krvlju onog bespomoćnog i bezazlenog starca koji vas je volio i kojeg ste svi vi voljeli. Na cijeloj zemlji postoji samo jedan čovjek čija ruka može još jednom ostaviti taj grimizni znak" -zastao je i digao oči prema klatnu koje se micalo naprijed-natrag - "i s Božjom ćemo pomoći predočiti tog čovjeka u ovoj sobi prije nego što sat odzvoni podne!"

Zaprepašteni, izvan sebe, nesvjesni svojih kretnji, prisutni su napola ustali, kao da očekuju vidjeti kako se ubojica pojavljuje na vratima, a povjetarac promrmljanih usklika propirio je kroz sudnicu. "Red u sudnici - sjednite!" Ovo od šerifa. Pokorili su se i opet je zavladao mir. Wilson je zirnuo na Toma i rekao u sebi, "Sada pokazuje znakove uznemirenosti; čak i ljudi koji ga preziru osjećaju sućut; misle daje ovo teška kušnja za mladića koji je izgubio svog dobročinitelja tako okrutnim udarcem — i u pravu su." Nastavio je svoj govor.

"Tijekom više od dvadeset godina provodio sam slobodno vrijeme koje mi je bilo nametnuto sakupljajući ove čudne fizičke potpise u ovome gradu. U svojoj kući imam ih više stotina. Svaki je od njih obilježen imenom i datumom; nisam ga obilježio idući dan ili čak idući sat, nego u samom trenutku kad sam uzeo otisak. Kad odem svjedočiti, ponovit ću pod zakletvom stvari koje sada govorim. Imam otiske prstiju suda, šerifa i svakog člana porote. Jedva da ima osoba u ovoj sobi, bije-

157

la ili crna, čiji prirodni potpis ne mogu predočiti, a nijedan od njih se ne može tako prerušiti da ga ne bih mogao pronaći između mnoštva i bez pogreške ga identificirati pomoću njegovih ruku. I ako on i ja doživimo stotu godinu, još bih to uvijek mogao. (Zanimanje slušateljstva sada je postojano jačalo.)

"Toliko sam proučavao neke od tih potpisa da ih znam bolje nego što bankovni činovnik zna potpis svoje najstarije mušterije. Kad sada okrenem leđa, molim da nekoliko osoba budu tako dobre da prođu prstima kroz kosu, i onda ih pritisnu na jedno od okna prozora blizu porote, a da među njima i optuženici ostave svoje otiske prstiju. Također, molim da ovi pokus-nici, ili drugi, ostave svoje otiske prstiju na drugom oknu i opet dodaju otiske optuženih, ali neka ovi ne budu u istom redu ili odnosu prema drugim otiscima kao prije - jer postoji jedna šansa u milijun da bi netko mogao čistim slučajem pogoditi prave otiske jednom, stoga želim biti stavljen na test dvaput."

Okrenuo je leđa, a dva su okna brzo bila prekrivena ovalnim mrljama s nježnim crtama, ali vidljivima samo osobama koje su ih mogle vidjeti pred tamnom podlogom - na primjer, lišćem stabla napolju. Tada, kad su ga pozvali, Wilson je došao do prozora, pregledao ga, i rekao:

"Ovo je desna ruka grofa Luigija; ovo, tri potpisa ispod, je njegova lijeva. Ovo je desna ruka grofa Angela; ovdje dolje je lijeva. A sada drugo okno: ovdje i ovdje su otisci grofa Luigija, ovdje i ovdje njegovog brata." Okrenuo se. "Jesam li u pravu?"

U odgovor je dobio zaglušujući prolom pljeska. Sudac je rekao:

"Ovo se svakako bliži čudu!"

Wilson se opet okrenuo prema prozoru i primijetio pokazujući prstom:

"Ovo je potpis gospodina suca Robinsona. (Pljesak). Ovo, redara Blakea. (Pljesak.) Ovo, porotnika Johna Masona. (Plje-

158

sak.) Ovo, šerifa. (Pljesak.) Druge ne mogu imenovati, ali imam ih sve kod kuće, s imenima i datumima i mogao bih ih sve identificirati pomoću svojih zapisa otisaka."

Vratio se na mjesto kroz oluju pljeska - koju je šerif prekinuo i zapovjedio ljudima da sjednu, jer, naravno, svi su stajali i naprezali se da vide. Sudac, porota, šerif, i svi ostali bili su previše zaokupljeni gledanjem Wilsonove predstave da prije obrate pozornost na slušateljstvo.

"Dakle," rekao je Wilson, "ovdje imam urođene autograme dvoje djece - uvećane deset puta pomoću pantografa, tako da bilo tko, tko uopće može vidjeti, može jednim pogledom razlikovati oznake. Zvat ćemo djecu A i B. Ovdje su otisci prstiju djeteta A, uzeti u dobi od pet mjeseci. Ovdje su još jednom, uzeti u dobi od sedam mjeseci. (Tom se trgnuo.) Kako vidite, isti su. Ovdje su otisci djeteta B u dobi od pet mjeseci i također od sedam mjeseci. I oni su potpuno isti, ali uzorci su potpuno različiti od uzoraka djeteta A, kako primjećujete. Uskoro ću se vratiti na njih, ali sada ćemo ih okrenuti na poledinu.

"Ovdje su, uvećani deset puta, urođeni autogrami dvojice ljudi koji su ovdje pred vama optuženi da su ubili suca Dris-colla. Prošle sam noći napravio ove pantografske kopije, u što ću se zakleti kad odem

svjedočiti. Molim da ih porota usporedi s otiscima prstiju optuženih na prozorima, i kaže sudu jesu li isti." Dao je jako povećalo predstojniku porote.

Porotnik za porotnikom uzeo je karton i povećalo i usporedio. Tada je predstojnik rekao sucu:

"Vaše gospodstvo, svi se slažemo da su identični."

Wilson je rekao predstojniku:

"Molim vas, okrenite taj kanon na poledinu, i uzmite ovaj, i pažljivo ga usporedite povećalom, s fatalnim potpisom na dršci noža, i dajte izvještaj sudu o onome što ste našli."

159

Porota je opet potanko pregledala, i opet je dala izvještaj:

"Nalazimo da su posve identični, vaše gospodstvo."

Wilson se okrenuo prema tužitelju i u njegovom se glasu čuo jasno prepoznatljiv ton upozorenja kad je rekao:

"Časni sude, javni je tužitelj tvrdio, odlučno i postojano, da je krvave otiske prstiju na dršci noža ostavio ubojica suca Dris-colla. Čuli ste da smo prihvatili tu tvrdnju, i to rado." Okrenuo se poroti. "Usporedite otiske prstiju optuženih s otiscima prstiju koje je ostavio ubojica - i podneske izvješće."

Usporedba je počela. Kako se nastavljala, više nije bilo ni pokreta ni zvuka i duboka tišina napetog iščekivanja. Vlada je u sudnici; i kad su se napokon čule riječi -

"Oni nisu ni slični," gromoglasni je pljesak uslijedio i prisutni su skočili na noge, ali nadležne su ih osobe prigušile i privede redu. Tom je sada svaki trenutak mijenjao položaj, ali nijedna mu promjena nije donijela spokoj ni najmanju mrvicu udobnosti. Kad su ljudi opet obratili pažnju, Wilson je ozbiljno rekao, pokazujući rukom blizance:

"Ovi su ljudi nevini -više nemam posla s njima. (Počeo je još jedan prolom pljeska, ali smjesta su ga obuzdali.) Sada ćemo prijeći na pronalaženje krivca. (Tomove su oči ispadale iz duplji - da, bio je to okrutan dan za ožalošćenog mladića, mislili su svi.) Vratit ćemo se na autograme dojenčadi A i B. Zamolit ću porote da uzme ove uvećane nacрте djeteta A obilježene u dobi od pet mjeseci i sedam mjeseci. Da li se podudaraju?"

Predstojnik je odgovorio:

"Savršeno."

"A sada pregledajte ovaj pantograf, uzet u dobi od osam mjeseci, i također označen A. Da li se podudara s druga dva?"

Predstojnik je iznenađeno odgovorio:

"Ne — u velikoj se mjeri razlikuju!"

160

"Potpuno ste u pravu. A sada uzmite ova dva pantografa autograma djeteta B, označena u dobi od pet mjeseci i sedam mjeseci. Da li se uzajamno podudaraju?"

"Da - savršeno."

"Uzmite ovaj treći pantograf označen B, osam mjeseci. Da li se podudara s druga dva otiska B?"

"Nipošto!"

"Možete li objasniti ove čudne nesklapnosti? Ja ću vam reći. Iz namjere koja nam je nepoznata, ali vjerojatno sebične, netko je izmijenio tu djecu u kolijevkama."

Ovo je, naravno, proizvelo golemu senzaciju. Roxana se iznenadila na ovo nagađanje vrijedno divljenja, ali nije se uznemirila. Pogoditi izmjenu bilo je jedno, pogoditi tko ju je izveo nešto sasvim drugo. Zvekan Wilson je mogao napraviti divne stvari, nedvojbeno, ali nije mogao napraviti nemoguće. Sigurna? Bila je potpuno sigurna. Skrovito se nasmiješila.

"Između dobi od sedam mjeseci i osam mjeseci ova su djeca izmijenjena u kolijevkama" — napravio je jednu od svojih stanki radi postizanja učinka, i dodao - "i osoba koja je to počinila u ovoj je kući!"

Roxy no je srce prestalo kucati! Sudnica kao da je primila električni šok, i ljudi su napola ustali kao da će nazrijeti osobu koja je napravila tu izmjenu. Tom je mlitavio; činilo se da život ističe iz njega. Wilson je nastavio:

"Dijete A bilo je stavljeno u kolijevku djeteta B u dječjoj sobi; dijete B bilo je premješteno u kuhinju i postalo crnac i rob (Senzacija - čulo se više bijesnih povika) - ali za četvrt sata on će stajati pred vama bijel i slobodan! (Prolom pljeska, koji su nadležni prekinuli.) Od dobi od sedam mjeseci do sada, A je bio uzurpator i u mojim zapisima nosi ime B. Ovdje je njegov pantograf u dobi od dvanaest godina. Usporedite ga s potpisom ubojice na dršci noža. Da li se poklapaju?"

161

Predstojnik je odgovorio:

"U dlaku!"

Wilson je svečano rekao:

"Ubojica vašeg i mogeg prijatelja - Yorka Driscolla darežljive ruke i blage naravi - sjedi među vama. Valet de Chambre, crmče i robe - lažno poznat kao Thomas a Beckett Driscoll -ostavi na prozoru otiske koji će te objesiti!"

Tom je molećivo okrenuo pepeljasto blijedo lice prema govorniku, uzalud pokrenuo svoje bijele usne i onda kliznuo mlitav i bez života na pod.

Wilson je prekinuo grobnu tišinu riječima:

"To nije potrebno. On je priznao."

Roxy se bacila na koljena, prekrila lice rukama i protisnula kroz jecaje:

"Gospod mi s' smilovo jadnoj nesretnoj grešnici!"

Ura je odzvonila podne.

Sud je ustao: novom su zatvoreniku stavili lisice na ruke i odveli ga.

»taft MEDVE&AK

ZAGREB a

162

ZAKLJUČAK

Često se dogodi da čovjek koji m zna lagati misli daje najbolji sudac laži.

Kalendar Zvekana IVilsona

12. listopada, Otkriće. Bilo je dit'io otkriti Ameriku, ali bilo bi još ljepše da snje bili promašili.

Kalendar Zvekana IVilsana

Grad je bdio cijele noći kako bi raspravljao o zaprepašćujućim događajima toga dana i nagađao kad će početi suđenje Tomu. Jedna je četa građana za drugom došla pjevati serenade Wilso-nu, zahtijevala govor, galamila do promuklosti nad svakom rečenicom koja mu je sišla s usta - jer sada su sve njegove rečenice bile zlatne, sve su bile čudesne. Njegova duga borba protiv predrasude i loše sreće je završila; bio je uspješan za sva vremena.

I svaki put kad bijedna od tih bučnih skupina obožavatelja odlazila, neki bi njen pokajani član digao glas i rekao:

"I to je čovjek kojegje čeljad kao mi zvala zvekanom više od dvadeset godina. Prijatelji, on je dao ostavku na to mjesto."

"Da, ali ono nije prazno - mi smo izabrani."

Blizanci su sada bili romantični heroji, s rehabilitiranim reputacijama. Ali bilo im je dosta pustolovina na zapadu i smjesta su se vratili u Europu.

Roxyno je srce bilo slomljeno. Mladić koji je zbog nje u

163

ropstvu proveo dvadeset tri godine nastavio joj je davati dohodak lažnog nasljednika od trideset pet dolara na mjesec, ali njene su rane bile preduboke da ih izliječi novac; vatra se u njenom oku ugasila, s njom je otišlo njeno borbeno držanje i njen se smijeh više nije čuo u zemlji. Jedinu je utjehu nalazila u svojoj crkvi i radu za nju.

Pravi nasljednik se iznenada našao bogatim i slobodnim, ali u krajnje neugodnom položaju. Nije znao ni čitati ni pisati, a govorio je najnižim dijalektom crnačke četvrti. Njegov hod, držanje, pokreti, vladanje, smijeh - sve je bilo vulgarno i neu-gladeno; njegovo je ponašanje bilo ponašanje roba. Novac i skupa odjeća nisu mogli popraviti ove nedostatke ili ih prikriti; od njih su ti nedostaci bili još jasniji i patetičniji.

Jadnik nije mogao podnositi užase dnevne sobe bijelca i nigdje se nije osjećao kod kuće i na miru osim u kuhinji. Bio je nesretan kad je sjedio na porodičnoj klupi u crkvi, a ipak nikad više nije mogao naći utjehu u utočištu "balkona za crmčine" - on je za njega bio zauvijek zatvoren. Ali ne možemo dalje slijediti njegovu čudnu sudbinu — to bi bila duga priča.

Lažni nasljednik je sve priznao i bio osuđen na doživotni zatvor. Ali sada je došlo do poteškoća. Imanje Percvja Driscolla bilo je u tako lošem stanju kad je njegov vlasnik umro da je moglo platiti samo šezdeset posto svojih velikih dugova i tako je bilo učinjeno. Ali sada su se pojavili vjerovnici i uložili žalbu da, zbog greške do koje nipošto nije bilo došlo njihovom krivnjom, lažni nasljednik tada nije bio stavljen u inventar zajedno s ostatkom imovine i time su pretrpjeli veliku nepravdu i gubitak. S pravom su ustvrdili daje "Tom" po zakonu njihovo vlasništvo i to je bio osam godina; da su već dosta izgubili time što se nisu koristili njime tijekom tog vremena i ne bi se smjelo zahtijevati od njih da išta dodaju tom gubitku; da je on u početku bio izručen njima, oni bi ga bili prodali i on ne bi bio

164

mogao ubiti suca Driscolla; zato zapravo nije on počinio ubojstvo, krivnja je bila na neispravnom inventaru. Svatko je vidio daje to razumno. Svatko je priznao da, kad bi "Tom" bio bijel i slobodan, bez sumnje bi bilo u redu kazniti ga - od toga nitko ne bi bio na gubitku; ali zatvoriti na cijeli život roba od vrijednosti - to je bila sasvim druga stvar.

Čim je guverner to primio na znanje, smještaje pomilovao Toma i vjerovnici su ga prodali nizvodno.

165